

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALEVİ-BEKTAŞİ KÜLTÜRÜNDE CEM TÖRENİ (SİVAS ÖRNEĞİ)

Hazırlayan

Gül AVUNDUK

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Hasan COŞKUN

TOKAT – 2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Hasan Coşkun danışmanlığında hazırlamış olduğum “Alevi-Bektaşî Kültüründe Cem Töreni (Sivas Örneği)” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

..... / ..... / 2019

Gül Avunduk

ALEVİ-BEKTAŞI KÜLTÜRÜNDE CEM TÖRENİ (SİVAS ÖRNEĞİ)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 06 / 11 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. MİNE YILMAZ

Üye : Doç. Dr. HASAN COŞKUN

Üye Dr. Öğr. Üyesi: Kubota: TOPKUBA

Üye : .....

Üye : .....

İmzası

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 18 / 11 / 2019 tarih ve 67-01 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: ..... Prof. Dr. İlhan EROĞLU
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Alevi-Bektaşî inancı, yazılı kültürden daha çok sözlü kültür ile (dua, şiir, menkıbeler vb.) kuşaktan kuşağa aktarılan, dışarıya kapalı bir özellik arz eden, yapısında birçok farklı inancın izlerini taşıyan, merkezine insanı alan ve hümanizmi yaşatan içeriğiyle asırlardır Anadolu topraklarında varlığını sürdürmektedir. Alevi-Bektaşî inancı içerisinde büyük öneme sahip olan ve inancın tüm unsurlarını bünyesinde barındıran cem törenleri ise Tanrı'ya gönülden bağlanmayı esas alarak, “ölmeden önce ölmek, hesaba çekilmeden önce hesabını vermek, ulu divana alını açık, yüzü ak olarak gitmek” ilkelerini göz önünde bulundurur. Cem ibadeti, Alevi toplumlarının sadece dini yönlerini ön plana çıkarmakla kalmayarak hukuki, sosyal, kültürel yönlerini de aynı zeminde yaşamalarına olanak tanıyan bir ritüeldir. Alevilik inancına göre Tanrısal sırta teklikle değil birlikle ulaşmayı hedefleyen cem törenleri bireyleri dini olgunluğa ulaştırmakla birlikte toplumsal ve bireysel hayatı düzenleme misyonu da taşımaktadır.

Alevi-Bektaşî inancının özünün yansıtıldığı cemler Alevi inancının tüm karakteristik özelliğini bünyesinde taşımakla birlikte sosyal, ahlaki, kültürel boyutlarıyla hem genç nesillere ışık tutmak hem de kolektif hafıza oluşturmakta önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada Alevi-Bektaşî inancının temel ögesi olan cem töreni ele alınmış, örneklem olarak seçilen Sivas Merkez ilçede cem törenlerinin günümüzde uygulanış biçimi incelenmiş elde edilen sonuçlar, din sosyolojisi sistematigi açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Din sosyolojisi açısından geniş bir araştırma alanına sahip olan Alevi-Bektaşî inancı ve dini ritüelleri araştırmacıların ilgisini çekmiş ve birçok akademik çalışmaya konu olmuştur. Fakat yapılan araştırmaların genelde yazılı metinler üzerinden olması, icraya dayanan cem törenlerinin anlaşılmasında yetersiz kalmış, bu da alan araştırmasına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Yaptığımız çalışma, cem törenlerini teolojik ve sosyolojik boyutlarıyla ele alarak bir bütünlük içinde kavranmasına yönelik bilimsel bir çalışmadır.

Yapılan bu çalışmada, Sivas ilinde yaşayan Alevi önderlerinin verdikleri bilgilere, araştırma süresince elde edilen gözlemlere ve konu ile ilgili yazılı kaynaklara başvurulmuştur. Çalışmada yaşadığımız coğrafyanın tarihi derinliklerinde yaşam

felsefesi ve özgün kültürüyle kendine yer edinen Alevi inancının temel ögesi olan cem törenlerini tanımak, anlamak ve objektif değerlendirmeler ışığında okuyuculara sunmak hedeflenmiştir. Yapılan bu çalışmanın; literatüre katkı sağlaması ve Sivas'ta cem törenleri üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılara kaynak olması temenni edilmektedir.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda emeği geçen, çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren danışman hocam Doç. Dr. Hasan COŞKUN 'a, değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Kubatalı TOPCHUBAEV hocalarıma teşekkür ederim. Görüşme talebimize olumlu cevap vererek değerli zamanlarını ayırıp, gönöl ve muhabbet kapılarını aan tüm Alevi vakıf ve dernek yöneticilerine, Hasan Özer Dede başta olmak üzere tüm dede ve taliplere şükranlarımı sunarım. Ayrıca yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Zekeriya Sarıtaş'a, Önder Karagöz'e ve Osman Nuri Bulut'a ve bu günlere gelmemde emekleri olan Anneme, Babama, Kardeşlerime, araştırma süresince yaşadığım sıkıntıları paylaşan Eşime ve Çocuklarıma sevgiyle teşekkürlerimi sunarım.

Göl AVUNDUK

ÖZET

Sivas'ta Alevi-Bektaşî Kültüründe Cem Törenlerini konu edinen araştırmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırma ile ilgili metodolojik bilgilere yer verilerek, araştırmanın amacı, literatür özeti, araştırmanın yöntemi ve öne sürülen varsayımlar belirlenmiştir. Birinci Bölümde, araştırmanın kavramsal çerçevesi ele alınmış araştırmaya konu olan cem törenleri kapsamında temel sosyolojik ve dini kavramlar incelenmiştir. İkinci Bölümde, araştırma alanımız olan Sivas'ın sosyokültürel yapısına değinilmiş, Sivas'ta Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı kurumlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise esas konumuzu oluşturan Alevi-Bektaşî geleneğinin özünün yansıtıldığı cem törenleri genel olarak cem erkanı, özel olarak da Sivas'ta icra edilen şekliyle yerinde incelenmiştir. Cem teriminin etimolojisi ve anlamı, cemin tarihi ve kökeni, cem türleri, cemde on iki hizmet ve cem törenlerinin icra edilişi hakkında bilgiler verilmiştir. Sonuç bölümünde, Sivas'ta icra ediliş şekli ile cem törenlerinde tespit edilen yöresel benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuş, çalışmanın içerisinde yer alan tüm veriler değerlendirilmiş, genel çıkarımlar elde edilmiş ve bu çıkarımlar bir bütün olarak sunulmuştur.

Yaptığımız çalışma göstermektedir ki Alevi-Bektaşî inancında son derece önemli bir yere sahip olan cem törenleri, çalışma alanımız olan Sivas'ta modern yapıdan etkilenerek icra edilmeye devam edecektir.

Anahtar Kelimeler: Cem Töreni, Alevilik, İbadet, Din Sosyolojisi.

ABSTRACT

Our research on the Cem Ceremonies in Alevi Bektashi Culture in Sivas consists of introduction and three parts. In the introduction part, it has been indicated the aims of the research, literature summary, method of the research, and the suggested assumptions including the methodological information related to the research. In the first part, the conceptual framework of the research is disclosed, and within the scope of the Cem ceremonies subject to the research, basic sociological and religious concepts have been examined. In the second part, the socio-cultural structure of Sivas, which is our research area, has been mentioned, the institutions of Alevi Bektashi tradition In Sivas have been discussed. In the third part, it has been observed the norms of Cem, specifically the way it is performed in Sivas, which is the main part of our study reflecting the essence of the Alevi Bektashi tradition. It has been acknowledged about the etymology of “Cem” term, and meaning of Cem, historical origin of the Cem, Cem types, 12 services on the Cem and the performance of Cem ceremonies. In conclusion, the way it is performed in Sivas and the local similarities and differences detected in Cem ceremonies have been put forward. All the data included in the study has been evaluated as common inferences have been obtained, and these inferences have been presented as a whole.

Our study has shown that Cem ceremonies, which are extremely prominent in Alevi Bektashi faith, are going to continue to be performed in Sivas, which is our study area, influenced by modern structure.

Key Words: Cem Ceremony, Alevism, Worship, Sociology of Religion.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilimsel Etik Sayfası	i
Önsöz	iii
Teşekkür.....	v
Özet.....	vi
Abstract.....	vii
İçindekiler	viii
Kısaltmalar.....	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. TEMEL SOSYOLOJİK KAVRAMLAR	6
1.1.1. Kültür	6
1.1.2. Tören.....	8
1.1.3. Toplum.....	8
1.1.4. Toplumsal Yapı.....	9
1.1.5. Toplumsal Değişme	10
1.1.6. Geleneksel Toplum	11
1.1.7. Modern Toplum/ Postmodern Toplum ve Küreselleşme.....	12
1.2. ALEVİLİK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	13
1.2.1. Kızılbaşlık.....	13
1.2.2. Bektaşilik	14
1.2.3. Alevilik	16
1.2.4. Dedelik.....	19
1.2.5. Musahiplik	21
1.2.6. Düşkünlük.....	22

1.2.7. Cem ve Cem Evi	24
1.3. CEM TÖRENİNİN HEDEF KİTLESİ	29
1.3.1. Yetişkin Erkekler	29
1.3.2. Yetişkin Kadınlar	30
1.3.3. Gençler	33
1.3.4. Çocuklar	37
BÖLÜM 2: ARAŞTIRMA ALANININ SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI	40
2.1. SİVAS'IN TARİHİ YAPISI	40
2.2. SİVAS'IN SOSYOEKONOMİK YAPISI	41
2.3. SİVAS'IN NÜFUSU VE İNANÇ YAPISI	42
2.4. SİVAS'TA ALEVİ-BEKTAŞİ GELENEĞİNE BAĞLI KURUMLAR	44
2.4.1. Cem Vakfı Sivas Alibaba Cemevi	44
2.4.2. Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Sivas Şubesi	47
2.4.3. Pir Sultan Abdal Derneği Sivas Şubesi	48
BÖLÜM 3: ALEVİ-BEKTAŞİ GELENEĞİNDE CEM İBADETİ	50
3.1. "CEM" KELİMESİ İLE İLGİLİ ETİMOLOJİK YAKLAŞIMLAR	50
3.2. CEM KAVRAMININ MİTOLOJİK TEMELLERİ	51
3.3. CEM'İN TARİHÇESİ	55
3.4. CEM ÇEŞİTLERİ	58
3.4.1. Öğreti Cemi	58
3.4.2. Muhabbet Cemi:	58
3.4.3. İkrar Cemi	59
3.4.4. Musahiplik Cemi	62
3.4.5. Görgü Cemi	65
3.4.6. Dardan İndirme Cemi	69
3.4.7. Düşkünlük Cemi	70
3.4.8. Abdal Musa Cemi (Birlik Cemi)	72

3.4.9. Nevruz Cemi	73
3.4.10. Muharrem Cemi (Yas-1 Matem Cemi).....	74
3.4.11. Hızır Cemi.....	76
3.4.12. Baş Okutma Cemi	77
3.4.13. Sünnet Cemi.....	77
3.4.14. Saya Cemi	78
3.4.15. Düğün Cemi.....	78
3.4.16. Bayram Cemi	79
3.4.17. Lokma Cemi	80
3.5. CEMDE ON İKİ HİZMET	80
3.6. CEM İBADETİNİN İCRASI.....	85
3.7. SEMAHLAR	97
3.8. SEMAH ÇEŞİTLERİ	101
3.8.1. Kırklar Semahı.....	101
3.8.2. Turnalar Semahı.....	104
3.8.3. Kırat Semahı	106
3.8.4. Hubyar Semahı	107
3.8.5. Ya Hızır Semahı.....	109
3.8.6. Gönüller Semahı	110
SONUÇ	112
KAYNAKLAR	116
EKLER	122
ÖZGEÇMİŞ	133

KISALTMALAR

Çev.	Çeviri
Haz.	Hazırlayan
A.B.	Avrupa Birliği
Hz.	Hazreti
S.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
Yay.	Yayınevi
s.	Sayfa.
c.	Cilt.
Çev.	Çeviren.
TDK.	Türk Dil Kurumu
yy.	Yüzyıl
vb.	Ve Benzeri

GİRİŞ

a) Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusunu Alevi-Bektaşî inancının tüm karakteristik özelliklerini bünyesinde taşıyan cem törenlerinin Sivas Merkez ilçe örneğinde araştırılması oluşturmaktadır.

Alevi-Bektaşî Kültüründe Cem Töreni (Sivas Örneği) başlıklı araştırma Sivas örneğinden yola çıkarak cem törenlerinin tarihini, cemlerin hangi amaçla ve nasıl yapıldığını, genel olarak içeriğinin ne olduğunu, söz konusu cemlerin toplum içindeki anlam ve önemini, bireyler üzerindeki etkilerini ve toplum yaşamındaki işlevlerini incelemeyi konu edinmiştir.

Çalışmada Sivas'ta uygulanan cem törenlerinin hem bugünü hem de tarihsel süreç içerisindeki gelişim ve değişim aşamaları göz önünde bulundurularak inceleme altına alınmıştır.

Cem töreninin, içerisinde yöresel değişiklikleri barındırması, yapılaş amacına göre farklılaşması, her cem ortamının kendi içinde özel olması gibi unsurlar araştırmacılara zengin konu başlıkları sunmaktadır.

b) Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada temel amaç Alevi-Bektaşî kültürü için büyük önem arz eden cem törenlerini Sivas bağlamında, icra edildiği ortamda gözlemleyerek ve bu ortama katılarak inceleyip doğru ve gerçek bilgiye ulaşmaktır. Bu doğrultuda Sivas bölgesinde cem törenlerinin nasıl uygulandığını, cem ibadeti süresince okunan duaları, yürütülen erkanları, on iki hizmet ve görevlerini, din sosyolojisi açısından ele almak, yorumlamak ve kaynağını araştırmak amaçlanmıştır.

Cem törenlerinin benzer şekilde sürdürülmediği ve birçok çeşidi bulunduğu gerçeğinden yola çıkarak, yaygın olarak bilinen cemler sıralanarak tanıtılmış, söz konusu cemlerin toplum içindeki anlam ve öneminden bahsedilmiş, bireyler üzerindeki etkileri ve toplum yaşamındaki işlevleri konusuna değinilerek tüm bunların Sivas örneği üzerinden okuyucuya aktarılması amaçlanmıştır.

Türkiye’de Sünni inancı ve ibadetleri Aleviler tarafından kısmen de olsa bilinmekle birlikte Alevi-Bektaşî inancı ve ritüelleri ise Sünniler tarafından ya yeterince bilinmemekte ya da yanlış değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Buradan yola çıkarak araştırma alanımız olan Sivas İli Merkez ilçede gerçekleştirilen cem törenlerinin tarihi seyir içerisinde gösterdiği değişim ve gelişim de göz önünde bulundurularak cem törenlerinin günümüzdeki uygulanış şekilleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle Sünni kesimin de cem törenlerini her yönüyle tanımasına, önyargıların ve bilinçsizliğin giderilmesine, günümüzde en çok ihtiyaç duyduğumuz karşılıklı hoşgörü, sevgi ve barış ortamının yaratılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

c) Araştırmanın Önemi

Sosyal değişimler ve modern hayat geleneksel hayatın değişmesine sebep olmakta ve bununla birlikte birçok Alevi yerleşim biriminde ritüeller kaybolmaktadır. Bu durum sahada yapılan çalışmalarda alandan derlenen bilgilerin önemini her geçen gün arttırmaktadır. Çalışma alanımız olan Sivas ili, Alevi nüfusun yoğun olduğu ve birçok farklı kültüre ev sahipliği yapan bir kent olması sebebi ile araştırmacılara zengin bir çalışma alanı sunmaktadır.

Bu çalışma, cem törenlerini kendi toplumsal dinamikleri içerisinde ele alarak bu törenler hakkında doğru bilgiye ulaşmaya katkı sağlaması, Sivas’ta uygulanış şekliyle cem ibadetinin bilimsel platformlarda doğru tanıtılmasını sağlaması, Sivas’ta cem törenleri üzerine çalışacak araştırmacılara karşılaştırma yapma ve değişimleri görme imkanı sağlaması açısından önemlidir.

d) Araştırmanın Varsayımları

1) Alevi-Bektaşî inancında cem ibadeti, çalışma alanımız olan Sivas’ta değişim ve dönüşümden etkilenerek de olsa var olamaya devam etmektedir.

2) Cem törenlerinin birçok çeşidi bulunmakla birlikte her cemin amacı değişmektedir.

3) Ülkemizin içinde bulunduğu kentleşme süreci geleneksel dini hayatı etkilemiş ve bunun sonucunda birçok cem çeşidi uygulama alanında geleneksel içeriğini ve işlevini yitirmiştir.

4) Şehirleşme ile birlikte cem törenlerinde uygulanan on iki hizmet sahiplerinin görevleri ve bu görevlerin yerine getirilmesinde takip edilen yol geleneksel yapıdan uzaklaşmıştır.

5) Sözlü geleneğin hâkim olduğu Alevi toplumlarında, cem ritüellerinin genç kuşaklara aktarımında dedelerin payı büyük olmakla birlikte cem törenlerine gençlerin katılımı düşük düzeydedir.

6) Alevi-Bektaşiler kurdukları vakıf ve derneklerle inanç ritüellerini yaşatmaya ve genç kuşaklara aktarmaya çalışmaktadırlar.

e) Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma Sivas şehir merkezinde yaşayan Alevilerin inanç ritüeli olan cem törenlerinin, sosyal bilimlerin araştırma metot ve tekniklerini kullanarak din sosyolojisi biliminin bakış açısıyla incelenmesi yönüyle bir saha çalışmasıdır. Bu çalışmada, kaynak tarama, gözlem, katılımcı gözlem, mülakat (görüşme) teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada konu belirlendikten sonra, kaynak taraması yapılmış, kitaplardan, makalelerden ve ilgili diğer çalışmalardan elde edilen veriler dikkatli bir şekilde incelenerek analiz edilmiştir.

Araştırmada kullanılan yöntemlerden ilki gözlem tekniğidir. Gözlem tekniği nitel araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama aracıdır. Araştırma sırasında gözlem tekniğini kullanırken gözlemlenen her olay not edilmiştir. Gözlem sırasında alınan notlar çalışmaya eklenmiştir. Çalışmada Sivas Cem Vakfı'nda uygulanan cem törenleri ele alınmıştır. Ayrıca değerlendirmeler yapılırken Sivas yöresi cem törenlerinin yapıldığı mekan, cemlere katılan kişiler, icracılardan kaynaklanan farklılıklara da değinilmiştir.

Gözlem, herhangi bir ortamda ortaya çıkan davranışı tüm ayrıntıları ile tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Eğer bir araştırmacı herhangi bir ortamda oluşan bir davranışa ilişkin ayrıntılı, kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç duyuyorsa gözlem yöntemini kullanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 173).

Araştırmada kullanılan bir başka teknik ise görüşme tekniğidir. Sivas ilinde özellikle dernek ve vakıflara yapılan ziyaretler neticesinde Alevi dedeleri ve taliplerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar dernek ve vakıflar haricinde ise görüşme

yapılan kişilerin evlerinde ya da kendisini rahat hissedeceği bir ortamda yapılmıştır. Görüşmeye başlanırken araştırmacı önce görüşülen şahıslara kim olduğunu ve niçin görüşmek istediğini anlatmıştır. Amacımızın Sivas'ta uygulanış şekli ile cem töreni bilgisinin kaydedilmesi olduğu ve bunun üniversite de yapılan bir çalışma olup akademik kaygılarla yapıldığından bahsedilmiştir. Katılımcıların gönüllü katılımı ile gerçekleştirilen mülakatlarda önceden hazırlanan sorular dede ve taliplere sorulmuş ve cevaplar kayıt altına alınmıştır. Mülakatlarda önceden hazırlanan görüşme formuna dayalı sorular sorularak detaylı ve derinlemesine verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma yapmak amacıyla gidilen yerlere araştırmacı yanında kamera, ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi ve not alabileceğimiz materyeller götürülmüştür.

Çalışmada Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi'ndeki cem törenlerinin 2017-2019 yılları arasında takibi yapılmış, uygulamalar kamera ile kayıt altına alınmıştır. Cem törenlerindeki uygulamaların anlatımı kamera kayıtlarından duyulabildiği ve anlaşılabilirdiği ölçüde teze eklenmiştir. Video kaydı ya da görüntü alınmasına izin verilmeyen yerlerde kısa notlar tutulmuş veya edinilen bilgi ve izlenimler görüşme sonrasında yazıya aktarılmıştır. Dede ve taliplerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler yazıya aktarıldıktan sonra gözlem ve görüşmelerde edinilen tespitler yorumlanarak sonuç kısmında değerlendirilmiştir. Görüşmeler yapılırken görüşmelerin samimi bir sohbet içerisinde geçmesine özen gösterilmiş, sorulacak sorular daha önce hazırlanmakla birlikte görüşmenin akışına göre gerekli durumlarda tekrar şekillendirilmiştir. Görüşme formundaki soruların bazen tamamı, bazen de bir kısmı kaynak kişilere sorulmuş, verdikleri cevaplar olduğu gibi kayıt altına alınarak objektif bir tarzda çalışma esnasında işlenmiştir.

Din sosyolojisi bağlamında dedeler, talipler, dernek ve vakıf yöneticileriyle görüşmeler yapılmış, cem ibadeti süresince okunan dualar, uygulanan ritüeller, on iki hizmet ve görevleri hakkında bilgiler toplanmıştır. Bu bilgilerden yola çıkılarak Sivas'ta yapılan cemlerin günümüz şartlarındaki durumu hem sosyolojik hem de teolojik açıdan değerlendirilerek okuyuculara sunulmuştur. Aynı zamanda dedelerin cem yürütürken yöreden yöreye değişebilen uygulamalarına yer verilerek cemlerin icrasındaki farklılaşmalar, dönüşümler ve anlam daralmalarına değinilmiştir.

Araştırmada saha çalışmasına dayalı gözlem ve görüşmeler sonucunda elde edilen veriler esas alınarak konunun bir bütünlük içinde anlaşılmasına ve aktarılmasına çaba gösterilmiştir. Ayrıca yapılan görüşmelerde tarafsızlık ilkesine bağlı kalınarak konuşulanlar olduğu şekliyle aktarılmıştır.

f) Araştırmanın Evreni ve rneklemi

Bir saha çalışması olan araştırmanın evrenini Sivas İli oluştururken örneklemler olarak da Sivas şehir merkezi seçilmiştir. Örneklemler olarak Sivas Merkez ilçe seçilmesinin en önemli nedenlerinden birisi yoğun bir Alevi nüfusa sahip olması ve aynı zamanda Alevilerin inanç ve ibadet ritüellerini çeşitli vakıf ve derneklerle sürdürmekte olmalarıdır.

Bu alışma literatürden toplanan bilgiler ile 2017-2019 yılları arasında yapılan kişisel gözlem ve görüşmeler sonucu elde edilen verilerden oluşmaktadır. Çalışmada araştırma alanı olan Sivas Merkez ilçede konunun özünü yansıttığı ve samimi ifadeler kullandığı düşünülen dede ve taliplerle mülakatlar yapılmış ve ulaşılan sonuçlar objektif olarak sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca alışmaya Sivas'ın tarihi, sosyal ve kültürel yapısı ile birlikte Alevi-Bektaşi geleneğine bağlı kurumlar da dahil edilmiştir.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TEMEL SOSYOLOJİK KAVRAMLAR

1.1.1. Kültür

Kültür kelimesi klasik Latince'deki "Cultura" veya "Colere" fiilinden gelmektedir. 18. yüzyıldan önce bu kelime zirai anlamda ekip-biçmek, sürmek ve ürün yetiştirmek gibi anlamlara karşılık gelirken zamanla kelimeye farklı anlamlar yüklenerek kelimenin anlamı değişmiş ve kültür kelimesi insanların bir yaşam tarzı olarak anlam kazanmıştır (Eroğlu, 2017:141).

Kültür üzerine yapılan tanımlar; genellikle, insan gruplarının üretimlerinden, deneyimlerinden, tarihi süreç içerisinde geliştirdikleri sembollerden, kuşaktan kuşağa aktarılan davranış kalıplarından oluşmaktadır. Tarihsel gelişim süreci içerisinde yaratılan bütün değerler kültüre dahil edilebilmektedir (Aktan ve Tutar, 2007: 2).

Sosyal bilimlerde kültür kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmakla birlikte genel olarak şu tanım sunulabilir. Kültür; toplumların kendisini diğerlerinden farklılaştırarak özel kılan fikirsel, eylemsel ve kendi anlam dünyası içerisinde oluşturarak kullandığı birtakım materyallerin soyut bir şekilde bütünleşmiş halidir (Tolan, 2005:227).

Fichter'a göre insanın yarattığı her şey kültürün içerisine dahil edilmelidir. İnsanın yaratıcı, üretici yönünün olması, sonuç olarak ortaya çıkan sosyokültürel sistemin insanın eseri olarak kabul edilmesini sağlar. Aslında tüm toplum birer kültür ürünüdür ve insanlarda tarih boyunca bu durumun öznesi olmuşlardır (Fichter, 2015: 152-154).

Ülkemizde kültür kavramını sistemli bir şekilde ilk inceleyen Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp'e göre kültür, bir toplumun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve aralarında dayanışma meydana getiren kurumlara denilmektedir. Kültürün milli, medeniyetin milletler arası olduğunu ifade eden Gökalp, kültürü, "bir milletin dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünüdür" şeklinde tanımlar. Bu kurumların toplamı, o toplumun kültürünü oluşturur (Aktan ve Tutar, 2007: 2).

Cemil Meriç'e göre kültür, "*Bir milleti millet yapan her şeydir*" (Meriç, 1993:305-306). Mümtaz Turhan'a göre ise kültür; Bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Ahlak, hukuk, akıl, estetik, dil, ekonomi ve teknikle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir bütünüdür (Turhan, 1994:45).

Kültür ve din insan hayatıyla yakından ilişkili kavramlardır. Bu iki kavram bir bütünlük içinde toplumların hayatlarında birlikte var olmuşlardır. Din insanın inanma ihtiyacını karşılarken kültür, insanın içerisinde bulunduğu sosyal şartlara göre yaşama biçimidir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015: 405).

Kültürün gelecek nesillere aktarılması ve kültürel normların önemsenmesi din açısından da önemlidir. Zira Türkler'de din ile kültür birbirini tamamlayan, birbirinden ayrılmaz unsurlardır. Bu yüzden kültür araştırmalarının din sosyolojisi açısından ayrı bir önemi vardır. Kültürel açıdan zengin toplumlar milli kimliklerini koruma konusunda ilerlemiş toplumlardır (Özden, 2011: 30).

Din kültürü etkilediği kadar kültür de dinin etkisi altındadır. Dinin yalnızca kültürün bir unsuru olarak değerlendirmeye tabi tutulması dinin kültüre indirgenmesi hatasını doğurur. Bu kapsamda ilk olarak kültür kavramının din kavramı üzerindeki tesirine dikkat edildiğinde söylenebilir ki din zamanla toplumlarda kalma sürecinde kurumsallaşır, gelenekselleşir ve kültürleşir (Sezen, 1994: 151-153).

Bu tanımlamalardan anlaşılmaktadır ki; toplumlar tarafından maddi, manevi üretilen tüm değer ve normlar kültürün ögesidir. Yani insanlığın var olduğu günden itibaren kuşaklar boyunca oluşturduğu bütün ürünler kültür kapsamındadır. Kişiler hayatlarının her safhasında taşıdığı kültürden izler taşır. Bir toplumun sahip olduğu kültür onu diğer kültürlerden ayırır. İnsanın insanlığa kattığı değer olan kültür dinamiktir ve toplumsal yapı değiştiğinde beraberinde kültür de değişir. İnsanlığın ortak bilgi birikimi olan kültür kuşaktan kuşağa aktarılarak bireylerde tarihsel bilinci canlı tutar.

1.1.2. Tören

Tören, toplumların değer verdiği bir olayı her yıl tekrarlayan tarihlerde birtakım etkinlikler düzenleyerek hatırlaması ve anmasıdır. Bir diğer ifade ile toplumun tarihinde değerli kıldığı olayları onu ifade eden, hatırlatan kelime ve semboller vasıtası ile zihinlerde canlandırmasıdır. Bu tür etkinliklerle geçmişteki tarihi olaylar toplumların hafızasında güncelliğini korurlar (Bolat, 2006: 1).

Tören, hem kendi başına toplumsal bir değer içeren, hem de bir toplum veya grubun hedeflerine varmasına yardımcı olan şekilsel, sembolik ve sürekliliği olan ortaklaşa bir eylemdir. Tören çoğunlukla tarihsel anlam taşıyan bir hadiseye toplumun yüklediği kültürel değer ve bireyleri etkilemek için belirli yerlerde ve belirli aralıklarla düzenlenen bir toplu davranış türüdür. Ayin ve törenler, belirli bir toplumun veya grubun ideolojisini sağlamlaştırma yönünde de önemli işlev görürler (Tolan, 2005: 244).

Bayramlar ve dini törenler, milletlerin tüm bireyleri tarafından özümseir ve belirli zamanlarda müştereken kutlanırlar. Ülkemizde kutlanan dini ve milli törenler, içinde yaşadığımız toplumun töre ve geleneklerinin bir yansımasıdır. Toplumlar tarihlerinde yaşadıkları dini ve milli olaylarla bütünleşir ve ortak sevinç ve değerlerle birbirlerine daha sıkı bağlanır ve kenetlenirler. Dini törenler ülkemizde de uygulanırken sahip olunan gelenekler göz ardı edilmez (Acar, 2015: 84).

Çalışma konusunu oluşturan cem törenleri ise Miraç dönüşü Hz. Muhammed'in Kırklar Meclisi'ne uğraması ve burada yaşanan olayların yeryüzünde sembolik olarak tekrarına dayanır. Cem törenleri inanç boyutuyla ön planda olduğu kadar mensuplarını ortak değerlerde birleştirmesi ve birbirlerine daha sıkı kenetlenmelerini sağlaması açısından da önem arz etmektedir.

1.1.3. Toplum

Toplum kısaca insanların bir arada yaşamaları sonucu oluşan topluluklardır. Toplumu oluşturan bireyler sınırları belirlenmiş mekanları paylaşırlar. Toplum bünyesinde grupları da barındıran, otoritenin, yardımlaşmanın yanı sıra bireylerin davranış ve birtakım özgürlüklerini denetleyen bir mekanizmayı da içerisinde bulundurur. Diğer bir ifadeyle toplum bir toplumsal ilişkiler ağıdır. Bu durumda ortak

bir yaşamı paylaşan her insan topluluğu büyüklüğü, gelişim seyri, dili, dini, inandığı değerler fark etmeksizin toplumu oluştururlar. Bununla birlikte toplumun rastgele bir araya gelen insanların toplamı şeklinde değerlendirilmesi hatasına düşülmemesi gerekir. Bir toplumu tanımak onun hem içyapısını hem de gelişim seyrini gözlemlemekle mümkün olur (Gökçe, 2013: 1).

Sosyal yığın ve sosyal grup tanımlarında olduğu gibi toplum kavramında da asıl özne sosyal kişidir. Toplumu oluşturan bireyler açısından değerlendirmeye alındığında şöyle bir tanıma varılabilir: Toplum sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için etkileşim halinde olan ve ortak bir kültürü paylaşan insanların oluşturduğu birlikteliklerdir. Bu tanımlamayla birlikte toplum gruptan da ayrılmış olur (Fichter, 2015: 86).

Alevi-Bektaşî toplumunu meydana getiren maddi ve manevi kültür öğeleri bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında göç ve kentleşmeden önceki toplumların, geleneksel bir toplum yapısı arz ettiği görülür. Geleneksel Aleviliğin ön plana çıkan en önemli özelliği inanç topluluğu olmasıdır. Cem ibadeti hem geleneksel toplum Aleviliğinin hem de modern çağlarda kentlerde yaşanan günümüz Aleviliğinin, toplumsal-kültürel durumlarına ve ihtiyaçlarına karşılık gelen yapıdır.

1.1.4. Toplumsal Yapı

Toplumsal yapı bir toplumun veya grubun mensuplarının farklı biçimlerde dahil oldukları örgütlü bir takım toplumsal ilişkilidir. Toplumsal yapının temeli toplum üyelerinin davranışlarını yönlendiren toplumsal ilişkiler olmakla birlikte bu kavram toplumu oluşturan başlıca öğeleri, bu öğelerin toplum içindeki yerlerini ve aralarındaki ilişkileri anlatabilmelidir. Böylelikle örneğin bir ekonomik sistemin hangi aile, eğitim, hukuk düzenlemeleri ve hangi dini ve siyasi kurumlarla uyumlu olup olmadığı hakkında fikir sahibi olabiliriz (Gökçe, 2013: 4).

Sosyal olayları açıklamada önemli bir yere sahip olan “*toplumsal yapı*” kavramı durgunluktan çok değişmeyi izah etmeye çalışmaktadır. Bütün toplumla ilgili toplumsal grupları, birbirlerine tavır alışları, toplumun alacağı şekil ve karakteri ve bu karakterler etrafındaki çekişmeleri açıklar (Bodur, 1994: 74).

Toplumsal yaşam rastlantısal olmayıp belirli kurallar dahilinde oluşur. Toplumsal yapılar, toplumsal statü ve kültürel normlardan bağımsız düşünülemez.

Çünkü normlar, değerler ve toplumsal roller bize toplumsal yapının bileşenlerini içermektedir. Toplumsal yapı kavramına dair yapılan çalışmalar toplum içindeki kurum ve davranış şekillerini görünür kılmaya yarar (Kirman, 2004: 234-235).

Anadolu Aleviliği iç dinamikleri ve kendine has ibadet tarzıyla özgün bir toplumsal yapı özelliği sergilemektedir. Her toplumsal yapıda olduğu gibi, Alevi toplum yapısında kalıplaşmış sosyal ilişki biçimleri, gruplar ve sosyal tabakalardan oluşmaktadır. Alevi Toplum Yapısı'nın, birbiriyle fonksiyonel bağıntı içinde olan çeşitli sosyal kurumları da mevcuttur. Bu toplumsal kurumlar arasında dedelik, musahiplik ve düşkünlük kurumu sayılabilir. Bu kurumların toplumsal yapıdaki fonksiyonelliği ise cem ibadetleri ile karşılanmaktadır. İbadet etmek, hukuki sorgulamalar yapmak, cemlere katılan bireyleri bilgilendirmek gibi özellikleri olan cemler dede önderliğinde on iki hizmetin gerçekleştirildiği ve hem dünyevi işlerin değerlendirildiği hem de inananların ibadet ihtiyaçlarını karşılayan ritüellerdir. Kendisine özgü bu toplumsal yapının içerisinde yer bulan cem ibadetlerinin uygulanış şekli ve tarihsel süreci mercek altına alınarak Alevi-Bektaşî inancının toplumsal yapısı hakkında tespitlere varılabilir.

1.1.5. Toplumsal Değişme

Toplumda meydana gelen olayları, farklılaşmaları, başkalaşmaları, küreselleşmeyi, demokratikleşmeyi, sekülerleşmeyi, sosyal, siyasal ve kültürel vb. olayları ekonomik olay ve olguları tam olarak anlamak için, toplumsal değişimi mercek altına almak gerekliliği kaçınılmazdır. Toplumsal değişim denildiğinde zihinde canlandırdığı anlam iyi, kötü, olumlu, olumsuz ya da ilerlemek gerilemek şeklinde olmamalı yansız bir şekilde ele alınmalıdır (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015: 271-273).

Diğer bir anlatımla, belirli bir toplumsal sistemde fonksiyonlarının farklılaşarak özgülleşmesi, bir yapısal farklılaşma doğuracaktır; bu yapısal farklılaşma, kurumların aracılığı ve kültürel sistemlerin yardımıyla, başka bir düzey ve biçimde yeni bir bütünleşmeye yönelecektir. Kısacası toplumsal değişme, belirli bir denge içerisinde oluşan bir toplumsal evrim olarak belirlemektedir (Tolan, 2005: 56).

Toplumsal değişim, sosyolojik anlamda her toplumun tabiatının bir gereği olarak varolur. Başka bir ifadeyle her toplum, doğası gereği değişir, değişim süreçlerinin içinde bulunur. Toplumsal değişme toplumların yaşam tarzlarındaki farklılaşmayı da içerisine alan bir kavramdır. Kişiler, kültür ve inanç biçimi, toplumsal değişmelerde

aktif rol oynayan etkenlerdir. Aleviliğin yaşamış olduğu sosyokültürel ve dinsel farklılaşmalar da sosyal değişme unsuru olarak çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle göçle birlikte sosyal grup yapılarında beliren çözümler, topluluğun geleneksel sosyal ve dinsel kurumlarının çözülmesine ve işlevsiz kalmasına yol açmıştır. Bu durum Alevi-Bektaşî inancının ibadet kısmını oluşturan cemlere de yansımış ve mecburi bir değişim ve dönüşüm içerisine girme zorunluluğu doğmuştur.

1.1.6. Geleneksel Toplum

Geleneksel toplum, sıklıkla modern topluma muhalif anlamda kullanılır. Geleneksel toplum, bazen iç içe geçmiş aile değerleri ve toplumsal yapıyla değerlendirilmesine rağmen, adlandırdığı toplumlara çoğunlukla olumlu olmayan anlamda geri, ilkel, bilimsellik içermeyen, duygusal bir toplum nitelikleri isnat edilmektedir (Marshall, 2009: 259).

İş bölümünün fazla gelişmediği, üretimin son derece sınırlı olduğu, esasen toplumun bizzat demografik yapısının ve sosyal hareketliliğin oldukça sınırlı bulunduğu, toplumsal organizasyonun genellikle karmaşık bir akrabalık sistemi ve yaş gruplarına dayandığı ve içerisinde dini olanla sosyokültürel faaliyetlerin birbirine karıştığı bir yapı arz eden geleneksel toplumun sosyal organizasyonu, kutsalla sıkı bir bağlılık içindedir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015: 174).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan sürece kadar Alevi-Bektaşîler geleneksel toplum olma yapılarını korumuşlar kentlerden ve devlet otoritesinden uzak kırsal bir hayat içinde yaşamlarını sürdürerek inanç ve ibadetlerini köklü bir değişime uğramadan sabit bir çizgide yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Geleneksel Alevilikte gerek bireylerin iç dünyaları gerekse toplumsal yapılanması inanç referanslarına göre biçimlenmiştir. Dolayısıyla geleneksel Alevilikte inanç ve ibadete dair alanlar önem arz etmektedir. İbadette önemli bir yere sahip olan cem törenleri ise geleneksel bir Alevinin hayatının tamamını kuşatmaktadır. Alevi-Bektaşî inancını taşıyan bireyler sadece dini ritüellerde değil gündelik hayatın her aşamasında bu bağı hissetmekte ve yaşamaktadırlar. Cem ibadeti her ne kadar kent ortamında değişim ve dönüşüme uğramış olsa da inanç mensuplarının ibadet ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmektedir.

1.1.7. Modern Toplum/ Postmodern Toplum ve Küreselleşme

Günümüzde modernleşme kavram olarak; geleneksel toplumdan modern topluma doğru evrilen bir toplumsal değişim sürecini ifade eder. Terim endüstrileşme ve kentleşme, bilim ve teknoloji, liberal fayda gibi değerlerin hakim olduğu bir toplum yapısını işaret eder (Hollinger, 2005: 4).

Modernleşme, gelenekten modern olana doğru toplumsal değişim süreçlerini ifade eder. Toplumsal alan kır toplumundan kent toplumuna doğru geçişin olduğu, sanayi sektöründe çalışanların tarım sektöründe çalışanlardan daha fazla olduğu, birincil ilişkilerin zayıfladığı, göçlerin arttığı, geleneksel aile yapısının çözülmesi nedeniyle ailelerin küçülmeye başladığı, eğitim ve öğretimin toplumun her katmanında yaygınlaşmaya başladığı, toplumdaki statü sisteminin edinilmişten kazanılmışa doğru evrildiği, bireysel ve toplumsal eşitsizliklerin görece azaldığı, medya ve iletişim ağının genişlediği, gelir dağılımının görece tabana yaygınlaştırıldığı bir toplumsal hali içerir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015: 186).

“Postmodernizm ise post ön eki ve modern kelimelerinin bir araya gelmesiyle modernizm sonrası anlamına gelmektedir”(Çetişli, 2008: 152-153). Postmodernizm modernizme getirdiği eleştiri temelinde şekillenmiştir. Modernizmle birlikte gelen akılcılığa, maddeciliğe, telkine, teslimiyete, insanı kendi emrine alıp köleleştiren ve makineleştiren teknolojiye ve bilime karşı çıkar. Postmodernizm hem bir tarihsel döneme gönderme yapan hem de kendine has özellikleri olan bir kavram olarak ifade edilebilir (Özsevgeç, 2017: 137).

Toplumsal değişim ve dönüşümün hayatımıza getirdiği diğer yenilikler içerisinde küreselleşme, iletişim teknolojileri ve kitle iletişim araçları yer almaktadır. Küreselleşmenin insanları ve toplumları tek tipleştirmesinde şüphesiz en etkili araç iletişim araçlarının fonksiyonlarındaki artıştır. İletişim teknolojilerinin zirveye ulaştığı, iletişim araçlarının dünyanın her noktasında herkes tarafından kuralsızca, fütursuzca kullanıldığı ve mahremiyetin uluslararası arenada tüketildiği bu iletişim çağında sadece yaşam tarzları ve kimlikler tek tipleşmemiş aynı zamanda kişilikler de tek tipleşmiştir. Hatta dünya küresel bir kimliksizlik arenasına doğru hızla ilerlemektedir. Artık küresel iletişim çağında geleneksel zamanlarda olduğu gibi insanlar sabah uyandıkları zaman cami, kilise vb. kutsal mekanlara doğru kutsal yolculuklar yapmıyorlar. Modern

zamanların bireyleri artık dijital araçlarla tüm dini, dindışı, ahlaki, gayri ahlaki, elektronik cemaatlerin tüm hallerini, dünyanın her halini bizzat yaşamaya çalışıyorlar. Modern zamanlarda birkaç sivil toplum kuruluşuna üye olan bireyler artık Facebook ortamında oluşturulan binlerce sanal gruba üye olabiliyor ve grubun diğer üyeleriyle sanal bir yaşam tarzını doyumsuzca paylaşmaya devam edebiliyorlar (Coşkun, 2017a : 123).

Değerlerin ve doğruların göreceli olduğu fikrinin hakim olduğu postmodern toplumlarda artık toplumun kitleleşmesi, bireyin özgürlüğü sorunu, tüketim ve güç kültürü, ahlakın bireyselliği gibi süreçler, bir anlam krizini de beraberinde getirmiş, postmodernizmin daha çok sorgulanmasına ve işlevselliği fikrinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Günümüzün toplumlarını tarif eden postmodern bakış açısı insanı özgürleştirme gibi görünen bir bireyciliğe götürürken beraberinde bireylerin algılarını aynılaştıran, bireyler arasındaki köprüleri koparan bir modeli öngörmektedir. Küreselleşme olarak da tariflenebilen bu yeni dalga kalabalıklar arasında her biri birbirinin aynı ancak farklı yalnız adacıkların oluşumuna da yol açmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak insanlar toplumsal aidiyet, toplum tarafından onay görme gibi kavramlara yabancılaşmaktadırlar. Küreselleşme kısılacı bu manada kendi değerler sistemini de karşı koyulamaz şekilde dayatır hale gelmiştir. İçinde bulunduğumuz çağın ruhu ele alındığında sadece ticari metanın tüketilmesi değil; etik ve kültürel değerlerinde ticarileştirilmesi, sömürülmesi, tüketilmesi ve bunun her geçen gün daha da hızlı bir hale bürünüyor olmasında postmodern toplum hayatını sorgulanır kılmaktadır. Ekonomik ve politik kaygılarda özellikle gençlerin Alevi inanisından kopmasına neden olabilmekte ve bazılarını da yalnızca nostaljik bir motif olarak değerlendirmeye itmektedir. Bu kopuş bireylerin dini ritüellere mesafeli yaklaşmasına sebebiyet vermekle birlikte aynı zamanda geleneksel kolektif belleğin de kaybedilmesi sonucunu doğurmaktadır.

1.2. ALEVİLİK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.2.1. Kızılbaşlık

Kızılbaşlık; dedelik kurumuyla Hz. Peygamber soyuna bağlı olduğu fikrini savunan, Hz. Ali ve sonrasında gelen imamlara Şiilikten farklı olarak mistik bir görev atfeden, Pir veya Dede/Baba gibi kişilerin liderliğinde talip-mürşit ilişkisi bağlamında

inançsal bir hayat sürdüren, Şah İsmail yanlısı olan Müslüman Türk topluluklarının kabul edilen adı olmuştur (Rençber, 2012: 11).

Alevilerin tarihteki adı Kızılbaşdır. XV. ve XVI. yüzyıllarda, Kızılbaşlar ilk Safeviler olan, Şeyh Cüneyd, Haydar ve Şah İsmail taraftarı Türkmen boylarıydılar. Kızılbaş kavramı asıl Şah İsmail ile birlikte ön plana çıkmış ve zamanla Şah İsmail ve Safevileri destekleyen Türklerin ortak adı haline gelmiştir (Melikoff, 2015: 33).

Modern dönemde yaşamış olan İran ve Osmanlı tarihi uzmanlarının büyük bir çoğunluğu Kızılbaş ismini tarihsel olarak değerlendirdiklerinde Safevileri destekleyen Türkmen zümrelerinin ortak adı olduğu, on iki dilimli ve kırmızı bir başlık giydikleri ve bu başlığın Şah Haydar tarafından icat edildiği konusunda aynı fikri paylaşırlar (Kaplan, 2011: 28).

Kızılbaşlık kavramı, 16. yüzyılda ilk olarak zikredildiği senelerdeki tarihsel manasını zamanla kaybetmiş, bazı Sünni çevrelerce Alevileri ötekileştiren bir bakış açısıyla aşağılayıcı bir ifade biçimine dönüşmüş ve onlarda bu terimi terk etmişlerdir. Bunun neticesinde 19. yüzyılın sonlarına doğru Kızılbaşlık yerine daha kapsayıcı bir kavram olan Alevilik sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır (Kaplan, 2011: 36).

Kızılbaşlık kavramı 19. yüzyıla kadar Safevileri destekleyen Türk boyları için kullanılmakta olup olumsuz bir anlam taşımazken 19. yüzyılın sonlarından itibaren ise bazı kesimlerce aşağılayan, ötekileştiren bir bakış açısıyla ele alınması bu kavramın yerini Alevilik kavramına bırakması ile sonuçlanmıştır. Günümüzde bazı yörelerde Kızılbaş kavramı kullanılsa da özde Alevilik ile aynı anlamı içermektedir.

1.2.2. Bektaşilik

Bektaşilik, kelimedenden de anlaşıldığı üzere Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlı olmak ve onun yolundan gitmek anlamına gelir. Hacı Bektaş-ı Veli'yi bu yolun piri olarak kabul edenler, Bektaşî Tarikatı'nın kurallarına uygun bir hayat sürerler. Bektaşilik XIII. yüzyılda Kalenderilik içinde teşekkül etmeye başlayıp XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kurulmuş bir tarikattır. Bektaşî bu tarikata bağlı kişi ya da topluluk anlamına gelmektedir. Horasan erenlerinden olan Hacı Bektaş-ı Veli, Nişabur şehrinde doğmuştur ve soyunun Hz. Muhammed'e dayandığına inanılmaktadır. En önemli eserleri Makalat ve Şerh-i Besmele'dir. Bektaşiliğin Hacı Bektaş-ı Veli

tarafından kurulduğuna inanılmakta ve bu tarikat mensupları da Bektaşî olarak adlandırılmaktadır (Bozkurt, 2005:1-6).

Temelini Hacı Bektaş-ı Veli'nin attığı, devam eden yıllarda babaların, dedelerin, erenlerin, ozanların desteğiyle büyüyen, berraklaşan bu yola şehirlerde Bektaşîlik denilmiştir. Bu akım, Türk halkının en eski çağlardan beri getirdiği kültürel değerleri temsil etmiş, yaşatmış, geleceğe aktarmıştır. Bunun en başında geleni de Türk dilidir (Zelyut, 2014: 127).

Hacı Bektaş-ı Veli Hoca Ahmet Yesevi Hazretleri'nin “dört kapı kırk makam” düşüncesini geliştirerek kendi fikir yapısını inşa etmiş ve bu sistemi hayata geçirmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'yi diğer tasavvufçulardan ayıran temel nokta ise onun teori ile çok fazla ilgilenmemesi daha çok öğretilerini hayata geçirmek için çaba göstermiştir. Hacı Bektaş-ı Veli dört kapı kırk makam düşüncesini en geniş şekliyle “Makalat” adlı eserinde kaleme almıştır (Güzel, 2002: 104).

Alevî ve Bektaşî kavramlarının inanç ve doğmaları aynı olmakla birlikte bu iki grubu birbirinden ayıran fark ise sosyal niteliklidir. Alevîler Osmanlıda kırsalda kapalı bir toplum olarak yaşantılarını sürdürürken, Bektaşîler ise her ne kadar kökenlerinde göçerlik olsa da kent merkezlerinde yaşıyor olmanın avantajıyla daha sistematik, imparatorluğun üst sınıf üyeleri dahil isteyen herkesin kabul edildiği bir tarikat olarak var olagelmışleridir (Kaplan, 2011: 38).

Alevîlik ve Bektaşîlik arasındaki farkı şu şekilde ifade edebiliriz. Bektaşîlik bir tarikat olduğu için, bu tarikatı kabul edip yol kurallarına uyan kişiler Bektaşî olabilir; ancak Alevîlik soya bağlıdır. Kişinin Alevî olarak kabul edilebilmesi için anası ve bilhassa babası Alevî olmalıdır (Fırlı, 2006: 7).

Bu çalışma kapsamında sahada yapılan görüşmelerde Bektaşî kavramına dair aldığımız yanıtlar şunlardır;

Taliplerden Seyfi Sönmez Bektaşîlik hakkında şunları aktarmıştır:

“Biz Mürşit olarak Hz. Muhammed'i rehber olarak Hz. Ali'yi pir olarak ise Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli'yi tanırız. İnançımızın özünde hoşgörü ve insan sevgisi yatar. Alevîlik ile Bektaşîlik arasında inanç bakımından bir fark yoktur. Sadece Alevîlik daha evveldir. Bektaşîlik Alevîliğin içindedir. Bektaşîlik Hünkar'ın Anadolu'ya gelip öğretilerini yaymasıyla başlar. Biz Alevî-Bektaşîliği birbirinden ayırmayız. İnançta da ibadette de özümüz aynıdır.”

Abdullah Atmaca Dede Bektaşîlik konusunda şunları söylemiştir:

“Bektaşilik Hünkar’ın Anadolu’ya gelmesi ile başlamıştır. Ama Alevilik Hz. Ali ile başlamıştır. Fakat birbirinden farkı yoktur. Belki yorumlarda ve on iki hizmette bazı küçük farklılıklar olabilir. Ama özde aynıdır. Yani biz Anadolu’daki Aleviler Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’yi pir olarak görürüz. Bazı ocaklar Hacı Bektaş’a bağlı değildir. Sadece gönül bağları vardır. Bazı dede ocakları talibi arındırmak için oradan icazet alırlar. Yine de diyebilirim ki temelde inançta aynıyız bir farklılığımız yoktur.”

Hasan Özer Dede Bektaşilik hakkında şunları söylemiştir:

“Pirimiz Hacı Bektaş-ı Veli’den sonra onun için kurulmuş bir tarikattır. Alevi-Bektaşî birbirinden ayrılmaz. Özünde birdir. İkisinde de Allah, Muhammed, Ali inancı vardır. Fakat şöyle bir farklılık vardır ki; Alevilik anne babadan gelir, soydan gelmesi lazım. Ama Bektaşilikte öyle bir şey yok. Bektaşilik erkan üzerine kurulmuştur. Bir kişi eğer bu erkani yürütebilirse Bektaşî olabilir. Yani diyebiliriz ki biri soydan, diğeri ise erkan üzerinedir ve aradaki fark buna dayanmaktadır.”

Celal Güler Dede ise Bektaşilik hakkında bize şunları aktarmıştır:

“Hacı Bektaş- Veli, Bektaşîliğin piri dir. Yaşamı ile ilgili bilgiler kesin kaynaklara dayanmasa da 1210 yıllarında Nişabur’da doğduğu anlatılır. Hocası Lokman Perende’dir. Göstermiş olduğu birçok kerameti vardır. Tarikata adını vermesine rağmen kurucusu kendisi değildir fakat piri odur. En bilindik eseri Makalat’tır. Eserinde dört kapı ve kırk makamı anlatır. Bunlar Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat’tır. Bektaşilik inancında yaratıcıya ancak sevgi ile ulaşılır. Bütün insanlar kardeşler. Tanrı ile insanın özdeş olduğu ve insanları sevenin Tanrı’yı seveceğine inanılır. Çünkü insan Tanrı’dan bağımsız değildir. Alevi-Bektaşilikte öz aynı olmasına rağmen küçük farklılıklar da mevcuttur. Biz bunlara sürekle farklılığı deriz.”

Yapılan araştırmada görüştüğümüz dede ve talipler genellikle Alevilikle Bektaşilik arasında fark görmemekte, kendilerini tanımlarken de yaygın olarak Alevi tabirini kullanmaktadırlar.

1.2.3. Alevilik

İnanç boyutuyla değerlendirilmeye alındığı kadar, dayandığı kaynaklar ve gelişim seyri bakımından da birçok araştırmaya konu olan Alevilik, çeşitli tanımlamaları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır;

Alevi kimliğinin ilk belirişi, oldukça eski dönemlere uzanır. İslam’dan çok eskilere iner. O dönemlerde Alevi adı geçmezdi. Tarihsel açıdan Alevi, Ali soyundan gelen demektir. Geleneksel İslam dışında bir mezhebi tanımlamak için Türkiye’de kullanılması ise 19. Yüzyıla doğrudur (Bozkurt, 2006:1). İslam tarihinde, mezhep ve tarikat edebiyatında, Arapça dil kaidesine göre, Hz. Ali’yi sevmek ve saymak, “Aleviyet”, “Alevilik” kelimeleri ile ifade edilmiştir. Hz. Ali’yi sevene “Alevi” denilmiştir (Eröz, 2014: 41).

Arapça’da, Ali’ye mensup, Ali’ye ait anlamlarına gelen Alevi, İslam tarihi ve tasavvuf edebiyatında Hz. Ali’yi sevmek saymak ve her konuda ona bağlı olmak

anlamalarında kullanılmıştır. Bu nedenle Hz. Ali’yi seven sayan ve ona bağlı olan herkese Alevi denir (Fığlalı, 2006: 5).

Alevilik; kendisini İslam dini içerisinde tanımlayan, Hz. Muhammed’i peygamber, Hacı Bektaş-ı Veli’yi pir olarak kabul ederek eline, beline, diline sahip ol öğüdünü ilke edinen, inanç temellerinde Tanrı korkusuna değil, sevgisine yer veren, Kur’an’ı şekilsel değil özüne inerek anlamaya çalışan ve ruhsal olgunlaşmayla birlikte hakikat dünyasına girilen yoldur (Kaya, 2012: 365).

Alevilerin tarihteki adı Kızılbaş’tır. Fakat Kızılbaş sözü yüzyıllar içinde küçültücü bir anlam kazanmış, Celali isyanları adıyla tanınan dini sosyal başkaldırma hareketleri dolayısıyla da “dinsiz asi” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Tarihsel süreçte daha önce Kızılbaş kavramı kullanılırken bu kavramın yerini zamanla Alevi’ye bırakmış olmasının sebebi budur (Melikoff, 2015: 33).

Bu tanımlamaların yanında Alevilik nedir sorusuna saha çalışması sırasında alınan cevapları paylaşıyoruz. Celal Özer Dede Alevilik hakkında bize şunları aktarmıştır:

“Alevilik köken itibariyle Muhammed Mustafa ve Ehli Beyt’e dayanan, on iki imamları seven, ahlaki, doğruyu ve aşkı kabul edip çirkin ne varsa reddeden; barış ilkelerine dayanan gücünü sevgiden alan bir topluluğun adıdır. Alevilikte insan sevgisi ön plandadır. Her can özeldir ve kıymetlidir.”

2010-2014 yılları arasında Cem Vakfı Sivas Şubesi Başkanlığını yürüten Ali Akyıldız ise şunları ifade etmiştir:

“Alevilik, özünde insan sevgisini barındırır. Aleviler bu duyguyu, düşünceyi vardıkları her yerde yaymış ve yaşatmışlardır. Alevilik, tüm insanları ayırım yapmadan sevmektir. Alevilik diline, dinine, ırkına bakarak insanları ayırmaz. Bünyesinde hoşgörüyü barındırır. İnsanları kırmaktan incitmekten imtina eder. Çünkü bizim inancımızda kulun kalbini kıran, onu inciten, Tanrı’yı incitmiş olur.”

Abdullah Atmaca Dede ise Alevilik hakkında şunları ifade etmişlerdir:

“Aleviliğin aslı doğruluk, kemaleti dostluk, meyvesi sevgi, bakış açısı eşitliktir. Alevilik Allah’a kul Hz. Peygamber’e ümmet olmaktır. Ali’ye talip olan, on iki imamların yolunu süren, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’nin formüle ettiği eline, beline, diline, işine, aşına, özüne sahip olan, Kur’an’ın zahiri değil batını yönünü önemseyen, öz benliğinde uygulayan kişiler Alevi’dir. Bektaşilik ile aynı özde aynı olup Hak- Muhammed-Ali sevgisine dayanır.”

Süleyman Erşan Dede ise bu soruyu şöyle yanıtlamıştır:

“Bu konuda çok şey konuşuluyor. Örneğin Alevilik İslam’ın içinde mi, dışında mı? Alevilik İslam’ın içindedir. Alevilik eline, beline, diline sahip olmak, ikrar yani söz vererek Hz. Ali evine bağlı olmaktır. Alevilik doğruluktur, dürüstlüktür, tüm insanları sevip, kul hakkı gözetmektir.”

Murat Çalışkan Dede ise Alevilik hakkında şunları söylemiştir:

“Allah’a kul, Peygambere ümmet, Ali’ye talip, gökten inen Azimü’ş Şan’a, Kur’an’a bağlı olmak, aynı bayrağın altında yaşamak, eline, beline, diline, aşına, işine Hünkar’ın buyurduğu gibi sahip olmaktır. Alevilikte amaç kamil insan olma mertebesine ulaşabilmektir.”

Hasan Özer Dede ise Alevilik hakkında şunları ifade etmiştir:

“Alevi denildiği zaman Ali’nin evi, Ali’nin taraftarı, Ali’nin şiası, Ali’den yana olan Ali gibi düşünen, Ali gibi yaşayan, Ali gibi davranan, Ali’nin ahlakıyla ahlaklanan Hz. Ali’nin bize göstermiş olduğu güzel davranışları sergileyen, kısacası onun yolunda giden demektir. Alevilikte ikrar vardır. İkrar verdiği söz dil ile söyleyip kalp ile tasdik etmektir. Alevilik bir yaşam biçimidir. Bir inanç bir kültürdür. Alevilik bir mezhep değildir, bir tarikat değildir. Alevilik bir ummandır bir deryadır. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt hep İslam için mücadele etmiştir. On iki imamlar, pirlar, Horasan’dan Anadolu’ya İslamiyet’i yaymak için gelmişlerdir. Alevilik, İslamiyet ile aynıdır. Barıştan, eşitlikten yana olan seven, kucaklayandır. Merkezine insanı koyan hümanist bir yapıdır. Bizim inancımızın temelinde insan ve insan sevgisi vardır.”

Taliplerden Hüseyin Aslan Alevilik ile ilgili bize şunları aktarmıştır:

“Şia Arapçada yan, taraf anlamında kullanılan bir terim olmasına rağmen Sünni Araplar Ali yanlısı anlamında Hz. Ali taraftarları için kullanmışlardır. Anadolu Aleviliği için Arap Şiası’ndan daha farklı, modern, çağdaş, düşünen, tartışan, Yaradan’a sonsuz iman etmekle birlikte sorgulayan, Caferi mezhebine bağlı ancak yine bağlı olduğu mezhebinde tutuculuğundan çıkmış Anadolu’da Alevi adını almış bir tarikat da diyebiliriz. Aleviler haktan, adaletten ve özgürlükten yana olan zalime karşı duran her bir ulu kişiyi kendine rehber edinmiştir. Ehl-i Beyt bu yolun en başıdır. Fuzuli, Hallacı Mansur, Nesimi, Şah İsmail (Hatayi) Hacı Bektaş-ı Veli ve Pir Sultan Abdal gibi ulular Anadolu Aleviliğine rehber olanlardır.”

Özetle; 19. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlayan Alevilik terimi Hz. Ali’yi ve Ehl-i Beyt’ini seven, sayan ve ona gönülden bağlanan topluluk anlamına gelmektedir. Alevilerin kendine özgü dini inanışlarının, felsefelerinin, yaşam tarzlarının, öğretilerinin, cem adı verilen dini törenlerinin olması, Aleviliğin günümüze değin çok konuşulan ve tartışılan bir konu olmasını da beraberinde getirmiştir. Kökleri Orta Asya’ya İslamiyet’ten önceki devirlere kadar uzanan Alevi inancı günümüze gelinceye kadar birçok inanç, öğreti ve ritüelleri bünyesinde toplamıştır. Alevi inancı yüzyıllardan bu yana Anadolu’nun farklı bölgelerinde farklı uygulamalarla devam edegelmiştir. İncelenen yazılı kaynaklarda ve sahada yapılan görüşmelerde Aleviliğin İslam’ın içinde olup onun farklı bir yorumu olduğu belirtilmektedir. Alevilik olgusu dini bir düşünce, mezhep, tarikat, kültür ya da siyasal oluşum gibi birçok yorumu beraberinde getirirse de, günümüzde süregelen tarihsel ve sosyolojik bir olgu olma özelliğini korumaktadır.

1.2.4. Dedelik

Dedelik kurumu Alevi-Bektaşî literatüründe önemli bir yer teşkil etmektedir. Dede, tüm sosyal, kültürel ve dini hayatın merkezinde bulunmaktadır. Dedelik; yerleşik hayata geçmeden evvel köylerde hayatlarını ikame ettiren ve zor yaşam koşulları ile baş etmek zorunda olan Kızılbaş Türkmen Alevilerinin karşılaştıkları tüm sorunlara çözüm bulmakla mükellef olunan kurumun adıdır. Geleneksel yapı içeren toplumun kişisel ve sosyal ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi içinde dedenin rehberliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Gerek ahlaki, gerek sosyal, gerek dini problemler dedeye taşınmakta ve dede tüm bunları çözüme kavuşturmaktadır. Geleneksel Alevi toplumlarında birey Alevi bir aileye mensup olsa dahi ilerleyen süreçte kişinin kimliğini ve şahsiyetini kazanması için yine dedenin rehberliğine gerek duymaktadır. Geleneksel Alevi sosyal örgütlenmesinde dede en üst noktadadır. Alevi-Bektaşî inancında dedeler sadece dini rehber değil aynı zamanda dünyevi liderdirler. Geleneksel Alevi yaşamında dedeler tüm yönleriyle toplumsal hayatın merkezinde yer almaktadırlar (Coşkun, 2018b: 43).

Dedenin taşıması gereken özellikleri Özen (2017) şöyle açıklar:

Dede bilgili olmalı, yolun kurallarını, dört kapıyı, kırk makamı, on iki hizmeti iyi bilmelidir. Yalandan, gıybetten, zinadan, gururlanmaktan, kibirden, bencillikten uzak olmalı, alçak gönüllü olmalı ve insanları sevmelidir. Toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün görmeli, sözü ile özü bir olmalı, temiz giyinmeli, cömert olmalı, güzel ahlaklı olmalıdır, dürüst olmalıdır (Özen, 2017: 166).

Günümüzde dede-talip ilişkisi geleneksel sosyal yapıdakinden farklılaşmıştır. Geleneksel yapıdaki dede-talip ilişkisinin günümüzde sürdürülemiyor olmasının sosyolojik, ekonomik ve kültürel birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden en önemlisi ise Alevi-Bektaşî topluluklarının kentleşme ile birlikte kırsal yaşam tarzının hâkim olduğu köy yaşamından ayrılarak büyük şehirlere göç etmiş olmalarıdır. Kırsaldan kentlere göçen Aleviler geleneksel yapılarını kentlerde devam ettirememiş ve kentlerde oluşan bireysel yaşam tarzı ile beraber dede-talip ilişkisi bu süreçte neredeyse kopma noktasına gelmiştir (Coşkun, 2019: 158-159).

Saha çalışması esnasında edinilen veriler ise şu şekildedir.

Hasan Özdemir Dede şunları anlatmıştır:

“Bizde dedeler sadece cemi yürütmezler. Yani cemleri yaparım, gerisine karışmam diyemezler. Dede bir taraftan cemi yürütürken diğer taraftan da anlattıklarıyla sosyal ve dini hayata dair öğretici bilgiler verir. Cem bitse dahi dedenin vazifesi devam eder. Cem dışında da dede onların yanında ve rehberidir. Doğumda, sünnette, evlilikte, ölümdede, kabir ziyaretinde hep dede vardır.”

Hasan Özer Dede ise şunları aktardı:

“Bizde dede Alevi inanç önderidir. Yani yol gösteren, talibini irşat eden ve talibin sorunlarını halleden demektir. Dedelik soydan gelir. Bu soy Peygamber Efendimize dayanır. Dede, seyyiddir. Peygamber Efendimizin soyundan gelen İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin efendimize seyyid denir. Dedelik babadan oğula geçer. Dede ilim irfan sahibi olmalıdır. Okumalı, kendini geliştirmeli, ilmiyle de örnek olmalıdır. Dede taliplerini yılda bir kere görür. Görgüyü yapar, ikrarlarını alır.”

Ali Abbas Demirel Dede ise şunları ifade etmiştir:

“Alevilikte büyük öneme sahip olan dedenin Hz. Peygamber’in soyundan gelmesi gerekir. Alevilik yüzyıllardır günümüze dedeler ile taşınmıştır. Dede insanlara doğruları anlatan onlara rehberlik eden kişidir. Dedeler cemi yönetirler. Taliplerinin sorunlarını dinler çözüm bulurlar. Köy halkı içerisinde birlik olunmasını sağlarlar. Biri bir suç işlese bunu çözüme kavuşturacak adaleti sağlayacak yine dededir. Dede dürüst olmasıyla, güzel ahlakı ve davranışlarıyla diğer insanlara örnek olan kişidir. Önceden köylerde dedelerin daha çok sözü geçerdi. Talipleriyle daha yakından ilgilenirdi. Şimdi şehirlerde cem evlerinde bu devam ettirilmeye çalışılıyor ama köy ortamında ki kadar olması günümüz şartlarından dolayı pek mümkün değil gibi.”

Görüşüğümüz taliplerden Seyfi Sönmez ise şunları anlattı:

“Ben çocukken köyümüze dedeler gelirdi. Köyün taliplerini toplar cem ibadetini yaparlardı. Herkes büyük bir samimiyetle cemlere katılır dedeyi dinlerlerdi. Şimdi artık ben o cemleri göremiyorum. Korkuyorum ki ileride bu özü daha çok kaybedeceğiz. Köylerdeki dedelerin insanlarla kaynaşması lazım. Hem bilgisinin hem de maneviyatının güçlü olması lazım. Köylülerde de artık eskisi gibi toplanıp cem yapma isteği yok. Dede ben gitsem bu insanları nasıl bir araya getireceğim diye düşünüyor. Ama dedenin dedesi bunu dememiş. Vazifesini yerine getirmiş kaynakıp coşmuştur. İnşallah biz de bunu yeniden canlandırabiliriz. Çünkü biz Muhammed- Ali yolunda ikrar vermiş bir milletiz.”

Taliplerden Yurdagül Özen ise şunları ifade etmiştir:

“Dede Hz. Peygamber’in soyundan gelen, dört kapı kırk makamı bilen, cemi layıkıyla yürüten, bilgili, kültürlü kendini yetiştirmiş kişi olmalıdır. Yani insan-ı kamil olmalıdır. Anlattıklarını, söylediklerini gönül kırmadan söyler. Anlattıkları ile gönül yapar. Dede taliplere sadece dini bilgiler anlatmaz. Toplumsal hayatta da onlara rehberlik eder. Dedesiz bir Alevilik düşünülemez”

Sahadan N.A ise bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Dedelik köylerde geleneksel hayatta işlevselmiş. İnsanlar dedeyi karar merci olarak görüyorlarmış. Dede kişileri hem inançsal anlamda hem de toplumsal anlamda yönlendirebiliyormuş. Bir hata yapıyorsun ve dede seni cezalandırabiliyor. O toplumdan dışlanmana karar verebiliyor. Bu önemli bir yaptırım. Fakat artık insanlar kentlerde yaşıyor. Sosyal yapı, ekonomik yapı değişti. Siz eski geleneksel düzeni modern kent ortamlarına olduğu gibi entegre edemezsiniz. Günümüz insanların dede gibi bir kontrol mekanizmasının denetiminde olması bence günümüzde çok zor. Dede cemleri yönetebilir ibadet boyutunda yer alabilir fakat örneğin yargılama işlevinde sanırım günümüz kent insanları yargıya başvurmayı tercih edeceklerdir.”

Alevi-Bektaşî geleneğinde çok önemli bir yere sahip olan dedeler sadece cemleri yönetmekle kalmayıp sosyal, kültürel alanda da geleneğin aktarıcısı konumundadırlar. Dedeler yönettikleri cemler ile Alevi kültürünün gelecek nesillere taşınmasında öncülük ederler. Kökleri Hz. Peygamber ve On İki İmam'a kadar uzanan dedelik kurumunun 1950'lerden sonra kırsaldan kente yapılan göçler nedeni ile inanç, ibadet ve temel değerlerinde önemli bir değişim süreci yaşadığı söylenebilir. Yüzyıllar öncesinin koşullarına göre şekillenerek günümüze aktarılan dedelik kurumunun artık kentlerde geleneksel yapıdaki gibi işlevsel olmadığı dedelerin yeni toplumsal yapı içerisinde yeni rol ve işlevlerde yer aldığı görülmektedir. Dedelik kurumundaki değişim cem ibadetini de etkilenmiştir. Alevilikte toplumsal hiyerarşide en üst nokta olan dedelik kurumu bugün artık geleneksel konumundan daha farklı bir yerdedir. Örneklem alanımız olan Sivas Merkez ilçe örneğinde de görüldüğü üzere modern kent ortamlarında dedenin kırsaldaki kadar işlevsel olmadığı ve dedelere olan bağlılığın eskiye nazaran gerilediğini söylemek mümkündür.

1.2.5. Musahiplik

Aleviliğin, sürekliliğini sağlayan önemli unsurlardan biri de musahiplik kurumudur. Musahiplik, Alevi toplumunun kendi içindeki dayanışmayı güçlendirme görevini üstlenmiştir. Yol kardeşliği olarak adlandırılan bu kurumda kişilerin eş tutması söz konusudur (Yaman, 2012: 257).

Alevi kültüründe evli olan iki kişinin birbirini yol kardeşi kabul etmesine musahiplik denir. Aleviliğin en önemli değerlerinden biri olan musahipliğin amacı, insanlar arasında dayanışma paylaşma ve kardeşlik duygularını geliştirmektir (Yılmaz, 2011: 86).

Saha çalışması esnasında Musahipliğe dair alınan yanıtlar ise şu şekildedir.

Hasan Özer Dede şunları söylemiştir:

“Bizim inancımızda evli bir çift yine evli olan başka bir çifti musahip olarak seçer. Bu yola girmeye karar veren canlar musahiplik cemine girerek musahip olurlar. Musahiplerin malları, mülkleri, evleri, bağ ve bahçeleri ortaktır. Yaşamları boyunca maddi ve manevi olarak birbirlerine yardımcı olurlar, çocuklarına sahip çıkarlar. Hem birbirlerine hem de topluma karşı sorumlulukları vardır.”

Süleyman Erşan Dede ise musahiplik hakkında şunları söylemiştir:

“Musahip olanlar dünya ahiret kardeş olacaklarına ve birbirlerini koruyup kollayacaklarına söz verirler. Biz buna ahiret kardeşliği deriz. Çünkü canlar ölene kadar birbirlerinden sorumludurlar. Musahip olanların yedikleri içtikleri ayrı gitmez. Birinin bir ihtiyacı olduğunda diğeri hemen onun yardımına koşmalıdır. Birbirlerine sıkı tutunur birbirlerini kollarlar. Musahiplerin birbirine denk olması gerekir. Aynı köyde, aynı yerde yaşamaları gerekir. Biri bir kabahat işlediğinde diğeri onu uyarır. Çünkü birbirlerinden sorumludurlar. Fakat günümüzde uygulanması zordur. Ben Sivas'ta uygulandığına tanık olmadım. Belki uygulanan köyler vardır.”

Sahadan Ahmet Özcan şöyle ifade etmiştir:

“Musahiplik Hz. Peygamberimiz ile Hz. Ali'den başladı. İki tek bir can oldular. Hz. Peygamber, Ali benim kardeşimdir, bütün müminler de birbiriyle kardeş olsun buyurdu. Musahiplik o zamandan beri vardır. Bizde musahip olunan kişiler hem dünya hem de ahiret de kardeş kabul edilir ”

Musahiplik hakkında Abdullah Atmaca Dede şunları ifade etmiştir:

“Musahiplik biz de yol kardeşliğidir. Herkesin bir yol kardeşinin olması lazım gelir. Hz. Muhammed de Mekke'den Medine'ye hicret ederken bütün sahabeleri yol kardeşi yapmıştır. Hz. Peygamber ve Hz. Ali'de yol kardeşidir. Bizde musahiplik üç çeşittir; Bunlar hal musahibi, yol musahibi, dünya ve ahiret musahibidir. Hal musahibi, evindeki eşin ve çocuklarıdır. Onlarla hal edip geçinebiliyor musun? Bu çok önemli. İkincisi yol musahibidir. Ceme katılan canlarımız yol musahiplerimizdir. Hiçbiri hakkında kötülük düşünemezsin. Üçüncüsü ise dünya ahiret musahipliğidir. Bu musahiplikte malı malına, canını canına katarsın ve kardeş olursun. Ama bu zamanda şehirlerde uygulaması çok zor. Musahip olanların aynı yerde yaşaması lazım gelir. Çünkü bunların senede bir görgü cemine girmesi lazımdır. Bir de şu var ki artık günümüzde paraya, maddiyata daha düşkün olduk. Fakat ne kadar zengin olursak olalım gönül zengini değiliz. Keşke olabilsek, tüm bunları uygulayabilsek.”

Alevi-Bektaşilikte bir inanç gereği olmasının yanında aynı zamanda sosyal yönü de bulunan bir nevi sosyal sözleşme sayılan toplumsal kontrol ve düzeni sağlayan musahiplik kurumunun yapılan görüşmelerde unutulmaya yüz tuttuğu ve günümüz şartlarında işlevselliğini kaybeden bir kurum olduğu söylenebilir.

1.2.6. Düşkünlük

“Anadolu Alevilerinde suç isleyene “düşkün” bu hale ise “düşkünlük” denir” (Korkmaz, 1994: 106-107). Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisindeki temel kurumlardan biri olan düşkünlük, toplum içinde hırsızlık yapan, adam öldüren, zina yapan kişilere karşı uygulanan toplumdan dışlama, soyutlama prensibidir. Düşkünlük kurumu Alevi-Bektaşî toplumun ahlaki yapısını koruyan ve adaleti sağlayan güçlü bir sosyal mekanizmadır (Coşkun, 2009: 217).

Alevi toplumlarında resmi hukukun dışında oluşan ama resmi hukuk kadar yaptırım gücüne sahip olan düşkünlük kurumu geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Düşkünlük kurumunda

değerlendirme ve cezalar tüm inanç mensuplarına cinsiyet ve sahip olunan sıfatlara yönelik (kadın-erkek, zengin- fakir) bir ayırım yapılmadan uygulanmaktadır (Bal, 2004: 70).

Düşkünlük kurumu Alevi-Bektaşî toplumun ahlaki yapısını koruyan ve adaleti sağlayan güçlü bir sosyal mekanizmadır. Düşkünlük Alevi toplulukları tarafından hayati bir öneme sahip olan “yol” un gereklerini yerine getirmeyenlere karşı uygulanan bir dizi yaptırımları içermektedir. Alevi-Bektaşî toplulukları tarafından kutsal kabul edilen ahlaki kurallara uymayan Alevilere karşı çeşitli cezalar verilmektedir (Coşkun, 2018c: 148).

Aleviliğin töresine, inancına, ahlakına, ikrarına aykırı davranan, yalan söyleyen, başkasının hakkını gasp eden, birisine karşı kasıtlı olarak kötülük yapan, birinin malına, davasına göz diken, birinin ırzına, namusuna göz diken, suç işlemiştir. Bu suçları işleyenler dede olsun talip olsun fark etmez hatta dedeler daha ağır cezalarla karşılaşır. Alevi-Bektaşî topluluklarında düşkünlere yöreden yöreye değişen çeşitli cezalar uygulanır (Coşkun, 2018c: 159).

Düşkünlüğe dair sahadan derlenen yanıtlar ise şu şekildedir.

Murat Çalışkan Dede düşkünlük hakkında şunları ifade etmiştir:

“Bizim Görgü cemlerimiz vardır. Canlar senede bir görgüden geçerler. Sorunlar orada dile getirilir ve yine orada dede ve taliplerin huzurunda çözüme kavuşturulur. Fakat sorun kendi aralarında çözülemeyecek kadar büyükse dede değerlendirip o kişinin düşkünlüğüne karar verebilir. Artık yol düşkünlüğüdür ve düşkünler ocağına sevk edilir. Orada pişer, ehli kamil kişi olur. Cezasını tamamladıktan sonra tövbe eder. Gelir tekrar dedenin huzuruna çıkar. Tövbesini dile getirir, kurbanını keser ve o hatayı bir daha işlemek şartı ile topluma kabul edilir.”

Ali Abbas Demirel Dede düşkünlük hakkında şunları söylemiştir:

“Bizde razılık büyük önem taşır. Kul kuldan razı olacak. Cemlerimizde dahi gelen canlar birbirinden razı olmazsa cem başlamaz. Önce herkesten razılık alınır. Birbiriyle konuşmayan, dargın olan varsa dedenin ve oradakilerin huzurunda barışırlar. Yok eğer orada konuşulup halledilemeyecek bir mesele ise o kişi dedenin huzuruna çıkar sorunu anlatır, dede değerlendirir ve gerekli görürse ceza verilir. Oradaki topluluk huzurunda verilen ceza ne ise kabul edilir. Cemler mahkeme gibi işlev görürler. Zaten geçmişte Alevilerin kadiya, mahkemeye başvurması çok nadir görülen bir durumdur.”

Süleyman Erşan Dede ise düşkünlüğe dair şunları söylemiştir:

“Alevi-Bektaşilerde suç işleyene düşkün ve bu hale ise düşkünlük denir. Düşkünlük yol terbiyesine aykırı davranan, yol kurallarına uymayan, verdiği ikrarı bozan kişilerin Alevi toplumu tarafından dışlanmasıdır. Bizde sebepsiz eşini boşayan, devlete görevini yapmayan, cana kıyan düşkün sayılır. İşlediği hataya göre dede uygun cezayı verir. Toplumdan dışlanır, yemeği yenmez, komşuluk yapılmaz. Ama artık şehirlerde

uygulanması çok zor. Köylerde herkes birbirini tanıyordu. Köylerde sınırlamak daha kolaydı. İnsanlarda suç işlersem beni dışlarlar diye bir korku oluyor o hatayı işlemiyordu. Ama artık şehirlerde öyle değil.”

Düşkünlük, Alevi toplumlarında ahlaki değerler sisteminin korunmasını amaçlayan, kulun kuldan razı olması ilkesini merkeze koyan ve bunu sağlamak için birtakım yaptırımlar içeren dini ve sosyolojik bir kurumsal yapıdır. Uzun bir süre kapalı toplum yapısı arz eden Alevilikte toplum yapısına aykırı davranan kişilere karşı uygulanan yazılı olmayan bu normlar kişiler üzerinde yazılı kanunlar kadar etkili olmuştur. Geleneksel toplum yapısında bir hukuk düzeni kuran düşkünlük kurumu uzun yıllar toplumsal düzen ve barış ortamının devam etmesi yönünde ciddi katkılar sağlamıştır. Günümüzde ise bu kurumun aynı işlevselliğe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaşanan kentleşme sürecinde dedeler ve talipler birbirinden uzaklaşmış, kent ortamında doğup büyüyen yeni nesiller geleneksel kurumlardan uzaklaşmış, düşkünlük kurumu ise yerini yeni sosyal yapının kurumlarına bırakarak işlevselliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Araştırma alanımız olan Sivas Merkez ilçede de Alevi-Bektaşî inancının bel kemiğini oluşturan bu kurumun işlevsel olmadığı söylenebilir.

1.2.7. Cem ve Cem Evi

Cem, Alevilerin temel ibadet şeklidir. Dünya nimetlerinden soyutlanıp, manevi bir dünyada yaratıcı ile bir olma yani “tevhit” halidir. Bütünleşebilmek için masumiyet gerekir onun içindir ki, kusurların affedilmesini dileyerek ve kırdıklarını onararak, bir lokmalarını bin lokma edip paylaşarak cem olunur (Uğurlu, 2009: 61).

Alevi-Bektaşîlerde ibadet, cem töreni ile gerçekleştirilir. Buna Farsça “ayn-i cem”, Arapça “ayn-ül cem” yani cem ayini denir. Alevi-Bektaşîlerde büyük öneme sahip olan bu ibadet biçimi, kadınla erkeğin birlikte buldukları ama belli bir ayrımla yer aldıkları törendir (Zelyut, 2014: 201).

Alevi-Bektaşîlikte Ayin-i Cem ibadet şuuru içinde yapılmaktadır. Ayin-i Cem’e katılan bireyler sorumlu oldukları ibadetlerini yerine getirmenin huzurunu yaşamının yanında burada dini bilgilerini öğrenerek kendilerini geliştirirler. Çeşitleri olmakla birlikte özellikle Görgü cemlerinde bireyler hem iç muhasebesini hem de toplumsal muhasebesini yapar (Uçar, 2004: 81).

Aleviler, bir zikir ayini olan ‘cem’i temel ibadet olarak kabul ederler. Alevilerin ibadet hayatları sadece ibadetlerinin temelini oluşturan ‘cem’den ibaret değildir. Aleviler arasında ibadet hayatının bir zikir ayini olan ‘cem’ ile birlikte, belirli zamanlarda tutulan oruçlar, gerek tekke ziyareti ve gerekse Hacı Bektaş ziyareti etrafında şekillendirilen ziyaretler, bazı mali ibadetler ve kurbandan oluştuğu görülmektedir (Üçer, 2005: 166).

Cemler Alevilerce Hak-Muhammed-Ali Divanı olarak adlandırılırlar. Bazı yörelerde cem ibadetinin adının halka namazı şeklinde söylendiğine rastlanır. Halka namazı söyleminde ifade edilmek istenen Buyruk’ta belirtildiği şekliyle niyazdır (Yaman, 2012: 228).

Bu ibadet, şeriattaki namaza karşılık gelir. Buna ise Alevi inancında “Niyaz” denir. Alevi ve Bektaşilerin inanışlarına göre, “şeriatta namaz camide imamın arkasında kılınırken tarikatta ise, cemal cemale kılınır. Kabe ise insanın gönlüdür. ‘Adem’e secde ediniz’ ayeti gereğince insana secde edilir. Kabe’de nasıl Kabe’nin etrafında bir halka namazı kılınırsa, burada da öyle bir halka namazı olur (Eröz, 2014:124).

Aleviler, yüzyıllar boyunca temel ibadetleri olan cemleri köyün veya yerleşmenin en büyük evinde yapmışlardır. Evlerin dışında ise ibadetlerini yaptıkları mekanlar, açık buldukları sürece tekke ve dergahlar ile son yıllarda yapılan cem evleridir (Şener, 2004:153). “*En temel fonksiyonu Ayin’i cemler olan cem evleri kısaca bir kısım özel ibadet ve kültürel motifli tasavvufi merasimlerin icra edildiği sosyal kurumlardır*” (Güngör, 2010: 124-125). Cem evleri, ibadet, edep ve erkan yeridir. Sorgu, sual, karar yeri ve dar meydanıdır. Semah yeri ve kırklar meydanıdır. İkrar yeri olarak er bacı meydanıdır. Musahipliğin kabul ve onay yeri olup, ortak kararların alındığı meclistir. Hakk’a sığınmanın, ölmezden evvel ölmenin, yeniden doğum yeridir. Gerçekler meydanıdır (Güngör, 2010: 128).

Alevi İslam inancında “Cem Evi” Alevilerin ibadet ettiği, secdeye vardığı mekanlardır. Cem evlerinden önce cem ibadetleri açık olduğu müddetçe tekke ve dergahlarda bunun dışında köyün veya yerleşmenin en büyük evinde yapılıyorken şehirleşmenin getirdiği güçlüklerle birlikte Alevilerin inançsal ve toplumsal hayatlarında kendisine cem evi şeklinde yer bulmuştur (Rençber, 2008: 21).

Sahada yaptığımız görüşmelerde ise dede ve talipler cem ve cem evleri konusunda şunları aktardılar:

Ali Abbas Demirel Dede cem ve cem evi hakkında şunları söylemiştir:

“Cemlerimiz bizim ibadet biçimimizdir. Hak Meydanıdır. Cemlerimizde Hakk’a ibadetimizi yapar, niyaz ederiz. On iki hizmetimiz vardır. Onları yerine getiririz. Semahımızı döneriz. Zakir saz çalar, deyişlerimizi söyleriz. Dede hem cemi yönetir hem sorunları çözer hem de faydalı konuşmalar yapar. Sonunda ise getirdiğimiz lokmalarımız dağıtılır. Bunlarla birlikte birlik ve beraberliğimizi yine cemlerimizle sağlarız. Saydığım tüm bu ibadetlerimizi cem evlerimizde yaparız. Eskiden köylerde ibadetlerimizi büyük odalarda yapardık. Şimdi birçok yerde cem evlerimiz var. Her türlü ihtiyacımızı karşılıyor. Cenaze hizmetlerimizi de cem evlerimizde yapıyoruz.”

Celal Özer Dede ise şunları aktarmıştır:

“Cem topluluktur. Mescitlerde ibadetlerini yaptıktan sonra toplumun birlik adına oluşturduğu mekanlara Cem denirdi. Cem’in kiblesi olmaz. Ne tarafa dönersen dön dönüş Allah’adır. Güneyde, kuzeyde dünyanın her tarafı Cemin içerisinde bir mabet alanıdır. Cemlerde şekil değişebilir ama öz değişmez. Allah-Muhammed-Ali asla değişmez. Cem pir elinden tutmak mürşitten öğüt almaktır. Hz. Ali, Muhammed Mustafa’dan sonra bu Kırklar Cemi’nin taşıyıcısıdır. Cem evlerimiz ise ibadetlerimizi gerçekleştirdiğimiz, birlik olduğumuz, sohbetlerimizi gerçekleştirdiğimiz mekanlardır.”

Hasan Özdemir Dede şunları ifade etmiştir:

“Cemler artık geçmişte olduğu gibi hakkınca uygulanmıyor. Hatta bazıları birkaç yıldır hiç yapılmıyor. Görgü cemlerimiz olurdu mesela. Yakın zamanda ben buralarda yapıldığına hiç şahit olmadım. Nasıl yapacaksın zaten. Herkes işinde gücünde. Herkes bir yere dağılmış. Birçok şey unutulmaya yüz tutmuş. Yapılsa da aslına uygun yapılmıyor. Cemi yönetecek dedeler yok. Bazı özel günlerde köy dışından dede geliyor.”

Alevilik inancının temel ibadetlerini 2014-2017 yılları arasında Cem Vakfı Sivas Şubesi Başkanlığını yapan Ali Dağ şöyle anlattı:

“En büyük ibadet her an Hak ile birlikte olup kalp kırmamak, kul hakkı yememektir. Tanrı’ya teklik ile değil birlik ile ulaşılabilceği anlayışı ile şekillenen, toplu olarak Tanrıya yönelen, iman eden her canın ikrar vermesini gerektiren cem ayinleri temel ibadetimizdir. Alevilikte insan sevgisi, ibadetin temelidir. Kadın erkek ayrımı yapılmadan, herkes özel ve sevilmeye değerdir. Cem evlerimizde ise ibadetimizin yanı sıra kültürel faaliyetlerimiz olur, gençlere kurslar düzenleriz. Cenaze hizmetlerimizi görürüz. Canlarımız gelir hasbihal ederiz. Özel günlerde törenler düzenleriz. Yani birçok işlevi vardır diyebilirim.”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları söylemiştir:

“Cem, toplu halde yapılan ibadetin adıdır. Cemin yapıldığı mekana ise Cem evi denir. Cem evi, Alevi Kızılbaşların ibadet yeridir. Kur’an-ı Kerim’de ibadethane olarak secde edilen mekan manasını karşılayan “mescit” kelimesi yer alır. İlk mescit Medine şehrinin girişindeki Kuba Köyü’nde yapılmıştır. Mescit-i Nebi, Mescit-i Şerif, Mescit-i Resul, Mescit-i Saadet olarak bilinir. Peygamberimizin zamanında mescitlerde misafirler konaklıyor geceleri mescitte yatıp kalkıyorlardı, eğitim ve öğretim yeri olarak hizmet veriyordu. HZ. Muhammed’in ashabıyla sohbet ettiği ve aynı zamanda devlet faaliyetlerini yönettiği bir mekan olarak kullanılmaktaydı. Bizim cem evlerimiz de ibadetimizi yaptığımız birlik beraberliğimizi sağladığımız mekanlarımızdır.”

Talip Fırat Aka şunları söylemiştir:

“Cemlerimiz yalnızca dinsel değil aynı zamanda bireysel ve toplumsal sorgulamalarında yapıldığı yerlerdir. Kadın erkek ayrımı yapılmaksızın, kul hakkı yememiş herkesin katılabildiği cemlerimizde, deyişler gülbankler okur, semahlarımızı döneriz. Cemlerimiz Hak ile batılın ayrıldığı, canların sorguya çekilip soruldukları, ölmeden önce öldükleri mekanlardır. Artık günümüzde ibadetlerimizi yaptığımız yerler ise cem evlerimizdir.”

Sahada görüşüğümüz isminin geçmesini istemeyen Z.A ise şunları söylemiştir:

“Cem, Alevi-Bektaşî inancında ibadet olarak kabul edilir. İnanç yönünün dışında toplum düzenini sağlamak gibi bir görevi de vardır. Dedeler tarafından yönetilir. Fakat ben artık günümüzde eski işlevselliğini yitirdiğini düşünüyorum. Aslına bakarsanız günümüz şartlarında gerekli olduğunu da düşünmüyorum. Bugün gelinen noktada eski işlevini koruyabilmesi devam etmesi için uygun zemin yoktur. Görgü, sorgu, musahiplik insanların birbirine yakın oldukları, birbirlerini tanıyıp bildikleri yerlerde yapılmış. Şehirlerde insanlar birbirinden bihaber yaşıyor. Modern yaşamda toplumsal düzen hukuk ile yasa ile sağlanır. Zaten cemlere özellikle eğitilmiş kesimden fazla bir katılım olduğunu düşünmüyorum. İçeriğini bilmeden ritüeli yerine getirmeyi de doğru bulmuyorum.”

Talip Şerife Arzuman ise şunları aktarmıştır:

“Cem ibadeti; Hz. Ali'nin yolundan yürüyen insanların kadın erkek bir olduğu, can olduğu, deyişler okuduğumuz, on iki hizmet yaptığımız, semahlar döndüğümüz, lokmalar dağıttığımız ibadetimizin adıdır. Yaşadığımız şehirde tüm bu ibadetleri cem evimizde yapıyoruz. Cem evlerimiz aynı zamanda önemli günlerde, cenazelerde, sohbetlerimizde bir araya geldiğimiz yerlerdir.”

Sahadan Hasan Bolayır ise şunları eklemiştir:

“Cemlerde yapılan salat dediğimiz kavram aynı zamanda yardımlaşma, dayanışma, destekleme toplantılarıdır aynı zamanda. Cemlerde küsler varsa barıştırılır, ihtiyacı olan varsa çok olan az olanla paylaşır. Ben, cem evlerinin peygamber mescitlerine daha yakın olduğunu düşünüyorum. Benim kanaatimce Hz. Peygamber zamanında da aslında yapılan şeyler bunlardı.”

Yine saha çalışmaları esnasında görüşme yapılan İsmail Erdoğu şunları söylemiştir:

“Cem benim için dayanışma, birlik, beraberlik demektir. Önceden köylerde küçük yerlerde birbirini tanıyan insanların katıldığı ortamlarda daha işlevsel olduğunu düşünüyorum. Artık kozmopolit şehirlerde birbirini tanımayan insanların bulunduğu ortamlarda durum biraz daha farklı tabii. Yine de cemlerin, cem evlerinin cenazeler, yemekler, sosyal etkinlikler ve kurslar gibi faaliyetler için gerekli olduğunu düşünüyorum.”

İsmi vermek istemeyen N.A. şunları söylemiştir:

“Cemler eskiden kırsal alanda Sünni kesimden izole yaşayan Alevi toplumunun inançsal, hukuksal, sosyal ve kültürel tüm ihtiyaçlarını karşılamıştı. Artık günümüzde şehirlerde insanlar Alevi-Sünni iç içe yaşıyorlar. Bazen aynı apartmanda birbirini tanımayan insanlar oluyor. Siz eski cemleri bu şartlarda şehirlerde nasıl uygulayacaksınız? İnsanların yaşam koşulları da farklılaştı. Çalışma hayatı, eğitim hayatı. Gençler okullarda, kurslarda. Kısacası ben cemlerin şehirlerde işlevsel olamayacağını ancak cem evlerinin sosyalleşme, kültürel yönlere katkı sağlama gibi ihtiyaçları karşılayabileceğini düşünüyorum.”

Sahadan Bahar Durgun şunları söylemiştir:

“Cemlerimiz, ibadetimizdir, birliğimiz, beraberliğimizdir. Herkesin can olduğu yerdir. Cem evleri ise ibadet mekanlarımızdır. Ben cemlere düzenli katılmaya çalışıyorum. Tabii artık şehirlerde köylerdeki gibi yapılmıyor. Önceden köylerde herkes birbirini tanıyorken şimdi

şehirlerde bu imkan yok. Şimdi şehirlerde ceme kim geliyor iyi mi kötü mü kul hakkı yemiş mi bilinemiyor. Gençlerin ilgisini de az buluyorum. Böyle giderse unutulup, gelecek kuşaklara aktarılamayabilir.”

Taliplerden Ali Koçer şunları eklemiştir:

“Cem Alevi-Bektaşî geleneğinin ibadetinin karşılığıdır. Ayrıca toplumda birlik olma, beraber olma duygusunu canlı tutar. Ben zaman buldukça cemlere katılıyorum fakat genel olarak gereken önemin ve değerin verildiğini düşünmüyorum. Günümüzde birçok cem çeşidinin unutulmaya yüz tutmuş olduğunu söyleyebilirim.”

Taliplerden Sema Öztürk’ün ifadeleri ise şöyledir:

“Cemlerimiz Hak-Muhammed-Ali sevgisiyle, aklımızı bilgi ile yolumuzu aşk ile aydınlatan, hak lokmalarımızı eşitçe kardeşçe paylaştığımız ibadetimizin adıdır. Cemlerimiz önceden köylerde köyün büyük odalarında yapılmış. Şimdi yaşadığımız şehirde cem evlerimizde yapıyoruz.”

Sahadan Elif Keser şunları söylemiştir:

“Cem, Hak-Muhammed-Ali Divanı’dır. Cem sevgilerin paylaştıkça çoğaldığı, acıların paylaştıkça azaldığı, insanların aklandığı hamın has olduğu yerlerdir. Cem evlerimiz birlik olma yerleridir. Cemlerde sorunlar çözülür. Dedeler doğruluktan, güzel ahlaktan, birlik beraberliğin ne kadar önemli olduğundan bahseder.”

Sahadan Nurhan Karadağ şunları aktarmıştır:

“Cem; ölmezden evvel ölmenin, her canın kendisiyle hesaplaşmanın ve insanı kamil olmanın adıdır. İbadet olarak kabul ettiğimiz cemlerimizi dedeler yönetir. Saz eşliğinde deyişler söylenir. Üzerlerinde kul hakkı olanlar, dargın kuskün olanlar cemlere alınmazlar. Ben günümüzde cemlere katılımın düşük olduğunu, özellikle gençler tarafından zamanın koşullarına bağlı olarak ilginin giderek azaldığını düşünüyorum.”

Sahadan Ayşegül Yıldız ise şunları söylemiştir:

“Cemler inancımızın ibadet işlevini karşılarken cem evlerimiz ibadet edilen, dua okunan, insanların bilgilendirildiği, toplumsal düzenin sağlandığı yerlerdir. Ailemden duyduğum eskiden katılımın daha fazla olduğu ve insanların yol gereklerine daha çok uyduğu yönünde. Günümüz şartlarında iş ve eğitim gibi nedenler katılımı azaltıyor olabilir”.

Sonuç olarak söylenebilir ki; İbadetlerini biçimden ziyade anlama odaklanarak tasavvuf gibi içsel, batını bir yolla şekillendiren Alevi-Bektaşîler ibadetlerinin temeline “cem”i oturtmuşlardır. Cem törenlerin bireyler üzerinde hem ibadet ederek ruhen yenilenme hem de toplum üzerinde düzenleyici ve denetleyici bir etkisinin olduğu açıktır. Cem törenleri ile bireyler üzerinden erdemli toplumun inşası ve yeryüzü cennetinin kurulması felsefesi hakim kılınmaya çalışılmıştır. Cem ibadetleri rıza toplumunun mümkün olabileceği düşüncesi ve “Kul Hakkıyla Gelme!” diyen Tanrı’yla bütünleşmenin de yegane yoludur. Alevi-Bektaşî inancında üzerinde kul hakkı ile Tanrı’nın huzuruna varmama ilkesi gözetirken, toplumsal sorumlulukları gereği ile yerine getirmek de inancın gerekleri arasındadır. Cem ibadetinin yapılmasının yanında bazı sosyal etkinliklerinde düzenlendiği cem evleri ise köyden kente göçle birlikte Alevi

toplumunun güncel gereksinimleri gereği, insanların bir araya gelerek kendi kimliklerini aradıkları, kültürlerini yeniden keşfettikleri yerler olmuştur.

1.3. CEM TÖRENİNİN HEDEF KİTLESİ

1.3.1. Yetişkin Erkekler

Alevi-Bektaşî inancında kadın ve erkeğin bir olduğuna dair düşünce hakimdir. Bu hakim düşüncenin kendini temellendirdiği birtakım kültürel referanslar bulunmakla birlikte en gözle görülür söylemi ise cemde kadın-erkek ayrımı olmadan herkesin “can” olduğudur. Alevilikte kadın ve erkekler birlikte ikrar verip dinsel pratiklere de birlikte katılırlar. Cem ibadetine katılan herkes bu mekana kadınlık ya da erkeklik vasfından sıyrılıp, Hakk ile bir olmak için gelir. Bu iddia Alevîlikteki en temel anlatılardan biri olan “Miraç ve Kırklar” anlatısına dayandırılır.

Öte yandan Alevi topluluğunda Alevilerin önderleri olarak görülen Hz. Ali'nin, Hacı Bektaş Veli'nin, Pir Sultan Abdal'ın olması, önemini günümüzde de koruyan ve cemleri yürütme görevi olan dedelik makamında erkeklerin yer alması, kadının ana olarak temsil oranının çok düşük olması, Alevi önde gelenlerinin çoğunun erkek olması ise toplumsal olarak erkek egemenliğinin ağır bastığı fikrini oluşturmaktadır. Her ne kadar Alevi-Bektaşî söylem ve yazınlarında kadın erkek eşitliği vurgulansa da bu söylemlerin pratik hayatta tam anlamıyla karşılık bulamadığı aşikardır.

Alevi-Bektaşîlerin kendilerine özgü dini inanışları, felsefeleri, öğretileri, cem törenlerinde, dede adı verilen dini liderin öncülüğünde, kadın erkek karışık olarak yürütülür. Araştırma alanı olan Sivas Merkez ilçede cem ibadetine yetişkin erkeklerin katılımı yoğundur. Erkek katılımcıların genelini orta yaş ve yaşlı kesim oluşturmaktadır. Birçok defa katılarak gözlemlene fırsatı bulunulan cem törenlerinde cemleri dedeler yönetmekte olup cemi yöneten anaya rastlanmamıştır. Ayrıca cem töreninde on iki hizmetin önemli görevlerinden olan rehber ve zakir de erkeklerden oluşmaktadır. Diğer başlıklarda cem ibadeti ile ilgili birçok kez dede ve erkek taliplerle yapılan görüşmelere yer verildiğinden, tekrara düşmemek adına bu başlık altında kişisel görüşmelere yer verilmeyecektir.

1.3.2. Yetişkin Kadınlar

Bir toplumun kadına bakışı o toplumun medeniliği hakkında bir fikir vermektedir. Gerek Dünya’da gerekse Türkiye’de kadına verilen haklar gelişmişliğin bir ölçütü olarak algılanmaktadır. Alevi toplumunda da kadın kavramının diğer toplumsal olgularla birlikte ele alınması gerekmektedir. (Yalçın, 2016: 82).

Alevi inancında cinsiyet ayrımı yapılmadan herkes can olarak kabul edilir. Aleviliğin cinsiyet ayırma gitmeyip, tüm bireyleri can olarak değerlendirmeye alması, tarihsel hafızası olan ilk dönem tasavvufunun kendi dünya görüşünü yansıtmıştır. Günümüze değin, tarihsel bir süreklilik olarak devam eden ilk dönem tasavvuf hareketi ürünü olan Kadın Derviş ve Kadın Evliya kültü Alevi inancında, kadına ilişkin yorumlamalarda önemli bir rol oynamıştır (Bahadır, 2004: 32).

Alevi Bektaşî kültüründe kadın olmak konusuna dair sahadan elde edilen yanıtlar aşağıda verilmiştir.

Alevi Abdullah Atmaca Dede şunları aktarmıştır:

“Kadın bizde kutsaldır. Anadır, bacıdır, candır. Yaratılış gayesinde bile ön plandadır. Bu Alevilik tarihinde her zaman böyle olmuştur. Cem ibadetimize de kadın erkek tüm canlar birlikte katılırlar. Kadın her daim erkeğin yanındadır. Hayatın her alanını birlikte paylaşırlar.”

Ali Abbas Demirel Dede ise şunları söylemiştir:

“Bizim inancımızda kadın-erkek ayrımı yapılmaz. Cemlerimizde kapıdan içeri giren her can, kadın olsun, erkek olsun birdir. Dışarıda toplumsal unvanı ne olursa olsun her kişi cem erenleri meclisinde eşittir. Makbul olan insanı kamil noktaya erişmedeki üstünlüktür. Kadınlar ibadetimizde de sosyal hayatımızda da her zaman yanımızdadırlar.”

Hasan Özer Dede ise şunları söylemiştir:

“Bizde kadın erkek yoktur. Can vardır. Cemimize katılan kişiler adımlarını içeriye can olarak atarlar. İbadetlerimizi birlikte yaparız, Cem ibadetimizde kadın erkek aynı statüde yer alır ve cemal cemale oturulur. On iki hizmet görülürken kadınlar da bu hizmetlerde yer alır. Semahı kadın erkek birlikte yaptığı gibi süpürgeci hizmetini de genellikle üç bacı yapar.”

Saha çalışmaları kapsamında görüşme yapılan Sivas Cem Vakfı kadın kolları üyesi Şerife Arzuman şunları söylemiştir:

“Alevilik Hz. Ali’nin yolunda yürüyen insanların gittiği yoldur. Bu yoldan giden insanlara Alevi denir. Bizim temel ibadetimiz cem ayinidir. Ailemizden, büyüklerimizden gördüğümüz kadarıyla uygulamaya yaşamaya çalışıyoruz. Her perşembe gelir toplu olarak cemimizi yapar canlarımızla lokmalarımızı paylaşıyoruz. Cemlerimizde on iki hizmeti yürütürüz. İnancım içerisinde kadın olmak konusuna gelince ben inancım içerisinde kadın olarak kendimi önemli ve değerli hissediyorum. Bizim inancımızda kadın önemlidir. Erkeklerimizde bize değer verir. Her alanda eşit ve önemliyizdir. Cemlerimizde zaten

kadın erkek ayrımı yapılmaz. Can olarak hep birlikte ibadet ederiz. Düşüncelerimizde, fikirlerimizde özgürüz. Seçim hakkımız vardır. Biz ailemizden büyüklerimizden böyle gördük, böyle yetiştik. İstiyoruz ki gençlerimiz de bu şekilde görsün, böyle yetişsinler.”

Kadın taliplerden Kiraz Süner ise konuya dair şunları söylemiştir:

“Bizim inancımız kadını kutsal görür, kadın doğurgandır, her şey kadınla başlar. Kadın eşittir, değer, kıymet görür. Kız çocuğu diye hiçbir kısıtlama olmaz. Çocuklarımızı da böyle yetiştiririz. Bizde herkes candır, ayırım olmaz. Cemlerimiz bizim ibadetimizdir. Olabildiğince her hafta cemlere katılmaya çalıştığımı söyleyebilirim.”

Yine kadın taliplerden Elif Keser ise şunları eklemiştir:

“Hepimiz kardeşiz. Kadını erkeği yok ki. Ayrıma ne gerek var? Hep birlikte cem yaparız. Cem evlerimiz bizim ibadet mekanlarımızdır. Lokmalarımızı birlikte yeriz. On iki hizmetlerimiz olur, semah döneriz. Önemli günlerde çeşitli programlarımız olur. Bu saydıklarımı kadın erkek hep birlikte yan yana yaparız. Kadın olarak biz kendimizi değerli gördüğümüz gibi çevremizden de bize hissettirilen budur.”

Sahadan Esra Çelik ise şunları aktarmıştır:

“Bizim inancımızda kadın erkek ayrımı yoktur. Bizde herkes candır. Alevi-Bektaşilikte kadın çok önemli ve özel bir olgudur. Ben de kendimi bu anlamda çok özel hissediyorum. Bunları hem ailemin bana verdiği değer hem de çevremden gördüğüm değeri göz önünde bulundurarak söylüyorum. Her konuda ailem hep yanımda ve destekçim olmuştur. Hayatımın hiçbir döneminde kadın olduğum için geri planda kalmadım. Eşitlik ve değerli olma duygusu hep verildi. İbadet şeklimiz ise cem evlerinde gerçekleştirdiğimiz cemlerdir. Ben öğrenimim devam ettiği ve kalan zamanlarda da çalıştığım için çok düzenli katılamasam da vakit buldukça katılmaya çalışıyorum.”

Talip Ayşegül Yıldız şunları söylemiştir:

“Alevilikte kadın erkek ayrımı yoktur. Cemlerde de kadın-erkek değil 'Can' vardır. Güncel yaşamın yanı sıra her türlü dini ritüele kadın, hiçbir sınırlama olmadan katılır. Cemler ibadetimiz olup cem evleri ibadet mekanlarımızdır. Ben iş yoğunluğumdan dolayı düzenli katılamıyorum ama özel günlerde katılım sağlamaya özen gösteriyorum.”

Nurhan Karadağ ise şunları söylemiştir:

“Alevi inancı kadını erkekten ayrı tutmaz. Anadolu Aleviliği tarihinde cem ibadetini yöneten ‘Ana’ olarak tanımlanan dini önderler mevcuttur. Sosyal hayatta olduğu gibi ibadetlerimiz içerisinde de kadına her daim yer ayrılmıştır. Ben cemlerde, cem evinde düzenlenen sosyal faaliyetlerde ve yönetim kurulunda kadınların daha fazla yer alması gerektiğini düşünüyorum.”

Yurdağül Özen ise şunları söylemiştir:

“Alevilikte tek eşlilik esastır. Kadın hiçbir alanda ikinci sınıf insan olarak görülmez. Anne ve babalar evlatları arasındaki kız-erkek ayrımı yapmaz. Erkek, geçerli bir sebep göstermeden eşini boşarsa 'yol düşkünü' kabul edilir ve cemlere alınmaz. Bizlere bu kadar ayrıcalık tanınmışken kadınların dini hayatta, sosyal hayatta daha görünür olmasını istiyorum. Tabi bu biraz da kendi elimizde.”

Kadın taliplerden Gülbahar Odabaşı ise Alevilikte kadının yeri sorumuzu şu şekilde cevaplamıştır:

“Kadın insandır, biz insanoğlu” diyor Neşet Baba... Orta Anadolu’da abdallık geleneğine bağlı Neşet Ertaş’ın bu sözleri bir kadın olarak öyle anlamlı ve öyle özel geliyor ki

kulağıma. Dünyanın neresinde olursanız olun zor iştir kadın olmak. İster kafes arkasında saklanmış bir genç kız olun ister dünya piyasalarına yön veren bir holding yöneticisi, isterseniz tütün tarlasında ırgat... Her daim yönetilmek istenen, korunmaya muhtaç olduğu için hep birilerine emanet edilen, en ağır sorumluluklarla kuşatılıp gene de sofradaki yeri öküzdenden sonra gelen kadınların hak ettikleri değeri gördükleri pek az toplum vardır. İşte bu noktada kendimi ne kadar şanslı hissettiğimi her seferinde bir kere daha hatırlarım. Bir Alevi olarak yaptığım tüm Alevilik araştırmalarında pek çok tespite bulundum. Anadolu'nun birçok yöresine ait cem törenlerini incelerken aynı zamanda bu törenlere katılma fırsatı da yakalamış oldum. Bu törenlerde “kadının dişiliğini, erkeğin kişiliğini bırakması” cem ortamlarının en temel düsturlarından biri olarak karşıma çıktı. Özellikle Ehli Sünnette var olan ve kadımla erkeğin sürekli kaç-göç kurallarına bağlı kalarak yaşadığı din kurallarını hepimiz biliyoruz. Kadının gerek toplumsal gerek dinsel açıdan hep ikinci sınıf muamele görmesi maalesef su götürmez bir gerçek. Kadın olarak işte tam da bunun tersini yaşadığımız ne giyiminize ne saçınıza ne de makyajınıza kimsenin karışmadığı, arka saflarda ya da size ayrılmış perde arkası bir bölümde ibadet etmediğiniz bir ortamdır cemler. Görülen hizmetler, dönülen semahlar, Hüseyin için dökülen gözyaşları kadın ve erkeğin omuz omuza olduğu cemlerin bir parçasıdır. Herkesin bir olduğu bu ruhsal ortamlarda kadın-erkek eşittir. Hatta pek çok hizmette kadınlar erkeklerden daha aktif rol oynar. Musahiplik dediğimiz yol kardeşliği sadece iki kişinin birbirine verdiği bir söz olarak asla düşünülemez. Eşler de musahipler kadar birbirinden sorumludur. Bunun yanında hiçbir ibadet ortamında ibadeti yöneten kişinin bu ister bir imam olsun, ister papaz yanı başında eşine de yer verildiğini göremezsiniz. Sadece cemlerde Dedelerin hemen yanında analar için ayrılmış bir post bulunur. Bu da Hz. Ali'nin eşi Hz. Fatma'ya duyduğu sevgi ve saygının inanç ortamına yansımış bir hali olarak düşünülebilir. Cumhuriyetten önce kadınların toplumsal yaşamda geri planda kalması ve kafes arkasında saklanması söz konusu iken Alevi toplumlarında tarihin hiçbir döneminde kaçgöç yaşanmamış, kadın her zaman erkeklerle beraber çalışan, üreten ve söz hakkı olan bir birey olarak kendini göstermiştir. Tüm bu özellikler düşünüldüğünde kadını yücelten ve hiçbir ayrım gözetmeksizin toplumun bir bireyi olarak gören Alevilerin ne kadar çağdaş bir anlayışa sahip oldukları da açıkça görülür. Daha önce de bahsettiğim gibi bu kültürün bir parçası olarak büyüdüğüm için kendimi çok şanslı hissediyorum. Eşitliği ve paylaşımı esas alan bir kültürde yetişmiş olmak hayatım boyunca önemli fırsatlar sunmuştur bana. Aleviliğin temel kıstaslarını içselleştirerek büyüyen tüm alevi kadınları gibi hoşgörüyü, sevgiyi ve kardeşliği yaşamımın merkezine almaktayım. Bu bakış, evrensel değerleri kişisel yaşantımın önemli bir parçası haline getiriyor. Sonuç olarak çağdaş ve demokrat bir anlayışa sahip olan Alevi inancı, kadına verdiği değeri tarihin en eski dönemlerinden bugüne kadar getirmeyi başarmış uygar bir kültüre sahiptir.”

Gülşah Çam ise şunları söylemiştir:

“Alevi inancında kadın erkek ayrımı olmaz. İbadet ederken de kadın erkek diye ayrılmaz. Herkes candır. Hep birlikte ibadet edilir. Sosyal hayatta da kadın erkek yan yanadır. Cemlerimiz toplum nezdinde kadını da erkeği de ayırım yapmadan içine alır. Okunan dualar ibadetler hep birlikte yapılır.”

Aynı zamanda bir Dede kızı olan Yıldız anne şunları söylemiştir:

“Alevilikte kadınlara çok değer verilir. Saygı gösterilir. Kadına şiddet uygulayamazsın. Elini dahi kaldıramazsın. Karını hiçbir neden olmaksızın boşamışsan cemlere giremezsin. Eşinin üstüne evlenemezsin. Kadın anadır, bacıdır, candır, birlikte tarlada yan yana çalıştığıdır. Erkeğin kadın üzerinde olduğu kadar kadınında erkek üzerinde hakkı vardır. Yani kısaca kadını erkeği yoktur can vardır ve iyi olan her can kıymetlidir değerlidir.”

Özetle söylenebilir ki; Alevi-Bektaşî inancına göre Tanrı, tüm insanlara eşit mesafededir ve cem ibadeti herkes içindir. Cemlerde, kadın erkek ayrımı yoktur. Tek eşlilik, kadın erkek cemlerde birlikte ibadet edilmesi, kız erkek çocuğu ayrımının

yapılmaması Alevilik'te Hz. Ali'nin karısı Fatma'ya da büyük bir saygı ve hürmet duyulması kadına verilen önemi gösterir niteliktedir. Çalışma sahasında yapılan görüşmeler neticesinde ibadetlerin kadın erkek birlikte yapıldığını kadınların sadece dini ritüellerde değil, sosyal yaşantıda da söz sahibi olduklarını ve dini ritüellerde kadın ve erkeğin aynı ortamı paylaşmasının, sosyal yaşantılarında da beraberliği, yan yana durmayı getirdiği ifade edilebilir. Bununla birlikte, görüşme yapılan kadınların çoğunluğu bu şekilde ifade etse dahi çalışmada ifadelerine yer verilmesini istemeyen kadın taliplerin söylemleri ve gözlemlerimiz neticesinde cemleri yönetenlerin dedeler olması, cem yöneten analara rastlanmaması, cem vakfi başkanlarının erkeklerden oluşuyor olması, önemli karar mercilerinde erkeklerin temsil oranının daha yüksek olması gibi nedenler Alevi kadınının gerçekte içinde yaşadığı ataerkil düzenden bağımsız ve her alanda erkek ile eşit konumda olmadığını bir göstergesi niteliğindedir.

1.3.3. Gençler

Gençlik, insanlığın var olduğu günden bu yana her daim önemini koruyan özel bir olgudur. Özellikle İslam, peygamberlerin gençlik dönemlerinin konu edinildiği kıssalar vasıtasıyla gençlere rol model sunmaktadır. Tarihsel dönem içerisinde modern zaman öncesine kadar ulus devletlerin gençliği yasal bir kategoriye almadıkları, kamu hizmetlerinin yürütülmesi açısından çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık şeklinde bir ayrıma tabi tuttıkları söylenebilir (Özbay, 2015: 258).

Gençlik toplumsal açıdan son derece önemli bir olgudur. Dünyada ki değişimler, küreselleşme, teknoloji gibi etkenlere maruz kalan gençlerde bu durum gençlik gruplarının evrenselleşmesine neden olurken bu ölçüde toplumsal özelliklere bağlı olarak yerel gençlik grupları azalmaktadır. Aynı zamanda dünyada yaşanan değişimlerden en çok etkilenen küçük grupları gençler oluşturmaktadır (Memiş, 2012: 230).

Modernleşme deneyimi Aleviler ile Alevilik arasındaki mesafeyi genişletmiş ve böylece Alevilik özellikle genç kuşak Aleviler için, içine doğularak deneyimlenen bir durum olmaktan çıkıp dışarıdan sorgulanarak öğrenilebilecek bir durum halini almıştır (Ecevitöğlü, 2011:142).

Alevi-Bektaşî toplumundaki gençlerin inanç ve ibadet ritüellerine yaklaşımlarına, kendi toplumsal kimliklerine, inançlarına bağlılık düzeylerine dair sahada dede ve taliplere yöneltilen sorular neticesinde alınan cevaplar şu şekildedir:

Sahadan Ali Abbas Demirel Dede şunları söylemiştir:

“Cem ibadetimizin genç kuşaklara, doğru aktarılması önemli bir konu. Ama şimdi ne kadar uygulanabildiği de önemli. Yıllar evvel köy yerlerinde kalabalık katılımlar ile gerçekleşiyordu cemlerimiz. Şimdi birçoğu yapılmıyor. Zor toplanıyor cemaat. Köylerde de öyle çok kimse kalmadı. Şehirlerde zaten insanların iş yoğunluğu koşturmacası fazla. Gençler içinde durum böyle. Onlar da bir koşturmanın içinde. Gençler inancımızın gereği olan dürüst olmayı, ahlaklı olmayı, kul hakkı yememeyi, insanı Hak'ta görmeyi bilsinler, bunları hayatlarında yaşatsınlar. Cemlere katılmasalar da bunları bilmeleri, uygulamaları çok önemli.”

Taliplerden Cevat Şahbaz şunları aktarmıştır:

“İnanç her toplum için gereklidir ve gelecek nesillere aktarmanın yolu da inancımızı ibadetlerimizi gençlerimize anlatıp öğretmekten geçer. Biz istiyoruz ki gençlerimiz inançlarını öğrenerek yetişsinler. Çünkü inançlarını öğrenmezlerse boşluğa düşerler. Bu durumda farklı ideolojiler, örgütler rahatlıkla gençleri kendi taraflarına çekip yönlendirebilirler. Alevî gençlik, Aleviliği öğrenmez yaşayıp uygulamazsa bu onu inançsızlığa, yanlış yollara iter. Bu olumsuz ihtimallere yer vermemek adına inanç sistemimizi, kültürümüzü gençlerimize aktarmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu durumda dedelerin kendilerini iyi yetiştirmeleri gençlerin beklentilerine cevap verebilmeleri çok önemli bir hal alıyor.”

Ertuğrul Bolayır ise şunları ifade etmiştir:

“Günümüz şartları gereği cem törenlerine gençlerin ilgisi çok üst düzeyde olmayabilir. Zaman bulamıyor olabilirler fakat şu bir gerçek ki gençlere bu inancın fikrîsel gerçeklerini anlatmalıyız. Örneğin Yunus Emre'nin bakış açısını Hz. Hüseyin'in zalime boyun eğmeyişi vermemiz lazım. Hallacı Mansur'u, Nesimi'yi Alevî kültüründe yetişen veya Alevî inancına ilham kaynağı olmuş kişileri anlatmak öğretmek lazım. Ritüel anlamında günümüzde eskiden uygulanan birçok cem çeşidi şehirlerde kendisine eskisi gibi yer bulamıyor olabilir. Bilinen bir söz vardır. Değişmeyen bir şey varsa o da değişimdir. Bazı ritüellerin değişmesi dönüşmesi gerekiyorsa buna uyum sağlamak durumundayız. Gençlere inancımızın esasları anlatılırken de temel amaç bu cemlerin ortak noktası olan iyi insan yetiştirmek, evrensel insan yetiştirmek olgusu olmalıdır. O özü yaşatmak zorundayız. Kul hakkı yemeyen, yetmiş iki millete aynı nazarla bakan insan yetiştirmeyi başarmalıyız.”

Sahadan Ali Aydın şunları söylemiştir:

“Günümüzde sadece gençlerin değil birçok kişinin cemlere yeteri kadar önem verdiğini ve bildiğini düşünmüyorum. Üzülerek görüyorum ki birçok cem çeşidimiz unutulmaya yüz tutmaktadır. Ben gençlerin daha çok katılmasını istiyorum. Dedelere de burada çok görev düşüyor. Gençlere daha çok eğilmeleri, anlatmaları, öğretmeleri gerekiyor. Çünkü gençlerin katılmaması demek, inançlarını bilmeyen yaşamayan gençlerin, farklı yaşam tarzlarına yönelmesi ve inancımızın unutulması demek. Bunun yaşanmasını istemiyorum.”

Cafer Yılmaz ise şunları anlatmıştır:

“Ben yıllardır geliyorum buraya. Burada genç arkadaşlarımızla çok güzel bir iletişimimiz var. Burada bizim on iki hizmet kurslarımız, bağlama, semah kurslarımız oluyor. Özel günlerimiz, programlarımız olur, anneler günü, kadınlar günü gibi. Biz genç arkadaşlarla hep buradayız. Biz burada inancımızı büyüklerimizden dedelerimizden öğreniyoruz. Bana

sorarsanız Alevilik eline, beline, diline sahip ol öğretisinden yola çıkarak doğruluktan, dürüstlükten Hak'tan yana olmaktır. Benim burada gördüğüm Alevilik bu. Burada biz bunları yaşayıp, öğreniyoruz. Önceden bu durumumuzu arkadaşlarımıza pek açıklayamıyorduk, bir çekinme oluyordu açıkçası. Küçüktük çok bilmiyorduk da o zamanlar. Ama yaşımız ilerledikçe kendimizi daha kolay ifade etmeye başladık. Bence gençler bu konuda daha anlayışlı. Yaşlı kesimin düşüncelerini değiştirmek daha zor. Onlar daha dirençli. Şunu da eklemek istiyorum ki artık gençler daha fazla sorgulayarak öğreniyorlar inançlarını. Örneğin bir arkadaşım kendini bulabilmek için bütün dinleri araştırdı. Camisine de gitti, kilisesine de. Benim de genç arkadaşlara tavsiyem inançlarını okuyup araştırmaları. Zaten bizim dinimizin ilk emri de oku değil mi? Burada bizim abilerimiz vardı. Şimdiki başkanımızla biz yan yana cem olurduk. Çok farklı bir duygu. Bambaşka bir şey. O duyguyu yakalayabilirsen huzur doluyorsun. Zaten cem topluluk demek birlik demek. Peygamberimiz zamanında da cem olunuyordu. Neden, çünkü Peygamberimiz de insanlara bildiklerini aktarıyor öğretiyordu. Orada da birlik oluyorlardı, cem oluyorlardı. İbadetlerimizi Kur'an'a göre yaparız. Bizde de rüku var secde var. Kur'an'dan ayetler okuruz. Ben inanışımızı ibadetlerimizi Sünni arkadaşlarıma da anlatmaya çalışıyorum. Dinlediklerinde Cafer biz böyle bilmiyorduk diyorlar. Evet bilmiyorlar. Aslında merak ediyorlar ama buralara gelip görmüyorlar. Aslında gelip görseler tüm önyargılarını yıkacaklar. Çünkü ben ne kadar anlatırsam anlatayım kişisel yorum önemli. Aslında Sünni arkadaşlarla o kadar çok ortak paydamız var ki. En büyük yanlışlardan biri namaz kılmıyorsunuz diyorlar. Halbuki namazın bir anlamı da dua. Bizim cemlerimizde yaptığımızda dua zaten. Ben Cuma Namazına da gidiyorum. Ben dualarımı hem Türkçe hem Arapça yapıyorum. Bizim ana dilimiz Türkçe olduğu için ben Türkçe dua edilmesi taraftarıyım. Önyargılarımızı yıkarsak aslında ne kadar bir olduğumuzu görürüz.”

Esra Kantar ise bize şunları anlatmıştır:

“Ben Sünni bir aileden geliyorum ancak Cafer’le tanıştıktan sonra Aleviliği merak ettim ve araştırmaya başladım. Biz Cafer ile aynı lisedeydik, zaten arkadaşım. Ben ailemde hiç Alevi, Sünni ayrımı görmedim, işitmedim. Biz Alevi Sünni aynı mahallede büyüdük. Ailem Alevi komşularımız için hep iyi niyetli, dürüst insanlar olduklarını söylerlerdi. Ben Alevilik nedir, nasıldır hiç bilmiyordum. Cafer’den duyduğumda merak edip araştırdım. Araştırdıkça doğru bildiğimiz birçok yanlış olduğunu fark ettim. Arkadaşlarımız arasında Aleviliğe dair bir dolu mantık dışı şeyler söyleniyordu. Aleviler Hz. Muhammed’e inanmıyorlar. Hz. Ali’yi daha üstün görüyorlar, peygamber olarak tanıyorlar diyenler vardı. Öyle bir şey yok. Bunlar tamamen Alevileri toplumdan dışlamak, ayrıştırmak için söylenen şeyler. Bu düşüncelere sahip kişiler gelse burada cemlere girseler ne kadar yanlış düşündüklerini anlayacaklar. Ben gençlerin fikir değişikliğine daha açık olduğunu düşünüyorum. Bu önyargı yaşlı kesimde daha çok. Çünkü onlarda yerleşmiş düşünce kalıpları var ve değiştirmeye açık değil. Benim Alibaba Cem Evi’ne üçüncü gelişim. Buradaki arkadaşlarla da kaynaşım. Aslında bir farklılığımız yok. Ortak inancı taşıyoruz. Diğer arkadaşlar da gelip yerinde görür, gözlemlerlerse aslında hepimizin aynı inancı taşıdığı, küçük farklılıkların olduğu fikrine ulaşacaklardır.”

Nurşah Çam ise şunları aktarmıştır:

“Alevi-Bektaşî inancında uygulanan cem törenleri toplum nezdinde kucaklayıcı, birleştirici bir rol oynar. Cemlere katılan kişiler sadece ibadet etmekle kalmaz, dertlerine, sıkıntılarına da çözüm bulurlar. Ben cem törenlerine vakit buldukça katılıyorum. Geçmişten gelen bu inancın gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için inançlı ve kültür birikimi yüksek gençlere ihtiyaç var. Ben gençlerin ilgili olduklarını düşünüyorum. Tabi daha fazla olabilir fakat bu biraz ailelerin yönlendirmesi ve günümüz koşullarıyla da ilintili. Fakat herkes üstüne düşeni yapar, bulunduğumuz şehirlerdeki cem evlerini boş bırakmayıp, bizim inancımız, ibadetimiz olduğunu bilerek sahip çıkarsak ve kendimizden küçüklere de bunu aktarırsak bu gelecek nesillere de aktarılmış olur. Yani kısaca inancımızı, ritüelleri yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak bizim elimizde. Gençler hem cem törenlerinde verilen bilgileri hem de yüce kitabımızı okuyup anlayabilmeliler.”

Sivas Ünitersiteli Alevi Gençler Derneği Başkanı Yılmaz Gültekin ise şunları aktarmıştır:

“Derneğimiz inançsal ve kültürel anlamda bir çalışma yürütmektedir. Siyasi ya da ideolojik bir içeriğimiz yoktur. Amacımız inancımızı yaşamak, yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmaktır. Çünkü Alevi gençliğinin yol ve erkan üzerine pasif kaldığını düşünüyöruz. Dernek faaliyetlerimizle inancımızın yol ve erkanını gelecek nesillere aktarabilmeyi amaçlıyoruz. Ben cem törenlerine olabildiğince katılmak istiyörum. Ders programının yoğunluğuna göre ayarlamaya çalışıyorum. Ben kendi adıma sadece inançsal anlamda teoride bilmenin yeterli olmadığını ritüel anlamında da katılım sağlanması gerektiğini düşünüyörum. Çünkü cem ibadeti bu yolun gerekliliğinde var. Bugüne kadar bizim büyüklerimiz, dedelerimiz, pirlerimiz, bu ritüelleri uygulayarak bu günlere getirmişler. Pir Sultan Abdallar olsun, Mahsunî Şerifler olsun, hepsi cem cemaat görmüş. Ben de olabildiğince bunların yaşatılması gerektiği inancındayım. Günümüzde gençlerin özellikle ritüel anlamında fazla bir katılımının olmadığı kanaatindeyim ama bu durum gençlerimizi bilgilendirerek, ibadet ritüellerimizin gerekliliğinden bahsedilerek açılabilir. Burada yol büyüklerimize, dedelerimize önemli görevler düşüyor. Günümüz gençliğini ikna edebilecek donanım ve yeterlilikte dedeler olması çok önemli. Bunun içinde gençler sosyal medyayı sık kullandıklarından gençleri bilgilendirme amaçlı kullanılabilir diye düşünüyörum.”

Sivas Ünitersiteli Alevi Gençler Derneği üyesi Oğuz Çöban ise şunları ifade etmiştir:

“Her ne kadar kendimizi Alevi olarak tanımlıyor olsak da gençliğin ritüel anlamında çok içinde olduğunu düşünmüyörum. Benim gözlemediğim gençler kendilerini Alevi olarak tanımlıyor olsalar da farklı inanıştan biri, inancı hakkında, ibadet ritüelleri hakkında bir soru sorduğunda cevaplayacak bilgi birikimine sahip değiller. Ben de son üç yıldır inancımı araştırıyorum ve ritüel anlamında da uygulamaya çalışıyorum. Derneğin bu anlamda bana çok katkısı oldu diyebilirim. İnancım hakkında birçok şey öğrendiğim gibi, ders programım el verdiğince cem ibadetlerine de katılmaya çalışıyorum. Çevremdeki arkadaşlarıma da öğrendiklerimi aktarıyor cem ibadetlerine katılmaları konusunda teşvik ediyörum.”

Sahadan Ceren Çakır ise şunları söylemiştir:

“Ben kendimi Alevi olarak tanımlıyorum ama inancımı daha doğrusu inancımın ritüellerini ailemden öğrendiğim söylenemez. Üniversiteye başladıktan sonra kendi isteğimle araştırdım ve bu anlamda kendimi geliştirdim. Ben sadece bilmemin yeterli olmadığını düşünüyörum. Ritüellerde uygulanmalı bence. Derslerden kalan vakitlerde cemlere katılmaya çalışıyorum ama çok zor tabi. Gençlerin katılımı yoğun olmasa da ben bu tür derneklerle, sosyal medya aracılığı ile farkındalık kazandırılabilceğini düşünüyörum. Cemlere katıldığımda o duygu yoğunluğunu bazen hissediyörum. Ama o duygu yoğunluğunu sağlayacak olan dedenin cemi yönetme şekli diyebilirim. Sohbet ederken, dua okurken ki samimiyeti. Önündeki dosyadan okuyan dedeler sanmıyörum ki o duyguyu verebilsinler. Diyebilirim ki cemlerde en çok iş dedelere düşüyor.”

Sahadan ismini vermek istemeyen Z.A şunları söylemiştir:

“Bilim ve teknoloji çağında yaşıyoruz. İstediğimiz bilgiye çok hızlı ulaşabiliyoruz. Bunun için o kadar çok seçeneğimiz var ki. Örneğin dedelerin bahsettikleri konulara ben zaten istediğim kanaldan, kitaplardan, internetten ulaşabilirim. Birde bu çağda bu tür konulara bu kadar zaman ayrılması gereksiz geliyor bana. Yaşadığımız çağda insanlar bilim ve teknolojiye devasa şeyler üretiyorlar. Büyük buluşlar yapıyorlar. Bizim bu tür konulara takılıp kalmamız bence doğru değil. Dedelerin günümüz gençliğine ne kadar hitap ettiği de tartışılabilir bir konu. Ben üniversite okurken bu tür konuları araştırdım. Sadece Aleviliği değil, diğer birçok inancı da. Ben inancı kişinin vicdanına bağlıyörum. Huzurluysa, kalp kırmamışsa, evrensel değerleri benimsiyorsa o kişi inançlıdır. Cem evine gelerek ritüelleri

uygulamanın bana bir şey katacağı inancında değilim. Ama yapanlara ve inananlara da saygı duyuyorum tabi ki.”

İsmi vermek istemeyen N.A şunları söylemiştir:

“Ben bu yıl bitirdim üniversiteyi. Şimdi Yüksek Lisansa başladım. Ayrıca ara zamanlı çalışıyorum. Tempolu bir hayatım var. Sanıyorum birçok arkadaşım da durum böyledir. Ailem inançlı ve cemlere de olabildiğince katılan insanlar. Ben de kendimi Alevi olarak tanımlıyorum ama cemlere katılmıyorum. Yani bu benim tercihim. Ben öğreti anlamında inanıp içselleştirmenin yeterli olacağı kanaatindeyim. Alevilikte eline beline diline sahip ol denilir. Bu üçüne uymayı başarabilirsen zaten doğru yoldasın demektir.”

Sahadan toplanılan bilgiler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Sivas'ta Alevi-Bektaşî inancına mensup dede ve taliplerle yapılan görüşmelerde gençlerin inançsal bağlamda yetiştirilmesinin önemine vurgu yapıldığı, vakıf ve derneklerde geleneği genç kuşaklara aktarmak, inanç kodlarını genç zihinlere yerleştirmek adına çaba sarf edildiği söylenebilir. Araştırma kapsamında yapılan söyleşilerde gençlerin dinsel kimliklerini geçmişe nazaran daha rahat ortaya koyabildikleri, bu anlamda kendilerini daha avantajlı gördükleri gözlemlenmiştir. Cem ibadeti bağlamında görüştüğümüz gençlerin bir kısmı ibadete katılımın gerekli olduğu ve eğitimlerinden arta kalan vakitlerde cemlere katılmaya çalıştıklarını belirtirken diğer taraftan sohbet ettiğimiz gençlerden özellikle üniversite okuyan ve üniversiteden mezun olanların daha eleştirel ve sorgular yaklaştığı, inancın felsefesini benimsiyor olsalar bile, ritüel anlamında ilgisiz kaldıkları ve bu gençlerin dedeleri sorgulanabilir gördükleri tespitlerimiz arasındadır. Gençler arasında genel kanı gerek yaşam koşulları gerek yeterince zaman ayıramamaları gerekse ibadete ilgisiz kalınması nedeni ile gençlerin ritüel anlamında cem ibadetine katılımlarının düşük olduğu yönündedir. Son olarak görüşülen genç bireylerden isminin geçmesini istemeyenler olduğundan bu kişilerin söylediği ifadeler yorum kısmında isim verilmeden sunulmuştur.

1.3.4. Çocuklar

Kavram olarak çocuk; doğal bir gerçeklikten ziyade tarih içinde gelişen sosyokültürel bir anlam ifade eder. Çocukluk insanların yaşamlarında ilk senelerine karşılık gelen ve hayatlarının tek başlarına devam ettirme yeterliliğine sahip olmayıp ebeveynlere ihtiyaç duydukları bir dönemdir. Toplumların çocukluk kavramına karşı geliştirdikleri bakış açısı çocuk yetiştirme konusunda farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Demirbilek, 2007: 65).

Alevilikte, çocuğun yetiştirilmesine özen gösterilir. Çocuklara cem ayinlerinde söylenen içinde On İki İmamların ve Hacı Bektaş Veli gibi Alevi ulularının isimlerinin geçtiği dualar öğretilmekte, çocuklara erken yaşlardan itibaren kültürlerini öğrenme ve sürdürme konusunda telkinler yapılmaktadır (Kaptan, 2013: 11).

Cem törenlerine çocukların katılımı ile ilgili sahadan elde edilen veriler şu şekildedir:

Hasan Özer Dede şunları ifade etmiştir:

“Bizim cem ibadetimiz kadın, erkek, genç, çocuk ayrımı yapmadan herkese açıktır. Katılan herkes candır, değerlidir, kıymetlidir. Cem ibadetimize çocuklar da katılırlar. Büyüklerinin yanında oturur cemleri izlerler. Çocuk burada on iki hizmeti görür. Semah dönüldüğünü görür. Hatta bazen onlarda kalkıp büyükleri ile semaha dururlar. Konuşulan kelimeleri işitirler. Çocuk anlamaz gelmesin diyemeyiz. Onunda mutlaka kendince gördükleri anladıkları vardır. Şimdi bunu çok bilmesede dahi ileride büyüdüğünde katkısını anlayacaktır.”

Cem Vakfı Sivas Şubesi Başkanı Ünal Karataş şunları söylemiştir:

“Cem ibadetimize aileleriyle birlikte çocuklarda katılıyorlar. Cemelere katıldığımızda sizin de dikkatinizi çekmiştir. Her yaş gurubundan çocuk vardır. Semah dönüyorlar, bazen on iki hizmette görev alıyorlar. Belki semah dönerken ya da cem ibadetimiz boyunca çocuk bunun çok bilincinde olmuyor ama ilerleyen zamanda bunu idrak edip geleceğe aktarması yönünden ben katılmalarının faydalı olduğunu düşünüyorum.”

Taliplerden Hasan Kır şunları aktarmıştır:

“Çocukların eğitiminde her yaşın ayrı bir önemi vardır. Aileler evlerinde dini eğitimlerini verseler de çocuğun gelip cemelere katılması burada görebek öğrenmesi, dedeleri anlattığı faydalı bilgileri dinlemesi çocuğun yetişmesi açısından çok faydalı diye düşünüyorum. O yaşlarda görüp öğrenecek ki yetişkin olduğunda görüp öğrendiklerini devam ettirebilsin.”

Sahadan talip Gülkız Yıldız şunları aktarmıştır:

“Biz Sivas’a göçeli nereden baksan kırk yıl oldu. O zaman köyümüzdeki yaşantıyla şimdiki çok farklı. Ben çocukluğumdan hatırlıyorum. Bizim evimizin büyük salonuna dede gelir cem o salonda yapılırdı. Biz çok giremezdik. Küçüğümüz ses yaparız diye annem çok bırakmazdı. Büyüdükçe aklımız erdikçe katılıp dinler olduk. Şimdi ben torunumun elinden tutup getiriyorum ceme. Birde bunun büyüğü var. Onun dersleri çok. O yüzden devamlı katılamıyor. O da burada hafta sonları saz kursuna geliyor. Gelecekler burada konuşulanları duyacak, yapılan ibadeti görecekler ki akıllarına yer etsin. Sonradan büyüyünce katılıp katılamayacağına kendileri karar verir zaten.”

Taliplerden Yurdağül Özen ise şunları eklemiştir:

“Biz Alevi-Bektaşiler çocuk, kadın, erkek hep birlikte cem yaparız. İsteyen herkes yanında çocuğunu da getirebilir. Ben cem ibadetine çocukların da katılmasını faydalı buluyorum. Çünkü “Ağaç yaş iken eğilir” derler. Çocuklarda inançlarını geleneklerini burada görüp öğrenmeli. Yetişkinler gibi her şeyi anlamasını bekleyemeyiz ama bir kelime bile öğrense ilerde onun faydasını görür. Dedelerimiz cemelere o kadar güzel öğütlerde bulunuyorlar ki. Çocuklar büyüdükçe akılları yettikçe bunların ne kadar değerli şeyler olduğunu anlayacaklar. Ayrıca hafta sonları saz ve semah kursları oluyor. Onlara da katılım yoğun diye biliyorum.”

Sahadan görüşme yaptığımız çocuklardan G.A şunları aktarmıştır:

“Ben altı yedi yaşımdan beri ailemle birlikte cem ibadetine geliyorum. Son iki yıldır ise on iki hizmete giriyorum. Cemlerde çok yoğun bir duygu yaşıyoruz. O duyguyu anlatamam ancak yaşayan bilir. Kardeşlerimde katılıyordu ama onlar şu sıralar ders yoğunluklarından dolayı katılamıyorlar. Anne babam da her hafta geliyor. Daha küçükken onların yönlendirmesiyle geliyordum. Fakat şimdi kendi isteğimle katılıyorum. Buradaki ortamı seviyorum. Hem inancımızı öğreniyoruz. Hem de arkadaşlarımızla faydalı, güzel vakit geçiriyoruz.”

Sahadan görüşme yapılan çocuklardan Ş. B ise şunları eklemiştir:

“Ben 4,5 yıldır geliyorum. Küçükken babaannemle birlikte gelirdik. Şimdide devam etmemde arkadaş çevrem etkili oldu. Arkadaşlarım düzenli gelince ben de gelmek istedim. Burada semah dönüyoruz. Ben çok istekli olduğum için kısa sürede öğrendim. O bambaşka bir duygu. O anda başka hiçbir şey düşünmüyorsun. Burada cumartesi, pazar semah kurslarımız, bağlama kurslarımız oluyor. Türkçe, matematik, İngilizce kurslarımızda vardı. Boş zamanlarımızda hep buradayız. Bizim burada iletişimizi herkesle çok iyi. Hem öğreniyoruz hem de çok güzel vakit geçiriyoruz. Ailelerimizin de buraya güveni tam. Gönül rahatlığıyla geliyor ve burada arkadaşlarımızla hem güzel vakit geçiriyor hem de çok şey öğreniyoruz.”

G. A ise cem törenlerine katılımı ile ilgili şunları aktarmıştır:

“Ben yaklaşık 5 senedir cemlere katılıyorum. Başlarda annem babam kardeşlerimle beni yanlarında getirirlerdi. Bazen dedemle gelirdik. Ama çoğunlukla katılım sağlardık. O zamanlar bazen gelmek istemezdim. Fakat zamanla bir şeylerin farkına varınca kendi isteğimle katılmak istedim. Ben semah dönüyorum. Geçen yaz bağlama kursuna başladım. İstekli olduğum için belki hızlı öğreniyorum. Birlikte cemlere katıldığımız bir arkadaş grubumuz da var. Derslerimiz yoğun olduğu zaman ara veriyoruz. Ama genellikle katılım sağladığımız söylenebilir.”

Sahada yapılan görüşmeler neticesinde çocukların cem törenlerine ebeveynleri ile birlikte katıldıkları gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde elde edilen sonuçlar ebeveynlerin inanç ve değerlerini çocuklarının da benimseyip ileride ona uygun bir hayat tarzı geliştirmelerini istemeleri yönündedir. Çocukları ile birlikte cem törenlerine katılan yetişkinler ibadetlerinin gelecek nesillerde devamlılığını sağlamak istemektedirler. Aileler cem evlerinde açılan saz ve semah kurslarına çocuklarını göndererek dini açıdan yeterlilik kazanmalarını istemektedirler. Kurslarda saz ve semah öğrenen çocuklar cemde on iki hizmette görev almaktadırlar. Çocukları ile birlikte katılım sağlayan talipler dedenin tören süresince yaptığı sohbet ve duaların, tarihsel olayların anlatılmasının çocuğun eğitimine katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Cem törenleri çocuklar için hem kültürel boyuta sahip olup hem de eğiti işlevim ile ön plandadır. Cem evlerinin ve cem ibadetinin şehir ortamında geleneksel Alevilikten uzak kalan yeni nesil için bir oryantasyon merkezi olarak görev yaptığı da ifade edilebilir.

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMA ALANININ SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

2.1. SİVAS'IN TARİHİ YAPISI

Günümüzde Sivas adı ile bilinen şehir, tarihi süreç içerisinde birçok farklı isimlerle anılmıştır. Nitekim Sivas'ın ilk çağdaki adı ile ilgili olarak Talaura, Megalopolis, Kabeira, Karana ve Diyopolis gibi isimler zikredilmektedir. Roma döneminde, Sebaste Cilia, Sebaste Pophlogonia, Sebaste Phrygia gibi isimlerin sonlarına getirilen değişik eklerle duruma göre yer isimlerinin belirtildiği nakledilmektedir. Roma Kralı Pompey'den sonra Sebastia megapolis ismini almıştır. Kayıtlara göre Sebast kelimesi, eski Yunan dilinde Ogüst şehri anlamına gelmektedir. Şimdiki isminin de Sebast kelimesinden gelmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan Sivas adının şükran, minnet ve şefkat gibi anlamlara gelip Farsça bir kelime olan Sipas'tan geldiğini söyleyenler de vardır (Gökbel, 2004: 14).

Orta Anadolu'da Kızılırmak yayı içerisinde üstün bir medeniyet kuran Hititler (M.Ö.2000-1200)'in kültürü Sivas'ta etkili olmuştur. Lidyalılar zamanında Sivas'a önem veren Giges, kral Yolu'nu buradan geçirerek, şehrin her bakımdan gelişmesine olanak sağlamıştır. M.Ö. VI. Yüzyılın ortalarında bütün Anadolu'ya egemen olan Pers kültüründen Sivas da nasibini almıştır. Bilhassa Kapadokya'da yaygın olarak yaşatılan ateş kültürünün izleri Sivas'a kadar gelmiş, halk bu kültürün gereği olarak her gün törenler yapmıştır. Rahipler, tapınakta devamlı ateşler yakmış, her gün ağıtlar söylemiş, hayvanlar topuzla öldürülmek suretiyle kurban edilmiştir (Kaya, 2009: 29-30).

Sivas, önemli yolların birleştiği merkez olarak varlığını sürdürmüş ve ilk çağdan itibaren adını duyduğumuz pek çok topluluk ile çeşitli kavimlerin yerleştiği ve dinleri, inanışları, örf ve adetleriyle egemenlik kurmaya çalıştığı bir yerleşim merkezi olmuştur. Her egemenlik mücadelesi beraberinde dinlerin ve inançların mücadelesini de getirmiştir. Bu bağlamda Sivas, günümüze kadar taşınan farklı inanç ve kültürlerin sentezine sürekli şahit olmuştur. Bu bölgede Hıristiyanlığın hakim olduğu dönemde Sivas'ın Metropolitlik merkezi olduğu kaydedilmektedir. Bizans Döneminde, özellikle Sivas çevresi olmak üzere Anadolu'nun belli bölgelerinde "pavlikan" mezhebi benzeri birtakım cemaat ve örf dışı unsurlara rastlanmaktadır. Sivas çevresini çeşitli inançlar açısından incelerken İslam öncesi dönemde, bu bölgede resmi dini anlayışa aykırı çeşitli

mezhep ve inançların varlığı göze çarpmaktadır. Bölgeye İslam'ın hakim olmasından sonra da aynı yapının devam ettiği ve bu bölgenin zaman zaman örf'e karşıtlığın ve başkaldırmaların kaynağı olarak dikkat çektiği görülmektedir. Sivas bölgesi tarihin her döneminde "uç 'ta sınırda bir şehir olmuştur. Hititlerle Medlerin, Medlerle Perslerin, Romalılarla Ermenilerin, Bizanslılarla Türklerin, Danişmentlerle Selçukluların, Osmanlılarla İlhanlıların ve Memluklerin, Beyliklerle Moğolların münasebetlerinde, XVI. yüzyıldan itibaren de Alevi-Sünni çekişmesi gibi birçok isyanların odak noktası, Milli Mücadele sırasında ise Anadolu'nun kurtuluş hareketine öncülük eden yerlerden biri olmuştur (Gökbel, 2004: 19).

2.2. SİVAS'IN SOSYOEKONOMİK YAPISI

Anadolu'nun orta yerinde geniş bir coğrafi alana sahip olan Sivas, en eski yerleşim merkezlerindedir. Kent, tarihin ilk zamanlarından bu yana adından sıkça söz ettirmeyi başarmış ve bir şehir merkezi olarak önemini korumuştur. Bir dönem Selçuklu Devleti'ne başkentlik yaparak Darulalâ (Yücelik Beldesi) unvanını da alan şehirle ilgili olarak nüfusunun dörtte birinin Hıristiyan olduğu ve on altı bin kişilik bir şehir olduğu ifade edilenler arasındadır. Özellikle 13.yüzyıldan itibaren en parlak dönemini yaşayan, aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel açıdan Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olan Sivas, ilerleyen yıllarda uluslararası ticaret yollarında meydana gelen değişiklikler ve İpekyolu olarak bilinen güzergahın önemini kaybetmesi ile eski canlılığını yitirmeye başlamıştır (Osmanlı Döneminde Sivas, Sempozyum Bildirileri, 2007: 602).

İç Anadolu Bölgesinde yer alan Sivas, yüzölçümü bakımından Türkiye'nin en büyük illeri arasındadır. Jeolojik yapıdan dolayı maden rezervleri zengindir. Ekonomik yapının ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık, dokuma, deri, madencilik ve diğer küçük el sanatlarından meydana geldiği görülmektedir. Ancak sürekli göç vererek nüfus kaybeden il sanayide yeterince gelişmediğinden ilin gayri safi yurt içi hasıla göstergeleri ülke ortalamalarının gerisindedir. Sivas'ın içinde bulunduğu iktisadi sorunların temel kaynağı, Sivas'ta var olan doğal kaynakların ve toprağın gerektiği gibi kullanılmamasıdır. Sivas üretim faktörlerinden emek ve doğal kaynağa sahip olmasına rağmen, teşebbüs ve sermaye eksikliği, işsizlik başta olmak üzere birçok iktisadi problemle karşı karşıyadır. Toprak ve nüfus yoğunluğu olarak Türkiye'de ilk sıralarda yer almakla beraber, yaşanan göç olayları Sivas'ın nüfus ve istihdam yapısını olumsuz

yönde etkilemektedir (Esen, 1999: 10-13). Sivas ili çevresi kaplıca yönünden zengindir. İlde dokuz kaplıca mevcuttur. Fakat doğal zenginliklerin yöre ve ülke ekonomisine kazandırılması için yeterli çalışma bulunmamaktadır. Gerekli çalışmalar yapılırsa yörede bulunan sıcak çermik, soğuk çermik ve balıklı kaplıca için yapılacak çalışmalar sağlık turizmi ve yörenin ekonomik gelişmesine ciddi katkı sağlayabilir (Esen, 1999: 142).

Sivas ilinde halkın geçim kaynağını kırsalda ziraat, hayvancılık ve buna bağlı olarak elde edilen ürünler, şehirde ve ilçe merkezlerinde ise kamu kuruluşları ile irili ufaklı işler karşılamaktadır. Divriği, Kangal, Gemerek gibi bazı ilçelerdeki maden işletmelerinde halk mevsimlik işçi olarak iş bulabilmektedir. Bunun yanında Sivas halkı için yurt içi ve yurt dışındaki iş sahalarının da önemi büyüktür. Fakat bu durum hasretlik, gurbet acısı, aile huzursuzluğu, hastalık, kimsesizlik vb. gibi birçok sosyal meseleleri de beraberinde getirmektedir (Kaya, 2009: 32-33).

Sivas'ta çalışma çağındaki nüfus içerisinde kadın sayısının erkek sayısından fazla olmasına karşılık, çalışan nüfus içinde kadın nüfusu daha düşük oranda kalmaktadır. Bu durumun sebepleri arasında kültürel olmakla beraber, köyden kente göç, kadınların pasif hayatı tercih etmesi veya etmeye zorlanması gibi nedenler gösterilebilir. Ayrıca Sivas'ta işsizlik problemi yaşanmakta olup niteliksiz iş gücü talebi çok fazladır (Sivas Yıllığı, 1998: 98).

2.3. SİVAS'IN NÜFUSU VE İNANÇ YAPISI

Sivas ilinin nüfusu, 2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre yaklaşık 646.608 kişidir. 470.589'u il ve ilçe merkezlerinde yaşarken, 176.019 belde ve köylerde yaşamaktadır. 01 Şubat 2019 TÜİK verilerine göre 17 İlçe, 24 belediye, bu belediyelerde 252 mahalle, ayrıca 1233 köy bulunmaktadır. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Merkez, Şarkışla ve Yıldızeli'dir. Nüfus bakımından en küçük ilçesi Doğanşar'dır (TÜİK, 2019).

Sivas'ın inanç yapısını Selçuklular dönemi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak ele alan Gökbel (2004) özetle şunları kaydetmektedir:

Selçuklular ve Beylikler Döneminde Sivas'ın sosyal yapısı, içinde birden fazla etnik unsurun birlikte yaşadığı bir yapıdır. Bu sosyal yapı içerisinde Müslüman Türkler,

Rumlar, Ermeniler, diğer unsurlar ve miktarı az da olsa Yahudiler bulunuyordu (Gökbel, 2004: 75). Osmanlı döneminde ise Anadolu şehirleri içerisinde en fazla gayrimüslim nüfusun bulunduğu şehirlerden birinin Sivas olduğu söylenebilir. Çeşitli kaynaklar, bu dönemde sayıları verilen gayrimüslimlerin büyük çoğunluğunu Ermenilerin ve diğer Hıristiyan grupların, çok az bir kısmını da Yahudilerin teşkil ettiğini belirtmektedirler (Gökbel, 2004: 112). XX. yüzyılın başına gelindiğinde ise Selçuklular ve Osmanlı döneminde sayıları az da olsa Sivas'ta var olan Yahudilerin sayı itibari ile üç beş kişiye kadar düştüklerini haber vermektedir. Çok az sayıda kalan bu Yahudi nüfusunda, Milli Mücadele dönemindeki sıkıntılı dönemde Sivas'tan ayrıldıkları tahmin edilmektedir. 1945 yılı nüfus sayımında verilen istatistikler bize Sivas'ta toplam olarak; Müslüman 325.716, Katolik 135, Protestan 16, Ortodoks 200, Ermeni Gregoryen 3.477, Musevi (Yahudi) 6, diğer dinlerden olanlar 8, Dinsiz meçhul 4 olarak belirtilmiştir. 1965 yılına gelindiğinde ulaşımında kolaylaşması nedeniyle göçler hızlanmış, nüfus artış oranı da o nispete düşmeye başlamıştır. Bu yıllardan itibaren Sivas'ta gayrimüslim oranı % 1'in altına inmiştir. Az sayıda kalan gayrimüslimleri de Ermenilerin oluşturduğunu söyleyebiliriz (Gökbel, 2004: 169-171).

Sivas'ın ilçeleri arasında Alevi nüfusun yoğunlukta olduğu ilçeler; Divriği, İmranlı, Şarkışla, Zara, Hafik ve Kangal'dır. İmranlı, Zara ve Divriği ilçelerinde yaşayan Alevilerin birçoğu Kürt olmakla birlikte Şarkışla ve Hafik Alevileri ise Türkmen'dir. Hafik Alevileri Hubuyar Ocağına bağlı iken Şarkışla Alevileri'nin çoğunluğu Hacı Bektaş Ocağına bağlıdır (Coşkun, 2009: 50).

Araştırma alanımız olan Sivas ili merkez ilçenin ise yüzölçümü 2857 km² dir. Bütün ilçeleriyle beraber ilin yüzölçümü ise 28.488 km² dir. Merkez İlçenin denizden yüksekliği 1285 metredir. İlçe doğu, batı, kuzey ve güney coğrafi bölgelerinin kesiştiği önemli bir kavşaktır. Merkez ilçe doğuda Hafik, batıda Yıldızeli ve Şarkışla, güneyde Altınyayla, Ulaş ve Kangal ilçeleriyle çevrili olup topraklarının büyük bir bölümü Kızılırmak, bir bölümü de Yeşilirmak ve Fırat havzalarına girmektedir (Gökbel, 2004: 205-206). 2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre merkez ilçe nüfusu 377.561 dir.

İnanç yapısı açısından baktığımızda merkez ilçe nüfusunun tamamının Müslüman olduğunu görürüz. Merkez ilçede çok az sayıda Sünni Şafi mezhebine bağlı

çerkezler bulunmaktadır. Bunun dışındaki nüfus Sünni Hanefi ve Alevi mezhebine mensup insanlardan oluşmaktadır. Merkez ilçedeki mezhep mensuplarının tespiti oldukça zordur. Böyle bir araştırmayı sorarak yapmak imkansız görünmekte ise de bizim çalışma ve araştırmamız neticesinde merkez ilçe nüfusunun 18.000 kadarının Alevi, çok azı Sünni Şafi ve çoğunluğu ise Sünni Hanefiler oluşturmaktadır. Alevi nüfusun daha çok Alibaba, Gökçebostan ve Seyrantepe mahallelerinde yoğunlaştığını ve diğer mahallelerde de az sayıda Alevilerin yaşadığı sanılmaktadır (Bozkuş, 2006: 88).

Merkez ilçede Alevilere ait Cem Vakfı Sivas Şubesi, Hacı Bektaş Veli Kültür Vakfı, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Sivas Şubesi bulunmaktadır. İbadetlerin yanı sıra yıl içerisinde belli günlerde faaliyetler düzenlenmektedir. Düzenlenen programlara Alevi vatandaşlar olduğu kadar Sünni vatandaşlar da iştirak etmektedir.

İnsanlık tarihine göz gezdirildiğinde her toplumun bir inanca, bir düşünceye sahip olduğu görülür. Sivas İli de inanç tarihi açısından değerlendirildiğinde birçok inanca, medeniyete ev sahipliği yapmış ve bulunduğu coğrafyada her daim stratejik önemini koruyarak bu özelliğini günümüze değin devam ettirmiştir.

2.4. SİVAS'TA ALEVİ-BEKTAŞI GELENEĞİNE BAĞLI KURUMLAR

2.4.1. Cem Vakfı Sivas Alibaba Cemevi

Küreselleşme ile birlikte dünyanın konjonktürel dengelerindeki değişimden ülkemiz de nasibini almış, 1960'larda başlayarak 1980'lerde hız kazanan şehirleşme süreci Türkiye'nin iç dinamiğini derinden sarsmış, Alevileri karşı koyamayacakları bir değişim içine sürüklemiştir. Kırsalda yapılanmış olan dedelik, musahiplik, düşkünlük gibi Alevi teolojisini oluşturan dini kurumlar şehirleşmeyle birlikte kent hayatında eski işlevini koruyamama tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu süreçte Aleviler şehirlerde dini ayinlerini yapabilecekleri mekanları Cem Evleriyle karşılayabilmişlerdir. Günümüzde tarihi, sosyolojik, psikolojik, kültürel, siyasi boyutu ile de çok konuşulup tartışılan Cem Evleri ağırlıklı olarak teolojik ve dini işlevleri ile ön plandadır. Cem Evleri Alevi-Bektaşî inancını taşıyan bireylerin ibadet mekanları olmakla birlikte sosyal, kültürel ve hukuksal bir kurum olarak da var olmuşlardır. 1995 yılında kurulan Cem Vakfı İstanbul'dadır. 27 Mart 1995 tarihinde kurulup 28 Nisan 1995'te Genel

Kurul'unu toplayarak organlarını oluşturan Cem Vakfı (Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı) Resmi Kuruluş senedinin 3. Maddesinde Vakfın amacını aşağıdaki şekilde belirlemiştir:

Madde III: Evrensel kültür değerlerini yakalayan engin ve eşsiz kültür mirasımızın, özellikle tasavvuf kültürünün araştırılması, ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ve korunması, ülkemiz kültür hayatının uluslararası kültür değerlerine katkıda bulunması amacı doğrultusunda seminer, brifing, konferans, tartışma, sohbet toplantılar düzenlemek, kültürel faaliyetlerde bulunmak, aynı amaçla çalışan gerçek ve tüzel kişilere yardımcı olmak, hiçbir din, dil, cins, renk ırk ayrımını yapmaksızın, yetenekli fakat maddi imkandan yoksun öğrencilere her türlü eğitim, öğretim ve barınma olanakları ile çağdaş bir toplumda gerekli sevgiyi geliştirmek ve dayanışmayı sağlamak amacıyla birleştirici bir istikamette katkıda bulunmaktır.

Cem Vakfının web sitesinde ise vakfın amacı şu şekilde belirtilmiştir. Alevi İslam'ın tüm dünyada tanınmasına, kültür ve eğitime hizmet vermektir. Bu hizmet için "kendimizi tanımalı, bizi yanlış tanıyanlara kendimiz tanıtmalı, elimizde gül ve saz, gönlümüzde insanlık sevgisi ve inancımız, her inançtan insanla bir bayrak altında ve iyi yaşamalıyız" prensibinden hareket etmek gerekir. Kendimizi tanımak ve kendi bünyemizde bir olmak için, temeli inanç olan kültürümüzü araştırmak, devrinin egemen güçlerin baskısı ve korkusu ile yazılan doğrularını bulmak, öğrenmek, özümsemek ve öğretmek gerekir. Bu da müfredatı belli bir eğitimle olur. Cem Vakfı bu amacı gerçekleştirirken "eşsiz kültür mirasımızın özellikle tasavvuf kültürünü" yani Aleviliği; inanç, kültür, yaşam tarzı, sosyal ve siyasal boyutuyla ele almaktadır. Bilindiği gibi Alevilik Anadolu Türk Kültür yapısının temel kaynağıdır (www.cemvakfi.org).

Cem Vakfının genel başkanlığını uluslararası hukuk profesörü İzzettin Doğan yürütmektedir. Yurt içi ve yurt dışında birçok şubesi bulunan vakıf Alevi canların kent ortamında inançlarını yaşayabilmeleri, yeni yetişen neslin dini kimliğini kazanması gibi önceliklerinin yanı sıra birçok yerde cem evi açmakta öncelikleri arasındadır. Cem Vakfının bir şubesi de Sivas'ta bulunmaktadır. Sivas Cem Evinde bir cem salonu, yemek salonu, konferans salonu, kütüphane, morg, kitap satış reyonu bulunmaktadır. Ali Akyıldız, Ali Dağ, Mustafa Arslaneli, Ünal Karataş gibi isimlerin başkanlık yaptığı Sivas Cem Vakfında şu an vakıf başkanlığını Ünal Karataş yapmaktadır.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan Sivas Cem Vakfı Başkanı Ünal Karataş şunları ifade etmiştir:

“Ben 2018 Nisan ayından beri vakıf başkanlığı görevini yürütüyorum. Daha öncede birçok görevde yer aldım. Yani hep içerisindeydim. Cem evimizde her hafta öğreti cemlerimizi gerçekleştiriyoruz. Perşembe akşamları başlayan cemimizi her hafta periyodik olarak gerçekleştiririz. Bunlara öğreti cemi denmesindeki amaç buraya gelen canlarımızın gençlerimizin Allah’a ulaşmanın yolunu, ibadetin birçok unsurunu burada görerek uygulamalarıdır. Diğer cemler daha ağır mertebede oldukları için bu öğreti cemlerini gördükten sonra diğer cemleri görüp anlamak daha kolaydır. Cemlerimizin dini işlevi yanında birçok işlevi de bulunmaktadır. Örneğin yargılama, hukuksal işlevi. Canlar gelip Dedenin karşısında dara durur, divanda sorgulanırlar. Suç işleyenler ceme alınmazlar. Bunlar toplumu da düzenleyen, şekil veren uygulamalardır. Bizde kul yaratıcının karşısına çıkmadan evvel kul kuldand razı olmalıdır. Cemlerimizde dedeler sorar; Birbirinden razı olmayan var mı? Razı olmayan varsa orada söylemek zorunda, yoksa ceme giremez, o ibadetini gerçekleştiremez. Her hafta yaptığımız öğreti cemlerimizin dışında Muharrem ayında yas-ı matem cemlerimiz, on iki gün boyunca matem cemi yaparız, 12-13-14 Şubat da Hızır cemlerimiz, 21 Mart’ta Hz. Ali efendimizin doğumu sebebiyle cemimiz olur. Onun dışında bir yöreden gelinir cem talep edilirse onu da karşılarız. Toplu ibadet etmek isteyip de olanak bulamayanlar, köylerinde Cem Evi olmayanlar talep ederlerse burada gelip cemlerini yapabilirler. Birlik cemi yapılıyorsa buradaki canlarımız da onlara katılır. Görgü cemi yapacaklarsa birbirini tanıyan insanlar olması gerektiği için kendi yörelerindeki insanlarla yaparlar. Herkesin birbirini tanıması gerektiği için birbirlarini sorgu sualde bilsinler. Birbirlerinden sorabilsinler ne yapıp ettiklerini. Bizde yol bir, süre bin bir denilir, küçük farklılıklar bulunsa da ibadetin özünde barındırdıkları aynıdır. Örneğin on iki hizmetin içinde barındırdığı anlamların bir batını bir de zahiri yönü vardır. Çerağ mesela ışık anlamına gelir. Çerağı Nur suresi 35 ve 36. Ayetler okunarak yakılır. Işığı uyandırmada mum yakılır fakat artık şehirlerde onu temsilen lamba yakılıyor. Tezekar var. Temsili abdest almayı gösterir. Batını anlamı gönüllerin temizliğidir. Sakka hizmeti var, İmam Hüseyin’in Kerbela’ da şehit edilmesini temsilen su duası verilir. Gözyaşı dökülür. Sonra o su dağıtılır. Sivas’ta bu şekildeken bazı yörelerde o su insanların üzerine şifa niyetine serpiştirilir. Birçok yörede bunların bazı kısımlarını yapmayan ya da farklı yapan var. On iki hizmetlerin bazılarını içerisinde barındıran var barındırmayan var. Secde dualarımız var mesela. Kimi yörede dört defa secdeye varılır, kimi yörede beş defa. Sonuçta hepsinin özü aynıdır ama sayıca farklı olabiliyor. Kimi bir kısmını uzun, kimisi daha kısa tutmuş olabiliyor. Mesela yöresel semahlar farklıdır. Biz de Sivas’ta kırklar semahı dönülür. Tokat yöresinde Hubyar talipleri Hubyar Semahı döner. Burada Hubyar Ocağı’na mensup dedelerimiz var. Talep edildiği zaman o semahlarda dönülür. Kırklar semahının dönme figürlerinde yöreden yöreye değişiklik taşıyabiliyor. Buna benzer küçük farklılıklar olabiliyor fakat öz korunur, aynıdır. Cem evimize gençlerin talebi de olumlu yönde. Biz vakfımızda çeşitli kurslar açıyoruz. Bağlamanın yanında Matematik, İngilizce, Satranç kurslarımız oldu. Kursları ücretsiz vermeye çalışıyoruz, olabildiğince çok cana ulaşmaya çabalıyoruz. Gençler etkinliklerde, programlarda buradalar. Semah hizmetine katılıyorlar. Aileleriyle birlikte çocuklar da geliyorlar. Çocuklar belki o an çok da farkında olarak yapmıyorlar ama ilerleyen zamanda bunu idrak edip geleceğe aktarması yönünden önemli olduğunu düşünüyorum. Şunları söylemeden geçemeyeceğim. Bu coğrafyada insanların birbirini tanıması lazım. Hz. Ali efendimiz diyor ki “insan bilmediğinin düşmanıdır” Bilir tanırsan o zaman düşmanlık kalkar. Ben yeni gelen genç nesilden ümitliyim. Gençler merak ediyorlar araştırıyorlar. Bilgiye ulaşmaları daha kolay. Aleviliğın ne olduğunu, ibadetlerini, öğretilerini araştırıp öğreniyorlar. Böyle olmasını geleceğe dair olumlu buluyorum. Önceden insanlar kimliklerini gizliyorlardı. Artık böyle değil. Birbirimizin inançlarına saygı duymalı ve olduğumuz gibi kabul etmeliyiz. İbadet aslında gizli kalmalı ama biz yanlış bilinenleri gidermek kendimizi doğru tanıtmak adına ibadetlerimizi cemlerimizi televizyonlarda gösteriyoruz. İnsanlar önyargılarından arınınsınlar diye. Bizim inancımızı gelecek nesil gelip burada yerinden görerek öğrenmeli. Yakın zamanda üniversiteden bir hocamız İlahiyat Fakültesi öğrencilerini buraya getirerek Aleviliği burada anlattı. Aleviliği seçmeli ders olarak okuttular. Burada yerinde öğretiler. Mezun olduklarında bu gençler

öğrencilerine anlatacak, aktaracaklar. Özellikle İlahiyat Fakültelerinde ve İmam Hatiplerde okuyan öğrenciler için ben bunun doğru bir uygulama olduğu inancındayım. Biz gelecekten ümitliyiz. Diliyoruz ki insanlar Aleviliği doğru kaynaklardan sağlam yerlerden görsünler, öğrensünler, önyargılarını yıksınlar. Birliğimiz beraberliğimiz daim olsun.”

Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cem Evi Merkez ilçede Alibaba Mahallesinde bulunmaktadır. Cem evinde ibadet hizmetinin yanı sıra sosyal etkinlikler yapılmakta, ihtiyaca göre kurslar düzenlenmektedir. Cem Evi cem ibadetinin yapıldığı büyük bir oda, kütüphane, mutfak, lokmaların yenildiği yemekhane, gasil hane, sosyal amaçlı kullanılan salonlardan (bağlama kursu, semah kursu, dersane vs.) oluşmaktadır. Bu kurslar arasında semah ve bağlama kursları önemlidir. Özellikle bu kurslara ailelerinde yönlendirmesiyle talep edilmektedir. Ayrıca Cem Evindeki dedelerin taliplerin kurslara katılan gençlerinde birbirleriyle iletişim halinde olduklarını, Cem Evine düzenli gelen kesimin birbirlerini tanıdıkları ve samimi bir ortam olduğunu gözlemlenmiştir.

2.4.2. Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Sivas Şubesi

Anadolu Aleviliğinin en önemli lideri, hiç şüphesiz Hacı Bektaş-ı Veli'dir. Anadolu Aleviliğinin gelişip kurumsallaşmasında en büyük pay sahibi olan Hacı Bektaş-ı Veli'yi tanımadan günümüz Aleviliğini anlamak mümkün değildir. O'nun adına nispet edilen Bektaşilik tarikatı Alevi toplumuna kapılarını sonuna kadar açmış ve sonunda Alevilik denilince Bektaşilik, Bektaşilik denilince de Alevilik anlaşılır olmuştur. Alevilik-Bektaşiliğin inanç esaslarının temel, dört kapı kırk makam anlayışına dayanmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli Makalat adlı eserinde iman; “Allah’a inanmak, O'nun emirlerini yerine getirmek, sakının dediğinden sakınmak” şeklinde tanımlamakta ve insanın Allah’a dört kapı kırk makamdan geçerek ulaşabileceğini ifade etmektedir (Yılmaz, 2011: 31).

Bu düşünsel öğretileri kendisine amaç edinen Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Merkezi, 1994 yılında Ankara’da kurulmuş ve birçok ilde şube açarak öğretisini yayma hedefini gerçekleştirmiştir. Vakfın bir şubesi de 1996 yılında Sivas’ta açılmıştır.

Hacı Bektaş- Veli Anadolu Kültür Vakfı Sivas Şubesi Başkanı Gülümser Altıntaş ile yapılan görüşmede bize şunları aktarmıştır:

“Vakfımızın amacı Hacı Bektaş Veli felsefesini yaymak ve yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmaktır. Vakfımızda cem ibadetlerimiz, Muharrem ayında matem cemlerimiz, aşure lokmalarımız, cenaze hizmetlerimiz gibi dini hizmetlerin yanı sıra sosyal kültürel

faaliyetlerimiz de bulunmaktadır. Gençlere yönelik saz, semah, satranç ve yaz kurslarımız olur.”

Vakıf yönetim kurulu üyelerinden Dursun Çakar ise şunları söylemiştir:

“Bizler Hz. Muhammet'i mürşit, Hz. Ali'yi rehber, Hacı Bektaş-ı Veli'yi de pir olarak kabul ederiz. Bizim inanışımızda insanı ayırmadan sevmek, kadın erkek tüm canları bir görmek, eşitliği savunmak ve barıştan yana olmak ve dünyaya birlik anlayışı ile bakmak vardır. İnanışımızda temelinde dört kapı kırk makam vardır. Her kapının da on makamı vardır. Bu kapıları ve kapılardaki on makamı geçerek hakka ulaşılabilceğine inanırız. Bu makamlar şunlardır: Şeriat Kapısı, Tarikat Kapısı, Marifet Kapısı, Hakikat Kapısıdır. Bu makamlar insanı İnsan-ı Kamil olmaya olgun insan olmaya götürür. Bizim yolumuz ilim yoludur. İlimle gidilmeyen her yolun sonu karanlıktır diyor Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Biz de tüm bunları hayatımızda yaşamaya, uygulamaya ve gençlerimize de bunları aktarmaya çalışıyoruz.”

Çalışma boyunca yapılan gözlemlerde Hacı Bektaş Veli vakfında her hafta uygulanan öğreti cemleri ve özel günlerde yapılan cemler (Nevruz cemi, Yas-ı Matem cemi, Hızır cemi, Bayram cemi) inanç mensuplarınca uygulandığı görülmüştür. Bazen cemler, vakıf olarak köylere ya da ilçelere gidilip oradaki canlarla birlikte yapılmaktadır. Örneğin bu yıl (2019) Hızır cemi Pir Sultan'ın köyü Banaz'da yapılmıştır.

2.4.3. Pir Sultan Abdal Derneği Sivas Şubesi

XVI. asır Anadolu'sunda saziyla, sözüyle Alevi düşüncesini anlatan simge şahıslardan Pir Sultan Abdal adına kurulan dernekler, bugün Alevi-Bektaşî dernekler içerisinde en çok tartışılan derneklerdir. Bunların geçmişi 1960 yıllarının ortalarına, kökeni de Sivas'ın Banaz Köyü Kültür ve Turizm Derneği'ne dayanmaktadır. Önceleri sadece Banaz köylülerinin üye olduğu dernek, 1978-80 iktidarının Kültür Bakanlığı'nda bazı Alevi şahısların da yardımıyla Banaz'a bir anıt yapmaya karar verir. Anıtın açılışıyla birlikte adı geçen dernek 1979 ve 1980'de iki defa Pir Sultan Abdal şenlikleri düzenler. 1980 askeri ihtilaliyle de kapanır. Aradan on yıl geçtikten sonra Ankara'da 1990'da Pir Sultan Abdal Kültür Derneği kurulur. Bu defa Alevi kültürünü benimseyen ve Pir Sultan'ı benimseyen herkesin derneğe üye olabileceği bildirilir (Üzüm, 1997: 43).

Sivas Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Başkanı Hidayet Yıldırım ile yapılan görüşmede derneği ve faaliyetlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Yıldızeli Nallı Köyünde doğdum ama uzun yıllardır Sivas'ta yaşıyorum. 1979 Pir Sultan Abdal Kültür Heykelinin yapılmasıyla birlikte Pir Sultan Abdal ile ilgili çalışmalar Sivas'ta yapılabilecek etkinliklerde temsilciliğini ben yürüttüm. Pir Sultan Abdal Derneği Sivas'ta 2014 yılında açıldı ama bu tarihten öncede genel merkezin Sivas'taki işlerini ben yapıyordum. 2014'ten önce temsilciydim, 2014'ten sonrada Şube Başkanlığı yapmaya başladım. Derneğimiz Pir Sultan Abdal'ın yaşam felsefesini, vermiş olduğu mücadeleleri,

yaşadığı dönemde haksızlığa karşı duruşunu anlatır. Ayrıca konserler, tiyatrolar gibi sosyal, kültürel çalışmalarımız da olmaktadır. Bizim inancımızla birlikte tüm kültürlere, inançlara saygılıyız. Emek mücadelesi veren, emeği savunan örgütlerle, partilerle ortak mücadele yürütürüz. Biz emekten, emekçiden yanayız. Gericiliğe, ırkçılığa, faşizme karşı mücadele verenlerin tarafındayız. Olaylara sadece inançsal yönüyle bakmaz sınıfsal yönüyle de yaklaşırız. Biz yetmiş iki millete aynı nazarla bakarız. İnancında samimi olan gerçekten inanan insanların bize bakış açısı iyidir. 1970 yılından beri burada yaşıyorum. Sünni olan birçok arkadaşım var. Farklı düşünen arkadaşlarım da vardır. Sağcıysınan, solcusuna kadar. Karşılıklı inançlarımıza, fikirlerimize saygı duyarız. Ama yobaz düşünen kişilerle işimiz olmaz. Biz insanların barış içinde yaşamalarından yanayız. Sivas'ta çok az da olsa Ermeniler de vardı. Zamanında ırkçı ve şoven bakıştan dolayı başka şehirlere göç ettiler. Biz Alevi'siyle, Sünni'siyle, Kürdüyle, Türk'üyle, Çerkez'iyile, Laz'ıyla barış içinde yaşamaktan yanayız. Bir arada, barış içerisinde ve devletin imkanlarından da eşit olarak faydalanmaktan yanayız. Hepimiz vergi ödüyoruz, vergi gelirlerinden tüm inanç mensupları aynı oranda faydalanabilmelidir. Kendi inancımız kadar karşıdakinin inancına da saygı duymak gerekir. Biz mecburi din derslerinin doğru olduğunu düşünmüyoruz. Bu derslerin seçmeli olması gerekir. Herkes kendi inancını öğretiyor zaten. Aleviler de yüzyıllardır inançlarını, pirleriyle dedeleriyle günümüze kadar taşımışlar. Yazılı kaynaklar olmamasına rağmen sazlarıyla sözleriyle bugüne kadar getirmişlerdir. Belirli zamanlarda cemlerimiz olur. Görgü Cemi, Birlik Cemi gibi. Derneğimizin diğer Alevi vakıf ve dernekleri ile de iletişimi iyidir. Görüşmelerimiz olur. Sürek bin bir olsa da yol aynıdır. Onlarla ayrı düşündüğümüz konular olsa bile yolumuz aynı yere çıkar. Görüş alışverişinde bulunuruz. Gençlerinde derneğimize ilgisi var fakat gençler ülke gerçeklerinden dolayı biraz çekimser davranıyorlar. Bu yüzden bizim gibi derneklere insanların yaklaşımı biraz mesafeli. Emekten yana direkt tavrını koyan bir derneğe ister istemez mesafeli oluyorlar. Ne olursa olsun biz barıştan, eşitlikten, adaletten yanayız. Sadece kendimiz için değil, tüm insanlık için.”

Alevi felsefesini Anadolu'da saziyla sözüyle anlatan Pir Sultan adına kurulan derneğin bir şubesi de 2014 yılında Sivas' ta açılmıştır. Açıldığı yıldan günümüze kadar derneğin düzenlediği faaliyetler arasında Banaz'da Pir Sultan Abdal Şenlikleri, 2 Temmuz Mitingi, toplantılar, söyleşiler, bunların yanında saz, semah, tiyatro gibi kültürel ve sosyal faaliyetler faal olarak sürdürülmektedir.

BÖLÜM 3: ALEVİ-BEKTAŞİ GELENEĞİNDE CEM İBADETİ

3.1. “CEM” KELİMESİ İLE İLGİLİ ETİMOLOJİK YAKLAŞIMLAR

“Sözlükte ‘toplama, birlik olma’ şeklinde açıklanan Cem kelimesi, Alevi-Bektaşî kültüründe başlıca ibadet töreni olan toplantıları ifade etmek için kullanılmıştır” (Yavuz, 2014: 28). Cem, halk arasında, kırklar cemi, kırklar meydanı, erenler cemi, cem ayini, cem erkanı, cem bezmi, cem töreni ve kısaltılmış şekliyle “cem” veya cıvad adı verilen ayin(i) cem, sözcük anlamıyla bir araya gelme, toplanma, birlikte ibadet etmek demektir (Gülçiçek, 2004: 631).

Cem, “cem olmak, toplanmak” manalarına geliyor. Öyleyse “ayin” “kanun, töre, adet” demek olduğuna göre, “ayin-i cem, “cem töresi, toplantı töresi, bir araya gelme yolu, adeti” demek oluyor. Kızılbaş Aleviler, cem usulüne ve diğer adetlerine “görgü”, “sürek”, “yol” adını verirler. Türk kültüründe de “yol” “töre” demek oluyor (Eröz, 2014: 112). “Ayin-i cem, ayn el-cem, aynu’l cem gibi tamlamalarla ifade edilen cemin Türkçe karşılığı toplantı töresidir” (Yılmaz, 2011: 76). “Alevi-Bektaşilerde ibadet, cem töreni ile gerçekleştirilir. Buna Farsça ‘ayin-i cem’, Arapça ‘ayn-ül cem’ yani cem ayini denir” (Zelyut, 2014: 201). Alevi-Bektaşî topluluklarının en önemli ritüellerinden birisi olan Ayin-i Cem tasavvufi bir terim olarak, “kulun ontolojik manada olmaksızın Allah’ta eriyip, kendini kaybederek onunla bir olması ve zikir meclisi, zikir halkası, müşdidin irşad toplantısı” gibi anlamlara gelmektedir (Cengil, 2003: 127).

Korkmaz (2000) Cem teriminin kökeni ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapmıştır:

Ayin-i Cem denen bu törenin adının nereden geldiğini birçok Alevi yurttaşın bilmemekte bunu Arapça “toplama” anlamında söylenen “cem” sözcüğüyle karıştırmaktadırlar. Arapça “cem” sözcüğü, eski söyleyişle cim-mim-ayn gibi üç harfle yazılır, gerçek anlamı toplanmak, bir araya gelmek, biriktirmek, yığılmak gibi içerikleri kapsar. Oysa Alevilikte geçen “cem” sözcüğü Farsça’dır. İran söylencelerinde içkiyi (şarabı) bulan, içkili toplantılarının (şahın, padişahın) adıdır. İran’ın eski Zerdüştininde, şarabı bulan, içkili toplantıları düzenleyen, bu geleneği kuran padişahın adına, belirlenen zamanlarda törenler yapılır, söyleşiler sürdürülür, içki içilir, çalgı çalınır, şiir okunur, oyun oynanırdı. Bunları yapmaktaki amaç Cem denen padişahı anmak, ona

saygı göstermek, onun bulduğu şarabı içip gönül eğlendirmek ve kutsallaştırmaktı. Bu törene İran diliyle “ ayi-i cem” denirdi bu ki Cem’i anma, onu kutlama onun adına içkili, çalgılı, söyleşili toplantılar düzenleme gibi anlamlara karşılık gelirdi. Burada ortaya çıkan benzerlik (Cem-cem) iki sözcüğün karıştırılmasına sebebiyet vermiştir (Korkmaz, 2000: 232).

Buna karşılık Mehmet Eröz ise Bedri Noyan’dan alıntı yaparak şu açıklamayı getirir;

Ayin-i Cem sözü galattır. Ayn-ül-cem’den bozmadır. Ayn: varlık, gerçek öz anlamına gelir. Böylece gerçek birleşme, birliğin özü anlamlarına gelen bir deyim olarak Bektaşiler ve Mevleviler arasında kullanılmaktadır. Bir toplantıya ayn-ül-cem denilebilmesi için kurban tıglamak, helva pişirmek gerekir. Toplantının yapılış sebebine göre Muhib ayn-ül-cem’i, Derviş, Baba, Halife ayn-ül cem’i denir. İran mitolojisindeki Cem (veya Cemşid) in içki meclisi olan ayin-i Cem efsanesiyle ayn-ül-cem’in hiçbir ilgisi yoktur (Eröz, 2014: 109).

Yürükoğlu (1998)’nun bu husustaki tespitlerine göre ise:

Bektaşilikte, dünyayı Tanrı’dan ayrı görmeye “tefrika” denir. Tüm varlıkları tanrının bir yansıması olarak görmeye ise “cem” denir. Dolayısıyla, Alevilikteki cem, ya da “ayn-ül cem” ya da “ayn-ı cem”; birlik, birliğin özü anlamına gelir. Bektaşiliğin cemi, bu panteist düşüncenin karşılığıdır. Bektaşi felsefesinde tüm temel düşünceler, cemde rol üstlenen kişiler üzerinden somut bir şekilde sunulmaktadır. Cemde yerine getirilen her davranış aynı zamanda günlük yaşantının nasıl olması gerektiğini de anlatır. Cem, kardeşliği, dostluğu barışı, sevgiyi simgelerek, tüm bunların hayata geçirilmesini amaçlar (Yürükoğlu, 1998: 232).

3.2. CEM KAVRAMININ MİTOLOJİK TEMELLERİ

Mitoloji tarihi çok eskilere dayanan ilkel ya da arkaik olarak nitelendirebileceğimiz bilimsel fikirlerin ilk sınamalarını sözlü kültür içerisinde olsa dahi kuşaklar boyunca aktarabilme özelliğinden dolayı ilk bilimdir diyebiliriz. Evrensel bilgiler mitolojide sembolleşirler (Bayat, 2007: 4).

Alevi-Bektaşî geleneğinin temel ibadetini oluşturan cem törenleri mitolojik birçok unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Çeşitli kaynaklardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda cem töreninin mitolojik kaynakları şu şekilde aktarılabilir:

Ayin-i Cem'e referans olarak Kırklar Meclisi gösterilmektedir. İnanışa göre Kırklar, halk içinde dolaşan ama kimsenin tanımadığı, aleme düzen veren ve zaman ve mekan tanımayan kimselerdir. Kırklar Allah'la cem olup zaman ve mekanı geride bırakmışlardır. Cem Törenleri Kırkların bu hallerine duyulan özlemin bir sonucudur (Bakır, 2003: 120).

Mutasavvıflardan bazılarına göre, insanın yaratılışı ile cem arasında bir bağlantı vardır. Cem yaratılış esnasında Hakk'ın konuşmasıdır. İnsanlar o zaman diliminde kendilerinde değillerdi. Bu yüzden konuşan da cevap veren de, yaratanın kendisiydi. Hakk, insanlara peygamberler aracılığıyla hitap edince fark hali ortaya çıktı. Bu farklılıktan sonra Allah'ın kulu kendisiyle bir etmesi cem adını aldı. Bu açıdan kulun kendisine bakması fark, Rabbına bakması cem'dir (Bakır, 2003: 112).

Alevi geleneği ilk Ayin-i Cemi, Kırklar Meclisi'ne dayandırır. Bu görüşe göre, Alevilerin yeryüzünde yaptıkları Ayin-i Cemler, insanın yaratılması sırasında arşta toplanmış olan Kırklar Meclisi tarafından yapılan cemin yeryüzünde tekrar edilmesidir (Çınar, 2004: 111-112).

Alevilere göre cem ayini, Miraç dönüşü Hz. Muhammed'in Kırklar Meclisi'ne uğraması ve burada yaşanan olayların ve kırklar olarak tabir edilen kişilerin yeryüzündeki sembolik olarak tekrarına dayanan bir ayindir. Oradaki heyecanı, coşkuyu yaşayabilmek adına ritüeller sırasıyla tekrarlanır. Ayinin yapıldığı "kırklar meydanı", "Hz. Ali", yola girişi temsil ettiğine inanılan "eşik" ve bu mekanın çeşitli yerleri içerisinde bulunan çeşitli maddi kültür objeleri de bütünü ile kutsal telakki edilecektir (Yörükan, 1998: 131).

Alevi dini hayatı için büyük öneme sahip cemlerde Alevilerin dini zihniyetini temellendiren bütün simge ve semboller burada karşılığını bulmaktadır. Söz gelimi meleklerin Adem'e secdesi, Hz. Peygamberin miraca çıkarak, Ali'nin sırrına mazhar olması, Kırklar Bezmi gibi Aleviliğin temel karakterini oluşturan bütün mitolojik inançlar cem ayini esnasında canlandırılmaktadır (Bulut, 2010: 465).

Bozkurt (2006) “Kırklar meclisi” Kırklar cemi” mitolojisini Alevilerin yol gösterici kaynağı buyrukta geçtiği şekliyle, şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Muhammed bir sabah erken Miraç’a gidiyordu. Ansızın yoluna bir aslan çıktı. Aslan, üzerine kükremeye başladı. Muhammed ne yapacağını şaşırды. Birden bir ses duydu: “Ey Muhammed yüzüğünü aslanın ağzına ver!” Muhammed söylenenleri yaptı. Yüzüğü aslanın ağzına verdi. Aslan nişanı alınca sakinleşti. Oradan dostuna kavuştu. Onunla doksan bin söz konuştu. Bunun dokuz bini şeriat üzerine idi, inananlara indi. Kalan altmış bini ise Ali’de sır oldu. Cennette Hz. Muhammed’e bal, süt ve elmadan oluşan bir yemek geldi. Bunlar seçilmiş yiyeceklerdi. Muhammed, Miraç’tan dönerken şehirde bir kubbe gördü. Bu kubbe ilgisini çekti. Yürüyüp onun kapısına vardı. İçerde birileri sohbet ediyordu. Hz. Muhammed, içeriye girmek için kapıyı vurdu. İçerden bir ses geldi: “Kimsin, ne için geldin?” diye sordu. Hz. Muhammed: “Ben peygamberim. Açın, içeri gireyim. Erenlerin güzel yüzlerini göreyim!” diye karşılık verdi. İçerden: “Bizim aramıza peygamber sığmaz. Var, peygamberliğini ümmetine yap” dediler. Bunun üzerine Muhammed kapıdan çekildi. Tam gideceği sırada Tanrı’dan bir ses geldi. “Ey Muhammed, o kapıya var” buyurdu. Tanrı’nın bu buyruğu üzerine Muhammed, yeniden o kapıya varıp kapıyı çaldı. İçerden: “Kim o?” diye sordular. Hz. Muhammed: “Ben peygamberim. Açın, içeri gireyim, mübarek yüzlerinizi göreyim” dedi. İçerden: “Bizim aramıza peygamber sığmaz, ayrıca bize peygamber gerekli değil” dediler. Tanrı’nın elçisi, bu sözler üzerine geri döndü. Oradan uzaklaşacağı sırada Tanrı yeniden buyurdu: “Ey Muhammed, geri dön. Nereye gidiyorsun? Var, o kapıyı arala” buyurdu. Tanrının elçisi yine o kapıya vardı. Kapının tokmağını çaldı. İçerden: “Kimsin?” diye ses geldiğinde; “Yoktan var olmuş bir yoksul oğluyum. Sizi görmeye geldim. İçeri girmeme izin var mı?” diye karşılık verdi. Yeniden geri dönüp geldiğini bildirmede. O anda kapı açıldı. İçerdekiler: “Merhaba, hoş gelip uğur getirdin; gelişin kutlu olsun, ey kapılar açarı!” diye karşılayarak içeri çağırıldılar. O mecliste Kırklar oturmuş, aralarında söyleşiyorlardı. Peygamber hazretleri: “Kutsal kapı, hayır kapısı açıldı. Bismillahirrahmanirrahim” diyerek, önce sağ ayağını içeri atıp o kapıdan içeri girdi. İçerde otuz dokuz inanmış can oturuyordu. Muhammed, bakınca bunların yirmi ikisinin er, on yedisinin bacı olduğunu gördü. “Muhammed peygamber geldi” diye gaipen bir ses geldi. Muhammed’in içeri girmesi için, inananlar ayağa kaktılar. Tümü ona yer gösterdi. Hz. Ali de o mecliste idi. Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin yanına oturdu. Ama onun Hz. Ali olduğunu anlamadı. “Sizler kimlersiniz? Size kim derler?” diye sordu. İçerdekiler: “Biz Kırklar’ız” diye karşılık verdiler. Hz. Muhammed: “Peki, sizin ulunuz kim, küçüğünüz kim, ben anlayamadım” dedi. Kırklar: “Bizim ulumuz da uludur. Küçüğümüz de uludur. Bizim kırkımız birdir, birimiz kırktır” diye karşılık verdiler. “Ama biriniz eksik, o biriniz ne oldu?” diye sordu. Kırklar: “O birimiz Selman’dır. Taşraya çıktı. Parsa gitti. Ama niçin sordun? Selman da burada. Onu aramızda say” dediler. Hz. Muhammed, Kırklar’dan bunu göstermelerini istedi. O zaman Hz. Ali kutsal kolunu uzattı. Kırklar’dan biri “Destur” diyerek Hz. Ali’nin koluna bıçak vurdu. Hz. Ali’nin kolundan kan akmaya başladı. Bu sırada tüm Kırklar’ın bileğinden kan akıyordu. O anda pencereden bir damla kan girip ortaya damladı. Bu kan, tasrada bulunan Selman’ın kolunun kanıydı. Sonra Kırklar’dan biri Hz. Ali’nin kolunu bağladı. Öbür Kırklar’ın da tümünün kanı durdu. O sırada Pars’tan Selma-ı Farisi’nin geldiğini gördüler. Selman bir üzüm tanesi getirdi. Kırklar bu üzüm tanesini getirip Hz. Muhammed’in önüne koydular: “Ey yoksullar hizmetkari, bir hizmet et de bu üzüm tanesini bize paylaşır” dediler. Hz. Muhammed duruma baktı. “Bunlar kırk kişi, üzüm tanesi bir tane. Ben bu üzümü nasıl böleyim” diye düşünmeye daldı. O anda Tanrı, Cebrail’e: “Sevgilim (Muhammed) zorda kaldı. Tez yetiş, cennetten bir nur tabak al, ilet. O üzümü bu tabak içinde ezip şerbet eylesin. Kırklar’a verip içirsin” diye buyurdu. Cebrail, cennetten nurdan yapılmış bir tabak alıp, Tanrı’nın Elçisi’nin karsısına geldi. Tanrı’nın selamını ileterek o tabağı Muhammed’in önüne koydu. “Şerbet eyle, ey Muhammed” dedi. O sırada Kırklar, Hz. Muhammed üzümü ne yapacak diye seyreliyorlardı. Birden, Hz. Muhammed’in önünde nurdan tabağın belirdiği gördüler. Tabak günes gibi ışık veriyordu. Hz. Muhammed, tabağın içine bir damla su koydu. Sonra parmağı ile o üzüm tanesini nurdan tabak içinde ezip şerbet eyledi. Tabağı Kırklar’ın önüne koydu. Kırklar o serbetten içtiler. Tümü ilk yaratılıştaki gibi sarhoş oldular. Oturdıkları yerden ayağa kalktılar. Bir kez “Ya Allah” diyerek el ele verdiler. Üryan büryan semaha

girdiler. Muhammed de bunlarla birlikte semaha girdi. Kırklar'ın semahı ilahi bir nur içinde sürdü. Semah ederken Hz. Muhammed'in başından mübarek imamesi düştü. İmame kırk parça oldu. Kırklar'ın her biri bir parçasını aldı. O parçayı etek yapıp kuşandılar" (Bozkurt, 2006:13-18).

Kırklar Cemi, kısaca Hz Muhammed'in Mirac'a çıkarken ve dönüşünde karşılaştığı mitolojik olayla ilgili bir kavramdır. Kırklar Cemi, batını yorumlar içeren ve insanlara bazı konularda mesaj veren mitolojik bir konudur. Onu, ancak tarikat ehli kişiler anlayabilirler (Gül, 2017: 27-28).

Alevi-Bektaşî inancının en önemli ve en büyük anlatılarından olan Kırklar Meclisi, bu inancın gerek düşünce dünyasına, gerekse pratiklerine yansıyan pek çok unsuru içinde barındıran geniş bir mittir. Alevi-Bektaşî inancının hem düşünsel dayanağını, hem de ibadetlerinin anlamını kavrayabilmek, Hz. Ali algısını doğru konumlandırabilmek için Kırklar Meclisi mitini bilmek gerekir. Kırklar Meclisi aynı zamanda Alevi-Bektaşî inancının en önemli ibadeti olan ayin-i cemin de kökenini bizlere vermektedir (Sivri ve Kuşca, 2014: 187-189).

Kırklar Meclisi Mitoloji Biliminin olanakları altında değerlendirildiğinde bu anlatıların mitik oldukları ve Alevi-Bektaşî inancının mitolojik yönünü oluşturdukları görülür. Zira Kırklar Meclisi doğrudan cem ve semah ile ilişkili olarak oluşmuş bir anlatıdır. Kırklar Meclisi miti tespit edilmek istendiğinde, cem ve semah olguları ile bağlantılı bir köken arayışında bulunmak doğru olacaktır (Sivri ve Kuşca, 2014: 196-198).

Sonuç olarak denilebilir ki; Geleneksel kabulde cem törenlerine mitolojik kaynak olarak Kırklar Cemi gösterilir. Anadolu Aleviliği'nin inanç temellerinin, yaşam biçiminin, dünya görüşünün, felsefesinin kökleri Kırklar söylencesine dayandırılır. Bu sebeple Alevi-Bektaşî inancının düşünsel temellerini ve ibadet dilinin anlamlarını kavrayabilmek için Kırklar Cemi mitini bilmek büyük önem taşır. Fakat ne yazık ki cem törenlerinin mitolojik izahı yönündeki çalışmalar son derece azdır. Günümüzde Alevi-Bektaşîliğin en önemli ritüellerinden birisi olan Cem Törenleri dini hayat için önemli bir ritüel olup topluluğun kolektif hafızasında çeşitli simge ve sembollerle güncelliğini korumaktadır.

3.3. CEM'İN TARİHÇESİ

Alevi-Bektaşî geleneğinin yazılı kültürden ziyade sözlü kültüre dayanması ve aktarılan rivayetlerin de efsaneleşmesi cem törenlerinin başlangıcı, tarihi ve kaynağı hakkında yeterli bilgiye sahip olunamaması sonucunu doğurmuştur. Bu da beraberinde birbirinden farklı birçok yorum yapılmasına olanak vermiştir (Bakır, 2003: 118).

Bozkurt (2005)'a göre Cem Törenlerinin kaynağı konusunda iki büyük tez vardır. Bunlardan ilki, Eski Türk inançlarına dayandırılır, diğeri ise Manihaizm'e. İlkine kanıt olarak, eski Türk şölenlerinin Cem Törenine benzemesi gösterilir. Örneğin Oğuz Han, çeşitli durumlardan sağ döndüğü zaman büyük şölenler yapar ve bu şölenlerde değerli taşlarla süslenilir, dokuz bin koyun, dokuz bin sığır kesilir, kımız ve rakı içilirdi. Bu şölenler Alevi-Bektaşî cemlerinde olduğu gibi on iki sayısına göre düzenlenirdi. Bozkurt devamında bu tez için ikinci kanıtını, Radloff'un Sibiryâ Türkleri arasında yaptığı bir araştırmadan hareketle sunar. Radloff, Sibiryâ Türklerindeki kurban törenlerinden bahseder. Akşam saatlerinde olan bu törenlerde insanlar bir ateş etrafında toplanırlar. Daha sonra tulumlarındaki içkilerini çıkararak konuklarına sunarlar. Törende ilahiler söylenir. Yakutlar arasında yapılan ısı-ah töreni ise bir şaman töreni olarak Cem Törenindeki şamancıl öğeleri gösterir. Bu törende kadınlar ve erkekler toplanırlar. Topluca kımız içerler. Birbirlerinin ellerinden tutup "Hu, hu" diyerek dans ederler. Törendeki şaman bazen yalnız başına oynarken bazen kendisine dokuz kadın ve dokuz erkek eşlik eder. Yine Borkurt'a göre bir dönem Maniheizm'e inanmış Türkler, Şamanist törenlerini bu inanç altında sürdürmüş olabilir. Ayrıca Yesevîlik ve Vefailik gibi Türkmen tarikatlarında da bu gelenek yaşamış, Babailik tarikatı aracılığıyla da Alevîliğe aktarılmıştır (Bozkurt, 2005: 103- 105).

Yaman (2004) "Alevîlik'te Dedelik ve Ocaklar" adlı eserinde Cem'in kökeni ile ilgili görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

Cem kurumunun kökeni geleneksel bakış açısıyla Kırklar Cem'ine dayanılarak açıklanmaya çalışılsa da, tarihsel ve sosyolojik kaynaklar başka faktörlerinde dikkate alınması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Anadolu'da bugün yaygın olan saz geleneği, kadınlı erkekli törenler ve bu törenlerde yapılan "semah" adı verilen dinsel danslar gibi "Cem kurumu" da İslamiyet öncesi geleneklerin İslam sonrası değerlerle sentezlenmesidir (Yaman, 2004: 99).

Bir diğerk kaynağına göre ise Türklerin kadınlı erkekli toplantılar yaparak buralarda içki içip eğlenmeleri, çalgılar çalıp sema etmeleri töreleri icabıdır. İslamiyet’i kabul ettikten sonra bu adetleri terk etmeyerek onları İslami bir kılığı saktular. İşte Alevi-Bektaşî ceminin aslı budur (Eröz, 2014: 345-346).

Cemin kaynağı Bektaşîlikteki bu içkili çalgılı törenlerin Zerdüş dini dışında binlerce yıl önce Anadolu’da üzüm toplama döneminde uygulanan “Dionyos” ayinlerinden de etkilendiğini söylemek mümkündür. Günümüzde, üzüm toplama mevsiminde İvriz Kabartması önünde halen bu tür törenler yapılmaktadır. Bir diğerk rivayete göre ise Yakutlar’da Isı-ah denilen bir ayin yapılır ve bu ayinde topluca kırmızı içilirdi. Ayini şaman yönetir, kadın erkek bir yerde toplanarak birbirilerinin ellerinden tutup daire meydana getirirlerdi. Sonra hu hu diyerek raks etmeye başlardı (Sözengil, 1991: 106-107).

Cem Törenlerinin kaynağı ile ilgili bir diğerk yorum ise şarabı icad eden Cemşid’e nispetle yapıldığıdır. Cem Törenlerinin bazı yerlerinde dolu adı verilen içkinin içilmesi her ne kadar bu savı makul görülmesine olan eğilimi arttırsa da bu en tutarsız yaklaşımlardan biridir. Eğer bu savın bir gerçekliği olsaydı Cem Törenlerinde Cemşid adını devam ettirecek birçok unsur olurdu (Bakır, 2003: 118-119). Bir diğerk rivayette ise Hacı Bektaş-ı Veli’nin sohbetlerinde, bütün muhipler bir araya toplanır, şiirler okunur, zikirler yapılır ve Kur’an-ı Kerim okunurdu. Böylelikle ilk cem törenlerinin temeli atılmıştır (Bakır, 2003: 54). Cem Törenlerinin ne zaman yapıldığı hususunda diğerk bir rivayet ise ilk Cem Törenlerinin İmam Cafer-i Sadık tarafından yapıldığı ve bugün yapılan cemin bunun devamı olduğu şeklindedir. Fakat cemin menşei konusunda bilhassa Alevi/Bektaşî zümreler arasında en yaygın ve kabul gören görüş "Kırklar Cemi" ile ilgili rivayetlere dayandırılmıştır (Zelyut, 2002: 291-293).

Saha araştırmamızda yaptığımız görüşmelerimizde cemin tarihi kaynağına dair sorular yönelttiğimizde şu cevaplar alınmıştır:

Cemin kaynağını sorduğumuz Abdullah Atmaca Dede bize bu durumu şöyle izah etmiştir:

“Cem, Hz. Muhammet’in miraca gitmesinden doğmuştur. Hz. Muhammet Mustafa dönüşte Kırklar Meclisi’ne uğrar. Orada kırklarla karşılaşır. Bir üzüm tanesini şerbet yapıp içer birlikte aşk ile semaha dururlar. Bizim cemlerimizde de yapılmak istenen o duyguya, aşka erişebilmektir.”

Cemin kaynağı için Celal Güler Dede ise şunları söylemiştir:

“Cem ibadetimizin kaynağı Kırklar Cemi’dir. İncancımıza göre Hz. Ali ilk kez “Kırklar Cemi” ile cem ibadetini gerçekleştirmiştir. O günden bu yana Kırklar Cemi’ni aynı şekilde sürdürmeye çalışırız. Toplu olarak yaptığımız temel ibadetimiz olan Cem, bir dedenin gözetiminde, önderliğinde yerine getirilir. Cem ibadetimizde en önemli unsur; Cemde bulunanların aynı zamanda toplumda hesap vermekle yükümlü olmalarıdır. Cemde bulunan tüm canlar birbirlerinden razı olmak zorundadır.”

Murat Çalışkan Dede ise şunları eklemiştir:

“Cem ibadetimizin kaynağı Kırklar Cemi’dir. Kırklar Meclisi bizim günümüzde uyguladığımız yolun başlangıcıdır. Kırklar Meclisi, içinde Hz. Ali’nin de olduğu, Hz. Muhammed’in sonradan katıldığı bir ulular meclisidir. Kırklar Ceminde kadın, erkek hep birlikte semah dönmüştür. Bizde bugün ki cem ibadetimizde orada yaşanan cemi uygulamaya, yaşamaya, hissetmeye çalışırız.”

Hasan Özer Dede ise şunları söylemiştir:

“Cem ibadetimizin tarihsel kökenine dair ne kadar farklı yorum getirilirse getirilsin bizim Cem törenlerimizin asıl kaynağı “Kırklar Cemi” dir. Kırklar Cemi Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Hz. Muhammed’in Miraçtan döndükten sonra Kırklar adı verilen meclisi ziyaret etmesi ve orada bulunan kişilerle olan konuşması, aşka gelmeleri, semah dönmelerine dayanır. Günümüzde yaptığımız cem törenleri de Kırklar Meclisi’nin temsili yansımasıdır. Cemlerde, cem duası olan gülbanklarda zikredilen ‘döndüğünüz semah kırklar semahı ola’, ‘yaptığınız cem kırkların cemi ola’ veya ‘birimiz kırk, kırkımız bir’ ifadelerini kullanırız. Bu da sanırım cemlerimizin nereden geldiğine dair fikir vermektedir.”

Özetle söylemek gerekirse Alevi-Bektaşî inancında daha çok ibadet boyutuyla ön plana çıkan cem törenlerinin ilk olarak nerede, nasıl başladığı, tarihsel ve kültürel boyutlarıyla nereye dayandırıldığı halen araştırılan konular arasındadır. Cem törenlerinin kaynağının bulunması, cemler hakkında daha tutarlı, daha objektif, daha sistemli bir değerlendirme yapılabilmesine olanak taşıyacağından önem arz etmektedir. Cem törenlerinin tarihsel dayanağı hakkında bir çok rivayet bulunması, konuya dair yeterince yazılı kaynak bulunmaması, Cem’in tarihçesi hakkında net bir bilgi ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır. Yaptığımız alan araştırmasında konuya vakıf olduğunu düşündüğümüz kişilerle yaptığımız görüşmeler neticesinde cemin tarihçesinde genel kabul edilen görüşün Kırklar Cemi’ne dayandığı ve günümüzde yapılan cem törenlerinde Kırklar Meclisi’nin temsili yansıması olduğu yönündedir. Günümüzde Alevi-Bektaşîler arasında temel ibadet işlevi gören cem törenlerini tam olarak anlayabilmek, bu inancı benimseyen toplulukların yaşadığı tarihsel ve sosyal süreci bilimsel çizgi ışığında tarafsız, objektif bir şekilde mercek altına almakla mümkündür. Tarihsel kaynağı her ne kadar hala araştırmacılar tarafından tartışılıyor olsa da, cem

törenleri Alevi-Bektaşilerin en önemli ibadet ritüelleri olarak inanç mensupları olan dede ve taliplerce icra edilmeye devam edilmektedir.

3.4. CEM ÇEŞİTLERİ

“Cem törenlerinin birçok çeşidi olmakla birlikte yapılan ibadetin içeriğine ve amacına göre çeşitli isimlerle anılırlar” (Yavuz, 2014: 32).

Yapılış amacı ve içeriğine göre birçok çeşidi bulunan cem törenleri sahada görüşülen dede ve taliplerin anlattıkları ile de desteklenerek aşağıda başlıklar halinde aktarılmıştır.

3.4.1. Öğreti Cemi

Herhangi bir özel tören ya da sebep gerektirmeyen, her hafta cuma akşamı denilen perşembe akşamları yapılan, Dar-ı Mansur denilen özel dar duruşu haricindeki duruşların da bulunduğu ve herkese açık, hırsızlığı, katilliği olanlar hariç Alevi olmayanların da katıldığı cemdir. Cem usul ve yöntemleri, 12 hizmet ve dualar diğer cemler ile aynıdır (Yokuş, 2011: 102).

Öğreti Cem’i Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi’nde dede ve talipler tarafından düzenli olarak her hafta yapılmaktadır. Cem ibadetinin icrası başlığında bu cemi detaylı olarak anlattığımız için burada kısa değinilmiştir.

3.4.2. Muhabbet Cemi:

Muhabbet Cemi: Halk arasında “Koldan Kopan Erkanı” olarak da bilinen bu ibadetler, genel olarak muhabbet üzerine kurulu olup arzulayan her canın katılabileceği bir cemdir. Gençlerin Alevi-Bektaşi inancı ve yolu hakkında bilgilendirilmesi için düzenlenir (Güngör, 2011: 75).

Çalışma alanı olan Sivas merkezde de yapılan bu cemi Hasan Özer Dede şu şekilde anlatmaktadır:

“Yaz döneminde okullar tatil olduktan sonra haliyle cemlerimize katılım azalıyor. Biz de Muhabbet Cemi yaparak sorunlarımızı konuşup çözümler buluyor inanç ve ibadetimizin öğretilerini katılan canlarımıza aktarıyoruz. Muhabbet cemlerimiz de dinsel olduğu kadar toplumun, ülkenin ve dünyanın sorunları ile ilgili sohbetlerimizde oluyor. Bu sohbetlerde çok verimli, canlı, üretken tartışmalar oluyor. Karşılıklı bilgi alışverişi yapılıyor. Sohbetlerin süresi bazen uzayabilir. Katılımcılar istedikleri soruyu sorabilirler. Bizde açıklıyor anlatıyoruz. Bu cemin diğer cemlerden farkı on iki hizmet yapılmamaktadır. Amaç sohbet etmek, bilgilendirmektir. Muhabbet meclislerinde toplanıldığı zaman merak

edilen şeyler sorulur, tartışılır, konuşulur. Bu meclislerde güncel sorunlar halledilir ondan daha önemlisi Hak kelamı edilir, cemale cemale gelerek hasbihal edilir.”

Abdullah Atmaca Dede ise şunları söylemiştir:

“Muhabbet Cemi belli zamanlarda yapıldığı gibi bazen de canların talebi ile de yapılabilir. Bu cemde katılımcıların soruları önemlidir. Soru cevap şeklinde yaparız. Bu muhabbetle canları bilgilendirmek amaçlı kurumdan dedeler olduğu gibi, “kamil” insanların katılımı ile de gerçekleştirilir. Bu muhabbetler öncesinde belirlenen konular üzerinde araştırma yapılarak gelinir. Muhabbet meclislerinde toplandıgı zaman da merak edilen şeyler sorulur, tartışılır, konuşulur ve bütün bunlar yapılırken kimsenin kimseden incinmemesi önceliğimizdir.”

Süleyman Erşan Dede ise şunları söylemiştir:

“Muhabbet Cemi'nin işlevi, önemi günümüzde daha çok artmıştır. Çünkü günümüzde insanların anlam dünyalarında farklılıklar yaşanıyor. Değerler anlamsızlaştırılıyor, ilişkiler çıkar ilişkileri bağlamında yaşanıyor. Biz muhabbet cemimizde bir bakıma değerlerimizi tekrar canlandırarak, doğru ve güzel olana ışık tutmayı amaçlıyoruz. Özellikle gençlerin bu ceme katılımı, öğrenme istekleri, sordukları sorular bizi mutlu ediyor. Güzel fikirler ortaya çıkıyor. Konuşulan konular faydalı ve güzel olunca muhabbetle huzur ortamı oluyor. Ayrıca gençler bu cem de bir nevi yol yordam öğreniyorlar. Öğretici işlevi ile de ön planda yani. Ben günümüzde bu tür sohbetlere daha çok ihtiyaç duyulduğunu düşünüyorum.”

Alevi-Bektaşî toplumu için önem arz eden Muhabbet Cemleri sorunların konuşulup, çözüm önerilerinin sunulması, gençlere inanç ve öğretinin aktarılması yönüyle çalışma alanımızda önemini ve güncelliğini korumaktadır.

3.4.3. İkrar Cemi

Aleviliğe girecek olan talibin, mürşidin öğüt ve telkinlerini kabul edip, yolun bütün kurallarını benimseyip, uyacağına dair verdiği söze ikrar bu törenlere ise İkrar Cemi denir. İkrarda talip karısı ile birlikte bu sözü verirken ayrıca musahibi ve onun karısı da yanlarındadır. Bu dört kişinin başında rehber vardır. Böylece beş kişi olarak Ehl-i Beyt'i temsil ederler. İkrar alma ceminde yapılan törende rehber, ikrarı alınacak delikanlının boynuna bir ip bağlayarak, onu dedenin önüne kadar götürür. Talip, Hz. İbrahim'e gökten inen kurbanı temsil ederek, boynu bağlı şekilde ellerini de ayak gibi kullanarak yürür ve rehber tarafından meydana götürülür. Talip meydana doğru ilerlerken, karısı da onun eteğinden tutmaktadır. Pir öğüdünü verir, talibe yolun zorluklarını anlatır. Yedi farz ve üç sünnete uyması, eline, beline, diline sahip olması, özünün sözünün bir olması gerektiği öğütleri verilirken bunlara uyacağına dair talipten ikrar alınır. Dede hayır duasını (gülbenk) okur, ikrar veren canın üyeliğini kutlar. Talip, karısı, musahibi dedeye niyaz ederler (Eröz, 2014: 156-157).

Görüşme yapılan talip Hasan Kır ise İkrar Cem’inde uygulanan ritüelleri şöyle anlatmıştır:

“İkrar Cem’inin yapılacağı alan talip ve cemaat gelmeden hazırlanır. Talip evde abdest aldıktan sonra yola çıkar. Eve usul gereği önce yol büyükleri sonra talipler girer. İkrar alacak talip dedenin huzuruna durur, dede ona yolun güçlüğünden bahsederek kararında kesin olup olmadığını sorar. Talip yola kendi rızasıyla girmeye karar verdiğini söyler. Sonra çerağcı gelerek duasını okuyup dededen izin ister ve dede ona duasını verdikten sonra çerağcı, çerağı uyandırır. Arkasından bütün talipler karşılıklı rızalaştıktan sonra dede ikrar alacak kimseye tövbe ettirir. Bundan sonra rehber tığ bentleri talibin boynuna takar. Baba, talibe dört kapı kırk makamı anlatır. Talibe Allah-Muhammed-Ali’ye, On iki İmam’a ve Ehlibeyt’e iman ve ikrar ettin mi? Allah-Muhammed-Ali’yi müşşidinin vasıtasıyla hak bildiniz mi? Hz. Peygamber’in sevdiğini sevip “tevella”, sevmediğini “teberra” ettiniz mi?” diye sorar. Talip hepsine eyvallah diye cevap verir. Daha sonra dede çeşitli nasihatlerde bulunur. Dualar eder. Böylece ikrar tamamlanır. Semaha kalkılır. Muhabbet yapılır, zakir deyişler, nefesler okur. Böylelikle İkrar Cemi son bulur.”

Hasan Özer Dede şunları aktarmıştır:

“İkrar bizde sözdür. İkrar veren bütün canlar yolun gereklerine uymakla ve ikrarlarına sadık kalmakla mükelleftirler. Biz her cemimizde ikrarımızı yenileriz. Her hafta yaptığımız cemlerde canlara herkes birbirinden razı mı diye sorar verdikleri sözü hatırlatır, bu yolun inceliklerinden bahsederiz.”

Taliplerden Pelender Açıl şunları söylemiştir:

“İkrar; tarikata, yola girmek için verilen sözdür. Kişi buluş çağına erdikten sonra dede ve oradaki cemaat huzurunda ikrarını verir. Bu yola girmenin, Aleviliğe bağlı olmanın, bu yolu en doğru, en dürüst şekilde devam ettirmenin ismidir ikrar. İkrar Ceminde talip “Eline, diline, beline” ve “Aşına, işine, eşine” sahip olacağına söz vererek Hak-Muhammed-Ali Yolu’na ikrar vermiş olur. Ölene kadar sözüne bağlı kalmaya çaba gösterir. Önceden köylerde yapılır ve insanlar bu sorumluluğu alırlarmış, ben bu zamanda uygulandığını görmedim. Belki bazı yörelerde köylerde yapılan yerler vardır. Ama ne kadar aslına uygun yapılyordur bilemiyorum.”

Ali Abbas Demirel Dede ise İkrar Cemi hakkında şunları söylemiştir:

“İkrar bizde sözdür. İkrar verip bu yola girersin. Alevi-Bektaşî inancında Hakk-Muhammed-Ali yoluna İkrar Cemi yapılarak girilir. İkrar vermek insanı hamlıktan insanı-kamil mertebesine çıkartır. Yeter ki sen hakkıyla uy. Biz buna ölmeden önce ölmek deriz. Asıl olan ise ikrar verdikten sonra bunu hayatında ne kadar uygulayabildiğindir. İkrar veren can verdiği sözü hayatında tatbik edecek, söz verdiği gibi bir yaşam sürecektir bizim olmazsa olmazlarımız olan kul hakkı yemeyecek, hep doğruluktan yana olacak, herkese eşit ve adil davranacak. İkrar verecek olana ‘Öl ikrar verme, öl ikrarında dönme’ deriz. Çünkü dönerse düşkün kabul edilir. Bu sözü verirken büyük sorumluluk alırsın. Sözünde durman lazım. Yoksa ucunda düşkünlük gibi kimsenin düşmek istemeyeceği bir durum vardır ve bu insanları hata yapmaktan alıkoyar. Fakat bu zamanda buralarda yapıldığını görmedim.”

Talip Seyfi Sönmez ise şunları aktarmıştır:

“Bizim inancımızda ikrar vermek bir nevi dünyadaki geçici nimetlerinden yüz çevirmek, kendini gerçeğe adanmakla eş değerdir. Biz inancımızda ikrar veren can yeniden hayata doğmuş gibidir. İkrar ceminde pirin huzurunda söz verilir ve ömrümüz boyunca o söze sadık kalmaya çalışırız. Bu yola giren can dünya hevesini bir yana bırakır. İklikten hasetten arınır. Ben bunun bireysel ve toplumsal olarak çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Çocukluğumda yapıldığını da hatırlıyorum. İnsanlar kaplıtan bağlı kalırlardı verdikleri söze. Ama günümüzde ben buralarda ikrar cemi yapıldığını tanık olmadım. İster günümüz

koşulları de, ister cemaati toplayacak dede yok de istersen de katılacak cemaat yok de. Sonuç itibariyle unutulmaya yüz tutmuş olması üzücü bir durum.”

Hasan Özdemir Dede ise ikrar verecek kişinin özelliklerini şöyle anlatmıştır:

“Alevi-Bektaşî inancında ikrar vermek, nasip almakla aynı manayı taşır. Nasip almak demek adeta yeni bir hayata doğmak demektir. Tabi bu yola girmeye niyet eden kişinin bazı özellikleri taşıması gerekir. Yola girmeye, ikrar vermeye niyet eden kişi öncelikle Müslüman olmalı, belli bir yaşta, olgunlukta olmalı, ahlaklı ve dürüst olmalı ve bu yola girip nasip almaya kendi hür iradesi ile karar vermiş olmalıdır.”

Taliperden Hasan Aydın şunları söylemiştir:

“Dedelerimizden, büyüklerimizden her canın ikrar vermesi gerektiğini, kişiye kattığı sorumluluk bilincini, cemlerde dede ve cemaat huzurunda verilen sözün tüm hayatı boyunca uyulması gerektiğini dinleyerek büyüdük. Fakat günümüz koşullarını, toplumun yapısını, hepsini hesaba katarak değerlendirmek lazım. Günümüzde belki cem yaparak topluluk önünde söz vermiyoruz ama ben bu bilinci taşıyan kişilerin değerlerine yine sıkı sıkıya bağlı olduklarını ve yaşamın her alanında da uygulamaya çalıştıklarını düşünüyorum.”

Saha çalışmamız sırasına görüşülen aynı zamanda bir dede kızı olan Yıldız anne ise şunları söylemiştir:

“Alevi inancı taşıyan kişi gönülden isteyerek dede ve oradaki cemaat huzurunda ikrar verir. İkrar vermek musahip olmak demektir. Musahibinle bu yola girersin. Burada kısaca eline, beline, diline sahip olmak öğütlenir. Dede bununla birlikte daha bir çok öğüt verir. Yolun ne kadar zor olduğunu bu yola girilirse dönülemeyeceğini anlatır. Talip denilenleri dinler Allah, eyvallah diyerek denilenleri kabul eder. Bunlara ömürü boyunca uyacağına dikkat edeceğine dair söz verir. Böylelikle Hak-Muhammed-Ali Yolu'na ikrar vermiş olur. Yalnız canların bir defa ikrar vermeleri yeterli değildir. Yılda en az bir defa görgü cemine girip görülmeleri, özünü dara çekip, ikrarlarını yenilemeleri gerekir. Bu anlattıklarım çocukken köyümde gördüklerim büyüklerimden dinlediklerim. Sivas'a göç ettikten sonra ben buralarda yapıldığını duymadım.”

Özetle söylenebilir ki; Alevi-Bektaşî inancı, özünde barındırdığı hümanizm, etik anlayışı, hoşgörü ve kulların rızası gibi yüksek değerler manzumesiyle insan-ı kamil'i hedefe koymaktadır. İkrar cemlerinde birey bu amaca ulaşmak için topluluk huzurunda adım atar, söz verir. Alevi-Bektaşî inancında talibin söz vererek yola girdikten sonra bu yolun tüm kurallarını kabul edip, bunu hayatına uygulayacağına dair dede ve topluluk önünde verdiği söze dayanan ve birtakım ritüelleri uygulayarak düzenlenen İkrar Cemi'nde ikrar veren kişiler girdiği yolun zorluğunu, bu yoldan dönülemeyeceğini ve verilen öğütlere tam teslimiyet gerektiğini bilmeli, verdikleri sözün kutsaliyetine inanmalıdırlar. Alevi-Bektaşî inancının özünü yansıtan İkrar Cemi'nde ciddi yükümlülükler altına giren kişilerin kontrol mekanizmasını ise, yine Alevi toplumu oluşturur. Pratikte ise günümüz koşullarında bizim çalışma alanımız olan Sivas merkez ilçede kendisine eskisi gibi uygulama alanı bulamayan ikrar cemleri belli bir yaş üzeri

kesim için önem arzederken yeni nesil gençlik kısmen ne olduğu hakkında fikir yürütebilmektedir.

3.4.4. Musahiplik Cemi

Alevi toplumunun üyesi olma şartlarından biri olan musahiplik için Alevi bir aileye doğan iki talibin eşleri de yanlarında olmak üzere ikrarlı-musahipli olan topluluğun önünde “yol” un ana kaidelerine uymak üzere söz vererek yola girmeleridir. Bu yola girmek canlar için bir nevi yeniden doğmaktır. Bu yola girmeyi kabul eden canlar, tüm günahlarından tövbe ederek, arınarak bu yola adım atarlar (Bal, 2004: 67).

Musahiplik Cemi, görgü ceminde olduğu gibi içinde oniki hizmeti barındıran bir ayındır. Musahip olmak için karar veren kişiler bu durumu rehberine bildirirler. Rehber bu çiftler hakkında olumlu kanaate vardığı takdirde durumu dedeye iletir. Dede öncelikle onlara musahipliğin getireceği sorumluluğu hatırlatarak “sakın bu yola gelmeyin, çünkü bu yol zordur; gelme gelme, gelirsen dönme. Gelenin malı gider dönenin canı gider; öl ama ikrar verme, öl ikrarından dönme diyerek yolun zorluğunu hatırlatır (Bozkurt, 2004 : 57).

Bir gece önceden hazır hale getirilen cem evine akşam olunca önce dede girip eşliğe ve postuna niyaz eder. Sonra gözcü girer, eşliğe ve dedeye niyaz eder ve duasını alır. Ardından belirli bir sıra olmaksızın diğer görevliler ve post sahipleri önce eşliğe sonra dedeye ve kendinden önce gelen hizmet sahiplerine niyaz ederek yerlerini alırlar. Sonra dede çerağcıya çerağı (delil, mum, kandil) uyandırmasını (yakmasını) söyler. Çerağ gülbengi okunur. Bundan sonra rehber cemin neden yapıldığını açıklayarak dedenin önüne gelerek secdeye kapanır. Sonra kalkıp dara durur. Bu sırada dede açılış gülbangini okur. Bundan sonra kurbanı kurban ile içeri gelir. Kurban sahipleri ile birlikte dara durur. Rehber musahip olacaklara yardım eder ve başta mürşid olmak üzere sıra ile oturulur. Cem'in yürütülmesi için görevli oniki hizmet sahipleri de hazır bulunurlar (Yaman, 1995: 213).

Daha sonra mürşit cemaate: "Bu canlardan hoşnut ve razı mısınız?" diye sorar. Cemaat de rızalık verdikten sonra rehber olan kimse, musahip olacak kimselerin boyunlarına tülbent takıp, önüne diz üzeri çöktürür ve: "Bakınız evlatlarım! Musahiplik kavli, büyük kapıdır. Bu musahiplik kavli Ali ile Muhammed'den kalmıştır. Bunun kadrini bilmeli. Şimdi, birbirinize candan bağlı mısınız? Birbirinizi seviyor musunuz?"

der. Bu ikrar'dan, bu iman'dan dönmeyesiniz. Canı candan, kanı kandan, teni tenden, malı maldan ayırmayacaksınız. Ayırarak olursanız, lanet olsun mu? Hazret-i Ali'nin Zülfikar'ına uğraya mısınız? Yüzünüz kara olsun mu? (üç kez sorar)." Musahip olacaklar, her sorunun ardından "Eyvallah!" diye cevap verirler. Devamında dede on iki imam'ların adlarını anıp: "ikrarınız kadim ola, yüzünüz ak ola. İşiniz sağ ola. Muhammed-Ali yardımcınız, gözcünüz, bekçiniz ola. Bu peymandan (sözden) dönmeyesiniz. Birbirinize muhabbetiniz daim ola. Muhammed-Ali yoluna inancınız ziyade ola. Pirinizin, rehberinizin yoluna canınız feda ola. Mü'min kardeşlerinize riayetiniz çok ola. Başınız devletli ola. Ağzınız tatlı kala. Haramdan, zinadan, yalandan, kinden, kibirden, beri olasınız. Sağlıklı, mutlu olasınız. Malınız arta, Hakk'a yaraya. Üçler, Beşler, Kırklar, Yediler, erenler, evliyalar, aşıklar, sadıklar, ayıklar uyanıklar, Hıdır Abdal Sultan, Gözcü Karacaahmet Sultan, Viranı Abdal, Sultan Nesimi, Hatayı Sultan, Kızıl Deli, Pirim Hünkar Hacı Bektaş Veli bu ahitte, bu demanda ber-karar eyleye. Gerçeğin demine hü mü'mine ya Ali." der (Yaman, 1995: 213-214). İki can, böylece musahip kardeşi olmuş olur.

Yapılan görüşmelerde Musahiplik Cemi'ne dair dede ve taliplerin anlatımları şu şekildedir:

Sahadan talip Gazi Kaçar Musahiplik Cemi'ni şöyle anlatmıştır:

"Musahiplik Cemi'ni ben hatırımda kaldığı kadar şöyle izah edebilirim. Musahiplik bize Hz. Muhammet ve Hz. Ali'den kalmıştır. Musahip olmak isteyen iki aile, dede geldiği zaman bu isteklerini dedeye iletirler. Dede onlara iyi düşünceleri, birbirlerini iyice tanımaları hakkında öğüt verir. Çünkü birbirlerinden razı olmaları gerekir. Sadece birbirlerinden razı olmalarında yetmez, komşularının, akrabalarının cemde ki cemaatinde, bu canlardan razı olması gerekir. Dede cemde oradaki topluluğa bu kişilerden razı olup olmadıklarını sorar. Ceme katılan herkes memnunsu "Eyvallah" derler. Degillerse, şikayetlerini dile getirirler. Dede ve oradaki cemaat dinler ve sorunu çözüme kavuştururlar. Dede bu yola girecek canlara öğüt verir. Bu yol kıldan ince kılıçtan keskindir. İkrarımızdan cayarsanız günahkar olursunuz. Gelme, gelme. Dönme, dönme. Gelenin malı, dönenin canı gider. Öl ikrar ver, öl ikrardan dönme. Bu yol ateşten gömle demirden leblebidir. Bu yola ölü giren diri çıkar der. Devamında dede Ey canlar, evvel kapı şeriat hak mı? Tarikaat hak mı? Marifet hak mı? Sırr-ı hakikat hak mı? Diye sorar. Oradaki canlar hepsine eyvallah derler. Dede duasını eder. Canlar bu yola girmiş ourlar. Musahip olmak isteyen aileler ortaklaşa bir kurban alırlar. İki musahip tarafından alınarak kesilen kurban, köy halkı tarafından cemde toplu halde yenir. Musahiplik Cemin'de on iki hizmetimiz vardır."

Sahada görüşme yapılan Ahmet Özcan ise şunları eklemiştir:

"Cem ibadetimiz içerisinde yaptığımız herşeyin bir anlamı vardır. Mesela birbirimizin yol kardeşi, ahiret kardeşi olduğumuz Musahiplik Cemi yapılırken dede musahip olacak canların bellerine kemerbest bağlar, üç düğüm atardı. Her düğümde Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali denir. Bu eline, beline, diline sahip çık anlamına gelirdi."

Hasan Özer Dede ise Musahiplik Cemi konusunda şunları aktarmıştır:

“Musahiplik Cemi bizim inancımızda oldukça önemli, önemli olduğu kadar içeriside birçok mesajı taşıyan bir Cemdir. Musahip yol kardeşliği demektir. Musahiplik Cem’inden sonra bu iki aile birbirinin hem dünya hem de ahirette kardeşi olurlar. Birbirlerine kardeş bacı derler. Hatta diyebilirim ki birbirlerini kardeşten de öte görürler. Musahiplilerin çocukları birbirlerine evlenemez. Hatta bizde şöyle bir söz vardır. Yol kardeşi, bel kardeşinden daha ileridir” denilir. Kederde de sevinçte de birbirinin yanında olurlar. Yani musahip olunduktan sonra artık senlik benlik ortadan kalkar.”

Hasan Özdemir Dede ise şunları ifade etmiştir:

“Musahiplik iki canı birbirine katmaktır, kardeş etmektir. Birbirinden sorumlu tutmaktır. Musahiplik Cem’inde bunlar hep anlatılır, zor bir yola girdikleri aldıkları sorumluluğun büyüklüğü musahip tutacak canlara söylenirdi. Musahiplik Cemi çocukluğumuzda yapılırdı. Musahiplik Cem’ine herkes katılamazdı. Sadece musahibi olan canlar katılabilirdi. Şimdi yakın zamanda ben zannetmiyorum ki olsun. Unutulmaya yüz tuttu. İnsanlar için şimdi öncelikler farklı. Şehir hayatında çok zor zaten. Öncedenmiş hep bunlar. Şimdi yapılmaya çalışılsa bile ne kadar hakkıyla yapılabilir. Kim kimi nerde bulup yanında olacak. Ama önceden köylerde insanlar birbirine yakın yaşıyor bir derdi sıkıntısı olsa hemen yanında olabiliyordu.”

Görüşme yapılan Yıldız anne şunları söylemiştir:

“Eski adet ve törelerimizi şehir ortamlarında devam ettirmek zor kızım. Cem evlerinin tarihide öyle çok uzun değil biliyorsun. Benim sana anlatacağım musahiplik cemi bizim çocukluğumuz zamanında uygulanan cemdir. Şimdi ben yakın zamanda buralarda yapıldığına hiç şahit olmadım. Musahiplik Cem’i bizde ikrar cemidir. Musahiplik biz de kardeşlik demek. Birbirleri ile anlaşan iki aile, musahip kavline girerler ve musahip kavli sırasında da ikrar verirler. Bir aileyle musahip olunca onun ailesini kendi aileden sayıyorsun. Dede huzurunda bir kefene giriyorsun. Ömür boyu birbirinizden sorumlu oluyorsunuz. Bu sorumluluğu alacağına, ömrün boyunca musahibine destek olacağına dede ve cemaat huzurunda söz veririler. Musahiplik Cem’inde on iki hizmetimiz vardır. Onları yaparız. Musahip olacak çiftler kurban keser ve tüm canlarla o lokmalar yenir. Benim musahibim vardı. Fakat başka bir şehre yerleştiler. Hep birbirimize destektik. Ölene kadar bu böyle devam eder. Fakat şimdi günümüzde uygulanmadığı gibi ne yazık ki gençlere musahipliği sorsan çok azı fikir belirtebilir.”

Taliplerden Pelender Açıl’ın ifadeleri şu şekildedir:

“Musahiplik yol kardeşliğidir. Bu yola girecek çiftlerin evli olması gerekir. Musahipler arasında dayanışma, birlik beraberlik vardır. Musahip olduğunda hem birbirine hem de topluma karşı sorumlulukların olur. Düğünde, evlenmede, ölümdede musahip kardeşin hep yanında seninle beraberdir. Bu yola girmek için dede ve cemaat huzurunda yapılan on iki hizmetin olduğu duaların okunduğu semahların dönüldüğü cem de Musahiplik Cem’idir. Fakat günümüz şartlarında uygulanması bence mümkün değil. Çağımızda artık insanlar birbirinden uzak, ilişkiler güven üzerine kurulu değil. Ben bizim buralarda şu zamanda uygulandığını görmedim. Bir de şunu eklemeliyim ki Bektaşiliğin her kolunda bulunmayabilir. Sivas’ta musahiplik olmayan köyler vardır.”

Görüşme yapılan Ali Koçer şunları söylemiştir:

“Ben Sivas’ın Karabalçık köyünde doğdum. Ben bizim oralarda musahiplik yapıldığını duymadım. Musahip olmak büyük bir şeydir. Zorlukları çoktur. Yer ve gök musahiptir. Hz. Muhammet Mustafa ile Hz. Ali musahiptir. Öyle biz de musahip olalım olmaz, kolay bir şey değildir. Bektaşiliğin bazı kollarında vardır belki. Başka yerlerde olabilir. İbadetlerimizde hemen yanımızdaki köyle bile aramızda farklılıklar bulunabiliyor.”

Sonuç olarak inançsal boyutuyla olduğu kadar sosyokültürel boyutuyla da ön plana çıkan musahiplik, birlik beraberliğin sağlandığı, sosyal bütünleşme ve özgün bir dayanışmanın olduğu, ortak sorumluluk bilincinin had safhada olduğu bir kurum olma özelliği taşımaktadır. Alevi- Bektaşî inancında belirli bir yaşa gelmiş kişilerin biriyle musahip olması gerekmesine rağmen, günümüzde göç ve büyük şehirlere yerleşim gibi nedenlerle bireysellik ön plana çıkmış olmasından dolayı, bu kural kaybolmaya yüz tutmuştur denilebilir. Görüşme yapılan, özellikle yaşlı kesim, eskiden yalnızca gerçek inanç sahibi kimselerin musahip tuttuklarını, cemlere yalnızca musahibi olanların girebildiklerini özellikle vurguladılar. Fakat günümüz koşullarında şehirlerde bu uygulamanın insanların birbirlerini yakından tanıma ve gözleme fırsatlarının olmaması sebebiyle yok olmaya yüz tutmuş olduğu söylenebilir. Çalışma alanımız olan Sivas Merkez ilçede görüştüğümüz kişilerden musahibi olanların sayısının çok az olduğu, yine gençlerin bu konuda teoride sınırlı bilgileri olurken Musahiplik Cem'ine hiç katılmadıkları tespitlerimiz arasındadır. Bir diğer tespitimizde Sivas'ta dede ve taliplerle yaptığımız görüşmeler ışığında, Musahiplik Cemi'nin Alevilerde uygulanırken Bektaşilikte musahiplik olmayan kollar olduğu, bazı yörelerde Musahiplik Cem'inin İkrar Cemi diye anıldığı, günümüzde Musahiplik Cem'inin geçmişteki otantik uygulamasından uzak olduğu ve Sivas'ta geleneksel haliyle kendisine uygulama alanı bulamadığıdır.

3.4.5. Görgü Cemi

Görgü Cemi, Hz. Muhammed'in Rehber, Hz. Hüseyin'in Pir, Hz. Ali'nin Mürşit olarak kabul edildiği, tüm canların kırk canla bir olup, Hak'la özdeşleştiği, "Kırklar Cem"inin adıdır. Bu cemde senelik görgüden geçen talipler, aynı zamanda daha önce yaptığı hatayı bir daha tekrar etmemek üzere tövbe ederler. Görgüden geçtikten sonra canlar manen temizlenmiş olurlar (Temiz, 1997: 158-175).

Görgü cemi; Alevi toplumunda ikrar veren ve musahiplik erkanını uygulayan canların senede bir kez olmak üzere pirin ve toplumun önünde sorgudan geçerek arınması törenidir. Görgü ceminde dede canları Alevi yolu ve ikrarı üzere üzerine sorgular (Üzüm, 1997: 164-166).

Görgü ceminin icrası şu şekilde aktarılabilir:

Cem başlamadan önce cem evine ilk gelen kişi dededir. Dede cemevine varınca postuna niyaz eder ve yerine oturur. Cem evine gelen her can lokmasıyla birlikte gelir. Canlar dedenin önünde duaya dururlar. Dede lokma dualarını verir. Duadan sonra lokmalar hazırlanıp dağıtılması için hizmet sahibine verilir. Tüm canlar elleri önünde bağlanmış, sağ ayağı sol ayak başparmağı üstünde ve vücut öne doğru eğik bir biçimde durur. Dede dua okur. Duasını alan canlar cem meydanına secde edip dedenin elini öperek sırtlarını dedeye dönmeden geri geri giderler ve oturacakları yerlerine geçerler. Dede; “Hu yeni gelen canlar, destur rahat oturun.” deyince rahata geçerler. Ceme katılacak tüm canlar yerlerini alınca cem başlar (Sarıyar, 2008: 21-24). Cem töreni, dede tarafından görevlendirilmiş hizmet sahiplerince, dedenin yönetiminde, belli bir düzen içerisinde yerine getirilir. Dede (mürşid), her hizmet sahibinin hizmetine başlaması için izin verir. Hizmete başlayacak olan kimse gelip dedenin önünde dara durur dede ona dua verir. Hizmetler böylece başlar. Bundan sonra herkes görülür (Eröz, 1990: 113-114).

Sorgunun olduğu bu cemde şikayetçi olan kişileri orada bulunan canlar haklı görürlerse, şikayet edilenler onları razı etmek zorundadırlar. Birbirlerinde hakları olduğunu düşünen kişiler bunu dile getirip helallik alması lazım gelir. Bu kişiler barışmadıkça görgüleri yapılmaz (Yaman, 2004: 185). Cem ibadetinde “Ölmeden önce ölünüz, hesaba çekilmeden önce hesabınızı görünüz, ahirete kul hakkı ile gitmeyiniz. Hiç kimse ile alıp vereceğiniz kalmasın. Alnınız açık, yüzünüz ak olsun. Dürüst, mert, iyi huylu olun. Gerçek erenler safına takılmış insan-ı kamillerden olun. Halk sizden razı olsun ki, Hak da razı ola” kuralları geçerlidir (Yaman, 2004: 227). Cemin sonunda bütün hizmet sahipleri dua almak için dedenin karşısına geçerler. Dede hizmet sahiplerinin duasını verir. Bu duadan sonra cem bitirilir. Cemaat dağılır (Sarıyar, 2008: 70).

Bir Alevi-Bektaşî'nin, senede bir, bağlı olduğu dede ya da baba tarafından görülmesi gerekir. Bektasilerde “bas okutmak,” diğer Alevi gruplarda “görölmek” olarak bilinen cemlerde kurbanlar kesilir. Kesilen bu kurbanlara “yıl kurbanı” denir. Cemde köy halkı tarafından toplu halde yenir. Kurban görölen kişi tarafından alınır (Er, 2006: 168).

Sahada yapılan görüşmelerde Görgü Cemi'ne dair dede ve taliplerle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bilgiler ise şunlardır.

Celal Güler Dede Görgü Cemi'ne dair şunları aktarmıştır:

“Görgü Tanrı huzuruna çıkmadan evvel bir nevi günahlardan arınma, iç abdesti almadır. Görgüde pir, mürşit veya dede olmalıdır. Görgüsü yapılacak canlar cemevi ya da geniş bir salonda toplanırlar. Gelen canların kendi aralarında anlaşmazlıkları bulunması halinde dede ve hazırda bulunan canlar ile anlaşma sağlanmaya çalışılır. Anlaşma sağlanmalıdır ki canlar ceme girebilsin. Çünkü bizim inancımızda ceme katılabilmek için sadece el yüz yıkanmaz, Tanrı'nın huzuruna gönümüzü temizleyerek çıkmak gerektiğine inanırız. Yörelerde iki müshap aile çıkarken bazı yörelerde ise üç veya dört kişilik gruplar halinde çıkılır. Su abdesti alarak meydana gelen canlar meydana dara dururlar ve bellerine kemerbest denilen kuşak bağlanır. Bu sırada ayakları çıplaktır. Rehber görgüsü yapılacak canların sağına geçer, meydana niyaz eder. Dede orada bulunan topluluğa hitaben canlardan razı olup olmadıklarını sorar. Bunu üç kez tekrar eder. Eyvallah diye karşılık veren canlarımız razılıklarını vermiş olurlar. Davacı olan çıkarsa orada çözümlenir çözümlenemez ise ceme alınmaz. Razılığı alınıp, görgüsü alınan canlar dedenin karşısında diz üstü otururlar. Dede dua eder. Dede canlara dönerek sizi sizden soruyorum der. Canlar eyvallah der ve meydana niyaz ederler. Dede duasını verir. Telkinde bulunur. Telkinden sonra görgüsü yapılan canlar ayağa kalkıp dara dururlar. Dede canlara yolun gereklerini hatırlatır canlarda eğilip niyazda bulunurlar. Görgüsü yapılan canlar dedenin önünde diz üstü otururken dede talibin sağ elini, talip dedenin sol eli ile eteğini tutar. Dede duasını okur ve elinin içi ile talibin sırtını Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali diyerek üç kere sıvazlar. Canlar meydana niyaz edip çekilirler. Görgü ceminde on iki hizmetimiz vardır ve hepsi sırasıyla görevlerini yerine getirir. Alevi- Bektaşiler için Görgü Cemi'nin önemi büyüktür. Yılda bir kez görgüye giren can bir yılı temiz, ahlaklı geçirebilmek için meydana verdiği sözü tutabilmek için kendisine dikkat eder, sık sık özeleştiride bulunur. Yaptığı işler iyi mi kötü mü mutlaka muhasebesini yapar. Yani görgü cemlerinde kişi kendisinin kontrolünü yapar. Burada amaç Tanrı'nın huzuruna gönül rahatlığı ile çıkmaktır.”

Ali Abbas Demirel Dede Görgü Cemi'nin önemine dair şunları söylemiştir:

“Görgü Cemi yörelere göre farklı isimlerle anılabiliyor. Örneğin bazı yerlerde iç kurbanı, içeri kurbanı, Ali Cemi gibi adlarla geçiyor. Fakat bizim Sivas yöresinde Görgü Cemi denir. Görgü Cem'leri, aynı köyden olan taliplerin hangi ocağa bağlı ise ocağın piri ve talipleri ile yapılır. Belirli zamanlarda canlar bir araya gelerek toplanırlar. İkrar almış olan canlar her yıl ne yapıp ettiklerini görgü ceminde pirin, canların ve hakkın huzurunda dile getirirler. O yıl içerisinde kim ne hata yaptıysa veya yola uymayan davranışlarda bulunduyorsa veya birbirine küs olan dargın olanlar varsa bu cemde görgüden geçilir ve sorulur. Birbirinden dargın veya küs olan talipler varsa daha görgü başlamadan onlar barıştırılır. Görgü Cemleri bir nevi mahkeme görevi görür. Görgü Cem'inde dede seni senden sorar. Orada bir sene boyunca her ne yaptıysan bir hatan yanlışın olduysa söylemen lazım gelir. Önceden köy yerlerinde herkes birbirini tanırdı. Talibin cemaatten saklama durumu olamadığı gibi, kendi vicdanı ile de baş başa kaldığında rahat edemeyeceğini bilirdi. Eğer yine de doğruyu söylemez ve kendi yaptığı bir kusuru kabul etmezse pir ve cemaat tarafında “düşkün” kabul edilir ki buda hiç kimsenin istemeyeceği bir şeydir. Seneler evvel böyleydi. Şimdi sorsan gençlere görgüyü bilmez. Senelerdir ben de yapıldığını görmedim. Yapılsa dahi hakkıyla uygulanabileceğini düşünmüyorum.”

Hasan Özer Dede şunları ifade etmiştir:

“Talip her yıl görgüden geçer. Kılınmış namazımız, alınmış abdestimiz sözü buradan gelir. Her yıl görgüden geçen can, arınıp, temizlenir ve pak olur. Alevilik temizlik üzerine, ikrar üzerine kurulmuştur. Fakat artık günümüzde şehirlerde insanlarımız geçim derdine düştü. Eskiden olduğu gibi değil. Görgü yapmamız çok zor, musahiplik, ikrar almak çok zor.

“Çünkü artık kimse kimseyi tanımıyor. Ancak yola hazırlayabiliyorsun. İrşad edebiliyorsun. Yolun kaide kurallarını öğretebiliyorsun.”

Sahadan Hasan Aydın şunları eklemiştir:

“Yıllık görgüden geçen talipler, aynı zamanda daha önce yaptığı hataları bir daha tekrarlamamaya dede ve oradaki cemaat huzurunda söz verirler. Ancak görgüden geçmekle talip, manevî olarak temizlenmiş olur. Böylelikle kişi hep iç huzuru yakalar hem de toplumsal düzen ve birlik beraberlik sağlanır”

Saha çalışmamızda Yahya Çelik şunları söylemiştir:

“Görgü Cemlerinde kişi dede ve oradaki cemaatin huzurunda o yıl yaptıklarının değerlendirmesini yapar. Dede talipleri sorguya çeker ve bir yıl içinde verdikleri söze ne kadar sadık kaldıklarını sorar. Dede eğer gerek görürse talibi cezalandırabilir. Bunun kişilerin üzerinde caydırıcı etkisi vardır. Sivas Cem Evi’imizde buradan ya da ilçe veya köylerden talep olduğu takdirde Görgü Cem’i yapılmaktadır.”

Ertuğrul Bolayır şunları söylemiştir:

“Eskiden köylerde Görgü Cemleri yapıldığında mekan olarak pirin evinin geniş bir odasında yapılırdı. Görgü Cemleri köylerde yapıldığında taliplere, ulaşmak daha kolaydı. Çünkü köydeki nüfus azdı ve herkes birbirini tanıdığından kim, kiminle kūs, dargın veya bir suç işledikleri biliniyordu. Canlar arasında bir problem yaşandığında bu sorun önceden çözülür cemlere öyle alınırdı. Şehirlere göçerle birlikte Görgü Cem’inin uygulanışı da zorlaştı. Şehirlerde artan kalabalık nüfus, insanların birbirini tanımıyor olması, pirlerin bir arada organize olmalarının güçleşmesi, taliplerin ve dedelerin zayıflayan sosyal ilişkileri gibi nedenlerden dolayı Görgü Cemleri’nin şehirlerde uygulanabilirliğinin düşük olduğunu düşünüyorum.”

Hasan Özdemir Dede ise şunları anlatmıştır:

“Önceden köy yerlerinde Alevi canlar senede bir kez mutlaka görgüden geçerlerdi. Bir hatası kusuru yanlış varsa orada dillendirmek zorundaydı. Görgü Ceminde birinin diğerinde hakkı varsa mesela komşunun malını gasp etmişse orada söylemek zorunda. Yoksa komşusu kalkar hakkını sorar. Kimse kimsenin hakkını yiyemezdi. Ne mümkündü komşunun bir çöpünü almak. Dede düşkün ilan etti mi işin zor. Daha barınamazsın orada. Ne sürünü sürüne alırlar, ne selam verirler. Bu kadar caydırıcılığı olduğu içinde kimse kimsenin hakkını yiyemezdi.”

Yıldız anne ise şunları söylemiştir:

“Görgü Cemi Alevilik’te çok önemi olan bir cemdir. Ben sana yine çocukluğumda hatırladığım kadarıyla anlatacağım. Görgü Cem’ine ikrar vermiş, nasip almış, musahip olanlar katılırdı. Bu meydanlarda Hak, hakikat konuşulurdu. Özellikle sonbahar kış aylarında ve cuma akşamları yapılırdı bu cemler. Bu zamanda gelmelerinin sebebi yaz döneminin bağda, bahçede, tarladaki işlerin yoğun olması nedeniyle, insanları cem için toplamak oldukça güçtür. Bu yüzden cemler, özellikle kırsal çevrede işlerin hafiflediği, mahsulün kaldırıldığı güz aylarında başlardı. Dede köye gelir, orada bulunan herkesi görgüden geçerdii. O meydana kavgalı yahut kūs olanlar barışır, karşılıklı herkes helalleşir, canlar ikrarını tazeler, bir yıllık hem kendi hem de çevresiyle olan muhasebesini yapardı. Dedenin köye gelip insanları görgüye çekmesi çok caydırıcıydı bana sorarsan. Köy cemaatinin arasında bir anlaşmazlık olsa bunu dedenin huzurunda nasıl anlatacağın diye birbirlerini tenkit ederlerdi. Bu da insanları sınırlayan bir şeydi. Dedeler belirli evlere gelirlerdi. O ev sahiplerinin dürüst, ahlaklı kişiler olması şartı vardı. Dede gelir, evin en büyük odasına geçer, önüne post serilirdi. Dede gelirken yanına zakiriyle birlikte birkaç kişi gelirlerdi. Bu kişileri köylüler hep birlikte ağırlarlardı. Görgü Cem’ine katılacak canlar banyo yapar, temiz giysilerini giyerlerdi. Ceme katılan canlar kadınlar solda erkekler sağda olmak üzere yerlerini alırlar, görgüsü yapılacak herkes dedenin huzuruna çıkar şikayeti

olanlar şikayetini dile getirirlerdi. Öncesinde çözülemeyen problemler dede ve oradaki cemaat huzurunda dillendirilir ve karara bağlanırdı. Cemlerimizde, Kur'an'dan dualar okunur. Sonra herkes ayağa kalkıp mersiye okur. Secdeye gidilirdi. Bu cemde de on iki hizmetimiz vardır. Kurban lokmalarımızı dağıtır cemaatle birlikte yeriz. Canlar görgüden geçmekle manevi olarak temizlenmiş olur, görgüden sorgudan geçmedikçe o kişinin kurban lokması yenmezdi. Biz köyden Sivas'a göçeli çok oldu. Bu anlattıklarım seneler evvel köyümüzde gördüklerimdir. Buralarda uygulandığını hiç görmedim.”

Talip Pelender Açıl şunları eklemiştir:

“Bana kalırsa Görgü Cem'inin günümüzde uygulanışı çok zor. Neden dersen bizde herkesin bağlı olduğu bir ocak ve bir mürşidi vardır. Belirli zamanlarda talibin mürşidini görmesi gerekir. Benim köyümde beni tanıyan bilen insanlar arasında görmesi, onlardan beni sorması lazım. Mesela ben hanımımın elinden tutacağım, gidip dara duracağım. Beni oradaki cemaate soracak bu kişiyi nasıl bilirsiniz diye. Rızası olmayan varsa söyleyecek. Yoksa herkes helallik verecek. Sonra ben kurbanımı keseceğim. Oradaki tüm canlara lokma dağıtılacak ve cem tamamlanacak. Şimdi burada beni kim görecektir, kim tanıyacak ki cem yapalım. Buralarda hakkıyla uygulanmasına ben ihtimal vermiyorum. Yapan uygulayan yöreler var mı bilemiyorum.”

Görüşme yapılan bir diğer kişi olan Ali Koçer şunları ifade etmiştir:

“Herkesin bir piri vardır. Ocak dedesi vardır. Köye mürşidimiz gelir. Köyün hepsi toplanır. Dedenin elinde bir çubuğu vardır. Buna tarik denir. Tarikat de buradan gelir. Görgüsü yapılacak kişinin üzerine beyaz bir örtü sererler. Onun üstüne de doğru bir çubuk koyarlar. Dede sorar. Ey erenler bu canlar meydana çıktı, bunları nasıl bilirsiniz? der. Cenaze kaldırılırken de; -Ey cemaat fani dünyadan baki dünyaya, intikal eden bu merhum bacıyı veya gardaşı nasıl bilirsiniz diye sorarlar. Görgü Ceminde de aynı oradaki gibi sorar mürşit. Çünkü o canlar orada arınır yeniden doğarlar. Görgüsü görülen, aklanan canlara ahirette sorgu olmadığına inanılır. Bunun için herkesin razı olması gerekir. Sana bu anlattığım eskilerde yapılırdı. Şimdi gerçekten bu kural ve kaidelere uyularak yapılabileceğini düşünmüyorum. Bu zamanda hiçbir şey eskisi gibi değil.”

Elde edilen veriler ışığında denilebilir ki; Görgü cemi Alevi-Bektaşî kültüründe hesabını ahirete bırakmadan dünyada vermek anlayışına dayalı olup bu anlayışın sosyal hayattaki yansımasıdır. Birey halk huzuruna çıksa da Hak huzuruna çıkmış olma bilincini taşır. Bunun bilincinde olarak kendi davranışlarından sorumlu olup dikkat eden her birey, toplumsal huzurun sağlanmasında da etkin rol alır. Sahada yapılan görüşmelerde Görgü Cem'inin günümüzde, çalışma alanı olan Sivas Merkez Cemevi'nde talep olduğu takdirde uygulanması, görüştüğümüz birçok kişinin Görgü Cem'ini katılmıyor olması, Görgü Cem'inin geleneksel uygulamadan uzaklaştığını göstermektedir.

3.4.6. Dardan İndirme Cemi

Alevi-Bektaşî inancında dünyaya gelen her can özünde paktır ve öldüğünde de ilk özündeki temizliğe ulaşarak Hakk'a varması istenir. Bu içinde kişinin üzerinde kul hakkı olmaması gerekir. Ölen kişinin yakınları ya da musahibi tarafından diğer canların ve dedenin huzurunda “dardan indirme–darı çekilme” adı verilen bir tören

gerçekleştirilir. Böylelikle Hakk'a yürüyen canın kimseyle alacağı vereceği kalmaz ve kurbanı da yenilerek Hakk'ın huzuruna varır (Er, 1998: 123).

Ali Abbas Demirel Dede Dardan İndirme Cemi hakkında şunları söylemiştir:

“Bizde ölen kişi için öldü denmez “Hakk'a yürüdü.” denir. Hakk' a yürüyen canın akrabaları, tanıdığı kişiler çağrılarak hem bu kişilerin hem de dedelerin önünde rızalık alırız. Borcu varsa ödenir. Sağlığında birini incittiyse hellalık istenir. Sonra yemek yer dualarımızı ederiz, gülbanklar okuruz. Böylelikle cem tamamlanmış olur.”

Süleyman Erşan Dede ise şunları söylemiştir:

“Hakka yürüyen kişinin ardından yapılan bu cemde amaç kalan kişilerden razılık almaktır. Böylece Hak katında huzura kavuştuğuna inanılır. Hem kişisel hem de toplumsal faydaları bulunan bu cemi günümüz şartlarında uygulamak zordur. Çünkü artık günümüzde şartlar eskisi gibi değil. Tüm yakınların akrabalarıyla aynı yerde yaşamıyorsun. Toplanmak çok kolay değil. Yaşadığımız toplumun sosyokültürel değişimini de göz önünde bulundurduğumuzda tüm bu nedenlerden dolayı Dardan İndirme Cemi düzenlenmediğini söyleyebilirim.”

Edinilen bilgilere göre Alevi-Bektaşî geleneğindeki Darrdan İndirme Cemi, ölen kişinin yakınları ve musahibi tarafından yapılan geride kalanlarla hesaplaştığı, helalleştiği, diğer canlardan razılık aldığı bir cem olup ölenin Hak katında huzura ereceği inancıyla yapılır. Fakat günümüzde sosyo-kültürel hayatta meydana gelen değişimler, Dardan İndirme Cemi'ni olumsuz yönde etkilemiştir. Çalışma alanımız olan Sivas'ta da günümüz koşullarında uygulanabilirliği olmayan bir cemdir.

3.4.7. Düşkünlük Cemi

Alevi örf ve adetinin, ahlak anlayışının yasakladığı şeylerin yapılması durumunda uygulanan ve suçun büyük olması halinde toplumdan soyutlanma, cemlere ve meydana alınmama durumuna “düşkünlük” denilmektedir. Alevi-Bektaşî geleneğinde düşkünlük cezası verilecek kişi için ayrı bir düşkünlük meydanı açılır ve şahısın durumu burada değerlendirilerek kendisine belirlenen ceza verilir. Düşkünlük ceminde işlenen suça göre ilgili kişiye belirli bir cezanın verilmesi esastır. Düşkünlük meydanı, ceza verilmek üzere açılacağı gibi cezanın kaldırılması, düşkünlüklerin affedilmesi durumlarında da açılabilir (Yörük, 1998: 80).

Yola girmiş bir can sözüne bağlı kalmaz ve büyük bir hata yapar ise pirin talimatı ile içinde bulunduğu toplumdan dışlanmasına düşkünlük denir. Düşkün kabul edilen kişinin pirin verdiği cezayı çektikten sonra ve işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyuyor olması üzerine tekrar topluma kabul edilip dahil olması törenine ise düşkünlük kaldırma erkanı denir (Üzüm, 1997: 170-172).

Düşkün ilan edilen kişinin cezası dede tarafından belirlenir ve toplum tarafından onaylanır. Bedri Noyan bazı ceza ve ödenecek tazminatları kitabında şu şekilde anlatmıştır. “Hırsızlıkta çalınanın iki katı ödenir ve üç ay düşkünlük cezası verilir. Adam öldüren Pir Ocağı izin verirse ancak 3 yıl sonra mürüvvet meydanı hakkına kavuşabilir. Üç yıl köyünden uzaklaştırılır. Yalan söyleyen yüz bir gün düşkün kalır. Mürüvvet meydanı masrafını görür ve çift kurban kesilir. Zina işleyen bir yıl üç gün sürgün edilir. Dönüşünde davacının rızasını alması şarttır. Evli ise karısı da davacı olabilir. Tekrarında ve büyük zina suçlarında ortadan kaybolsun denir (Noyan, 1995: 236).

Saha çalışmasında elde edilen bilgiler ise şu şekildedir;

Ali Abbas Demirel Dede şunları söylemiştir:

“Haksızlığa uğrayan kişi veya kişiler tarafından durum dedeye intikal ettirilir. Bu konunun dedeye intikali cem sırasında olabileceği gibi cem dışındaki bir ortamda da olabilir. Dede konu küçük ise cem öncesinde kişileri ve şahitleri dinleyip orada çözebilir ya da konuya göre ceme de taşıyabilir. Cem sırasında konunun tarafları dinlenir, şahitler dinlenir ve bazen oradaki cemaatinde fikirleri dinlenerek karar verilir. Cemaat huzurunda dedenin açıkladığı karar kesindir. Çok nadiren dede karar vermektan kaçınarak konuyu Pirine havale edebilir. Ama genellikle dedenin verdiği karar kesindir. Kişinin işlediği suça göre düşkünlük cezası toplumdan dışlanmaya kadar varabilir. Toplumdan dışlanan kişiyle ailesi dahil herkes ilişkiyi keser, Cem ve cemaatlere alınmaz. Kurban kesemez, kurban lokması yiyemez. Bazı yerlerde bu toplumdan dışlanmışlık yıllar sürer. Bu hem o kişi hem de musahibi için çok zor ve sıkıntılı bir durumdur. Yıllar önce bu şekilde olurdu. Şimdi uygulanan yöreler olup olmadığını bilemiyorum.”

Görüşme yapılan Hasan Aydın şunları ifade etmiştir:

“Ufak tefek sorunlar kendi içimizde halledilirken eğer düşkün kabul edilen kişinin suçu ağır ise Düşkünlük Cem’i yapılır. Bu düşkün meydanıdır. Düşkün olan kişi meydana çıkar. Dede ve cemaatin huzurunda suçunu söyler. Ceme toplanan canlardan dedenin ve cemaatin önünde affını diler. Böylelikle ruhende temizlenmiş olur. Suçlu olduğuna kanaat getirilirse, dede, suçlunun düşkün olduğuna karar vererek cezasını açıklar.”

Sema Öztürk şunları eklemiştir:

“Alevilikte düşkünlüğü gerektiren durumlar; birden fazla kadınla evlenme, boşanma, zina, hırsızlık, adam öldürmedir. Bunları yapan kişiler düşkün sayılır ve cemlerimize alınmazlar. Düşkün olan kişiyle halk konuşmaz. Selam verip selam almaz. Burada amaç kişi bir daha suç işlemez, yaptığına pişman olmalıdır.”

Günümüz şartlarında çalışma alanımızda uygulanan bir cem olmadığı söylenebilir.

3.4.8. Abdal Musa Cemi (Birlik Cemi)

Bu cemlerin amacı toplumu birleştirme ve kaynaştırmadır. Bu cemde gençler yol, erkan öğrenirler, imanlar tazelenir. Diğer Cemlerde olduğu gibi bu cemde de on iki hizmet yürütülür. Bazı bölgelerde perşembeyi cumaya bağlayan akşam yapılır (Bal, 2004: 53).

Bu tören, sohbet etmek; türlü toplumsal problemleri tartışmak ve onlara çözüm yolu aramak; din, mezhep ve tarikatla ilgili temel ilkeler hakkında bilgiler verip öğütlerde bulunmak, bu konularla ilgili soruları cevaplamak gibi amaçlarla yapılır (Üzüm, 2008: 144-145).

Yola girme ya da görgüden geçme amacı taşıyan bu cemler genellikle her hafta olmak üzere perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde gerçekleştirilir. Ekseriyetle canlardan talep vardır. Dede veya köye bir misafir geldiğinde de köy halkı bir araya gelir, herhangi bir dargınlık ya da çözüme kavuşturulması gereken bir mesele var ise onu çözüme kavuşturmak içinde Abdal Musa Kurbanı yapılır. Kurban ve diğer giderlere tüm canlar ortak olurlar (Fığlalı, 2006: 269). *“Bütün köylünün katılımıyla alınan kurban, tohumlar ekilmeden önce Abdal Musa adına kesilerek, yapılan Abdal Musa Cem’inde köy halkı tarafından toplu halde yenir”* (Er, 2006: 168).

Sahada yapılan görüşmeler ise şu şekildedir.

Murat Çalışkan Dede Abdal Musa Cemi için şunları söylemiştir:

“Bu cemimizi Sivas Cem Evi’nde her sene yaparız. Canlardanda büyük katılım olur. Abdal Musa Cemi’nin bir diğer adı Birlik Cemi’dir. Burada amaç aynı zamanda gönülleride birlemektir. Sadece ibadetimizi yapmakla kalmayıp toplumdaki birlik ve beraberliğe katkı sağlayan bir cemdir. Cemimizi yapar, deyişlerimizi söyler, lokmalarımızı paylaşırız. Kurbanlar kesilir, pişirilir. Lokma hazır olunca canlara dağıtılır. Yenmeye başlamadan önce sofracı: Elimde yoktur terazi herkes hakkına oldu mu razı ? diye sorar. Herkes lokma almışsa dede dua verir: “Bismişah, Hak-Muhammed- ya Ali... Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin. Yiyenlere nur-u iman ola. Hastalar şifa bula. Müminler şad ola. Münafıklar berbad ola. Üçler, beşler, yediler. Oniki İmamlar, Ondört Masum-ı Pak’ler, Onyeddi Kemberbestler, Kırklar, Seksen bin Rum Erenleri, Doksan bin Horasan Pirleri, yüzbin Gaip erenleri, Hak-Muhammed-Ali, Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa Sultan kurbanlarımızı kabul eyleye. Zıyan keder vermeye. Dilde dileklerimiz, gönülde muratlarımızı ihsan eyleye. Gerçeğe hü...” diye dua verir. Bu cemde dargınlar varsa barıştırılır, topluluğun sorunları da görüşülür. Bu cemimizde on iki hizmette vardır. Bizim inancımızda, Abdal Musa Cem’i yapıldığı zaman bolluk, bereket getireceğine inanırız.”

Ali Abbas Demirel Dede şunları söylemiştir:

“Bizim cemlerimizin faydaları o kadar çoktur ki saymakla bitmez. Keşke devam ettirebilsek. Abdal Musa Cem’inde mesela canlar kurban kesmek isterler veyahut dedenin veya başka bir misafir köye gelir, ya da köy halkı arasında çözümleni gereken bir mesele

olursa bu gibi durumlarda Abdal Musa Cemi yapılır. Amaç birliği beraberliği sağlamaktır. Köylerde, genellikle kış aylarında perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde yapılır. Abdal Musa Cem’inde tüm canlar toplanır, köy halkı bir araya gelir. Dargınlar varsa barıştırılırlar, birinin herhangi bir sorunu varsa orada konuşulur, bir hal çare bulunur. Kurbanlarımızı keser lokmalarımızı paylaşıyoruz. Birlik Cemi kurbanı almak için herkes gücü yettiğinde katkı sunar. Bizde az veren candan, çok veren maldan verir. Bu da bizim birliğimizi beraberliğimizi artırır.”

Hasan Özer Dede ise Abdal Musa Cemi için şunları söylemiştir:

“Sivas Cem Evi’nde sonbahar ayı içerisinde senede bir defa canlarımızın talebi doğrultusunda yaptığımız bir cemdir. Cemimizi yaparız. Kurbanlarımızı keseriz. Lokmalarımızı canlarımıza dağıtırız. Abdal Musa Cemlerinde dede Abdal Musa Sultan’dan anlatır. İçeriği her hafta yaptığımız öğretici cemlerimizle aynıdır. Sadece dedenin yaptığı konuşmanın içeriği farklıdır. Bazı cemlere örneğin Musahiplik Cemi’ne sadece musahibi olan canlar katılabilirken Abdal Musa Cem’i ağır suç işleyip düşün kabul edilmeyen tüm anlara açıktır.”

Saha çalışması kapsamında Abdal Musa Cemi’nin Sivas’ta senede bir defa olmak üzere yapıldığını, cemde uygulanan ritüellerin her hafta yapılan Öğretici Cem’i ile aynı olduğunu ve her hafta perşembe akşamı yapılan ceme göre daha kalabalık bir katılım sağlandığı tespit edilmiştir. Günümüzde köylerden büyük kentlere gelip yerleşmiş olan Alevi halkı, bu geleneklerini son yıllarda daha canlı tutmaya başlamıştır.

3.4.9. Nevruz Cemi

Nevruz, Alevi-Bektaşî geleneğinde Hz. Ali’nin doğum günü olarak kabul edilir ve bu anlamda kutlanır. Bektaşîler arasındaki inanışa göre bugünün birçok özelliğinin olması yanı sıra Hz. Ali’ye "velayet" görevinin Peygamber tarafından bildirildiği gündür. Alevi- Bektaşîler bugünü, Nevruzunu, Hz. Ali’nin (Şah-ı Velayet) doğum günü olarak algılamışlar ve bir bayram sevinciyle kutlamışlardır. O günün akşamı "Ayin-i Cem" yapılmış, Nevruziyyeler okunmuştur. Günümüzde de Anadolu’nun birçok yöresinde 21 Mart akşamı Ayin-i Cem yapma geleneği sürmektedir. Nevruz Cemi’nde kurban ve diğer yiyecek giderleri tüm cemaat tarafından ortaklaşa karşılanır. Bugün, günün önemi üzerine konuşmalar yapılmakta ve nevrüziyyeler okunmaktadır. Sultan-ı Nevruz mart ayının nuru olarak kabul edilir ve bu gece ne dilek tutulursa kabul edildiğine inanılır. Eröz gözlemlerine dayanarak Alevi-Bektaşîlerde Hıdırellezi (6 Mayıs) ve Nevruzunu kutladıklarını belirtir. Ona göre bazı Aleviler bugünü Hz. Ali’nin doğum günü olarak kabul edip bugüne özel bir anlam yüklerler (Bal, 1998: 126-127).

Abdullah Atmaca Dede Nevruz Cem’i ile ilgili şunları aktarmıştır:

“Sultan Nevruzunu, Hz. Ali’nin doğduğu gündür. Biz Alevi-Bektaşîler için çok önemlidir. Hz. Muhammed Mustafa şöyle der “Ali ile beni yüce Allah bir nurdan yarattı. Dedem

Abdulluttalip'e kadar bir nurdan geldik. Orada ikiye ayrıldık. Ben babam Abdullah ve annem Emine'den dünyaya geldim. Ali'de amcam Ebu Talip'ten ve Esed kızı Fatıma'dan dünyaya geldi. Nur orada ikiye ayrıldı. Hz. Ali ile Hz. Fatıma 21 Mart'ta evlendiler. İkinin evlenmesiyle o nur birleşmiştir. Onlardan Hasan ve Hüseyin dünyaya gelmiştir. Hasan'dan gelenlere Şerif Hüseyin'den gelenlere ise Seyyid denir. Şu an Anadolu' da ki dede ve dede soyları bu soydan gelmektedir. Bugün Anadolu' ya kadar gelen dedelerin soyunun Hz. Muhammed Mustafa'nın soyundan geldiğine inanılır. Hz. Muhammed Mustafa der ki; ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır. İlmin şehrine girmek isteyen Ali kapısından girsin. Ali benden ben Ali'denim der. Size iki emanet bırakıyorum, biri Kur'an diğeri Ehl-i Beytimdir. Kur'an gökten yere inen bir iptir. Tutunan kurtuluşa erer der. Ehl-i Beyt de Nuh'un gemisine benzer der, binen kurtulur, binmeyen helak olur demiştir. Hz. Muhammed Mustafa Gadir-i Hum' dan dönerken Hz. Ali ve Ehl-i Beyt hakkında övgü dolu sözler söylemiş ve inananların bunlara sıkı sıkıya sarılması gerektiğini anlatmıştır. Bu anlatılanları her daim aklımızda tutarız. Biz bugün Nevruz Cem'i yapar ve bugünü bayram sevinciyle yaşarız.”

Hasan Özer Dede ise şunları söylemiştir:

“21 Mart biz Alevi-Bektaşilerin Sultan Nevruz Bayramı'dır. Bizler için Ali Bayramı'dır bugün. Bugün doğanın canlandığı, karanlıktan aydınlığa çıktığı gündür. İnanç bakımından baktığımızda ise Hz. Ali Efendimizin doğduğu gündür. Bugün peygamberimize nübüvvet makamının verildiği gündür. Onunda veli ve vasisi olarak Hz. Ali Efendimizi ilan ettiği gündür. Bugün kırkımızın bir, birimizin kırk olduğu gündür. Hz. Ali Efendimizi ben nasıl anlatayım bilemiyorum. Onu Kur'an anlatmış, peygamber anlatmış. Kur'an Hz. Ali ve Ehl-i Beyti sevmeyi bir farz olarak kılmıştır. Onları incitenleri onları kıranları da dünya ve ahiret de lanetle anılacağını yazmıştır. Hz. Ali efendimiz her daim İslam'ın koruyucusu olmuştur. Tüm bu anlamlı güzel olayların gerçekleşmesinden dolayı bugün bizim için bayramdır. Biz bugünü bayram sevinciyle kutlarız. Bugün Nevruz Cemi yaparız. Birlik ve dirliğimizin devam etmesi için dilekte bulunuruz.”

Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi Başkanlığı'nı halen yürütmekte olan Ünal Karataş ise şunları söylemiştir:

“21 Mart içerisinde birçok güzelliği barındıran bir gündür. Nevruz Bayramı yeni bir gün, baharın başlangıcı, Şahı Merdan Ali'nin doğduğu gün ve barışın uyum içinde hayat bulduğu gündür. Yoğun katılımın olduğu bu cemlerimizde dedelerin günün önemine dair konuşmaları olur. Deyiş dinletilerimizi yapar semahlarımızı döneriz. Tüm canlarımızla lokmalarımızı paylaşır ve Nevruz'un ülkemize, bütün insanlara barışı ve huzur getirmesi temennisinde bulunuruz.”

Nevruz, Alevi Bektaşi geleneğinde Hz. Ali'nin doğum günü olmakla birlikte doğanın uyanışı ve yeni başlangıçların olduğu bir gündür. İnsanların birlik olduğu bugünde Hakkın rızasını kazanmak niyetiyle, Nevruz Cemi yapılır. Bu cem ile birlikte yeni yıla hayırlı ve temiz bir başlangıç yapılmış olur. Nevruz Cemi çalışma alanımız olan Sivas Merkez ilçede hala güncelliğini koruyan ve yoğun bir katılımı sürdürülen bir cem çeşididir.

3.4.10. Muharrem Cemi (Yas-ı Matem Cemi)

Hz. Hüseyin'in Kербela'da 10 Muharrem'de şehit edilışinin hatırasına Muharrem ayının 1-12. günleri matem tutulur ve katillerine lanet okunur. Bu ayda

birinci gününden onuncu gününe kadar oruç tutulur. Onuncu gün öğleyin oruç biterse matem on ikinci günü sabahına kadar devam eder. Matem sırasında sakallar tıraş edilmez. Eğlence yapılmaz. Cinsi münasebette bulunulmaz, hatta çamaşır bile değiştirilmez. On ikinci günün akşamı, kurban tıglanır ve cem yapılır. Buna Cem Birleme de denir. Kербela şehitleri için şerbet içilir, dualar okunur (Fığlalı, 2006: 269-270).

Görüşme yapılan Sivas Cem Vakfı Başkanı Ünal Karataş Muharrem Cemi ile ilgili şunları ifade etmiştir:

“Muharrem ayı bizim için hüzün ayı olmasının yanısıra birçok peygamberin hayatında çeşitli kerametlerin vuku bulduğu bir aydır. Bu ayda sevgili peygamberimiz Hz. Muhammet’in biricik torunları Hz Hüseyin efendimizin yetmiş iki şühedasıyla Kербela topraklarında şahadet şerbetini içmesiyle bu ay yas-ı muharreme bürünmüştür. Bizler bu ayda on iki gün boyunca canlarımıza oruç açma lokmaları yani iftar yemekleri veririz. Akabinde cem ibadetlerimiz olur. Muharrem Cemimizde dede ve taliplerimizin katılması ile cem ibadetimizi gerçekleştirir ve kurbanlarımızı keseriz. Başta İmam Hüseyin olmak üzere, on iki imam, on dört masum-u pak ve diğer Alevi uluları adına nefesler okuyup dualar ederiz.”

Abdullah Atmaca Dede Muharrem Cemi ile ilgili şunları aktarmıştır:

“Muharrem ayı ne yazık ki Hz. Hüseyin’in şehit edildiği aydır. Yas-ı matem ayıdır. Kербela’da kundaktaki çocuklara kadar şehit edilmişlerdir. Hz. Hüseyin daha bir yaşındayken annesinin kucagında ağlarken, Hz. Muhammet ağlatma, onun ağlamasına yüreğim dayanmaz derken, zalimler Hz. Hüseyin’i şehit etmişlerdir. Hz. Hüseyin’in şehit edilmesinden dolayı matem tutulur, gözyaşı dökülür. Göz yaşında riya yoktur. Aşk vardır muhabbet vardır. Biz muharrem ayında on iki gün oruç tutarız, öncesinde üç gün masumu paklar orucu tutarız. Cem ibadetimizi yaparız. Birlikte getirdiğimiz lokmalarımızı paylaşıyoruz. Ayrıca bu mübarek ayda bir çok peygamber kurtuluşa ermiştir. Bu ayda Hz.adem’in tövbesi kabul edilmiş, Nuh peygamber’in gemisi karaya çıkmış, Musa, Firavun’un şerrinden kurtulmuş, Yunus Peygamber balığın karnından kurtulmuş, Eyüp Peygamber dertlerinden kurtulmuş, Alemlere rahmet Muhammed Mustafa Mekke’den Medine’ye hicret etmiştir. Bu ay hem kurtuluş şükran ayıdır hem de yas ayıdır. Hz. Hüseyin hakkın, hukukun, barışın simgesidir. Yezid ise bunun tam karşıtıdır. Bu sadece bir hilafet olayı değildir. Hayır ve şerrin savaşıdır. Hz. Hüseyin ölmemiş onu sevenlerin kalbinde yaşamaya devam etmiştir. Biz mazlumun yanında zalimin karşısındayız. Nerde bir savaş oluyorsa, nerede mazlumun hakkı yeniliyorsa, zulüm varsa orası kербeladır. Çünkü bu dünyada Hüseyin’i temsil eden insanlar olduğu kadar Yezid’i temsil eden insanlar da var. Biz ise Ehl-i Beyt dostları olarak her zaman doğrunun ve dürüst olanın yanında olacağız.”

Bazı bölgelerde Muharrem Cem’i 12. gününün akşamında gerçekleşirken bizim çalışma alanımız olan Sivas Merkez ilçede, üç gün masum-u paklar orucu, on iki gün ise muharrem ayı orucu tutuluyor olup, oruç tutulan süre boyunca her gün Yas-ı Matem Cem’i yürüttükleri tespit edilmiştir.

3.4.11. Hızır Cemi

5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan, Hz. Hızır'ın yeryüzünü gezdiğine inanılan geceye, Hıdırellez denir. Bu bayram Alevi, Sünni, Süryani ve Yahudiler tarafından da kutlanır. Anadolu halkı, Hızır gelmeden bir hafta evvel evlerini temizler, ise yaramayan eşyalarını evlerinden çıkarırlar, giyim ve kuşamlarının temiz ve düzenli olmasına özen gösterir (Tur, 2002: 545-553).

Anadolu halkında genel olarak Hızır'ın Peygamber olduğu görüşü hakimdir. Onun genellikle "Hızır (a.s), Hızır nebi veya Hızır Peygamber" gibi sıfatlarla anılması da bu inancı kuvvetlendirir. Halkın bu konudaki inançları mübarek bir kişi olan Hızır darda kalanların yardımına koşması ve insanlara servet, bereket getirmesidir. Genellikle 6 Mayıs günü kutlanır ve yazın başlangıcı olarak kabul edilir (Özgünay, 1994: 36).

Ali Abbas Demirel Dede Hızır Cemi ile ilgili şunları aktarmıştır:

"Hızır bizim inancımızda önemli bir yer tutar. Hızır'ın uğradığı yerde bolluk bereket olur, hastalar şifa bulur. Biz Hızır ayında üç gün oruç tutarız. Oruç bizde sadece aç kalayım demek değildir. Aynı zamanda nefislerimize sahip çıkmaktır. Hızır lokmalarımızı dağıtır, cem ibadetimizi yapar ve kesilen kurbanların, tuttuğumuz oruçların kabulü için duada bulunuruz."

Abdullah Atmaca Dede ise şunları söylemiştir:

"Hızır orucumuzu 3 gün tutar, kurbanımızı keseriz. Lokmalarımızı cem evinin yemekhanesinde canlarla birlikte yeriz. Hızır Cem'inde farklı olan, adından da anlaşılacağı üzere anlattığımız konunun içeriğidir. Hızır Cem'inde on iki hizmetler daha yapılmadan önce Hızır ile ilgili menkıbeler anlatılır. Bu ceme canlarımızın katılımı yoğun olur diyebilirim."

Görüşme yapılan Ali Koçer şunları söylemiştir:

"Ehl-i Beyt ve Hızır aşkına ve Allah rızası için bu üç günlük oruç tutulur ve arkasından tutulan oruçların, kesilen kurbanların kabulü için Allah'a dua ve niyazda bulunulur. Hıdırellez bayramıdır bugün. İnancımıza göre Hızır ve İlyas sağdırlar ve dünya yok olana kadar sağ kalacaklardır. Hep otuz üç yaşındadırlar. İkisi kardeşler. Büyüklerimizden dinlediğimize göre bu iki kardeş mayısın ortasında bir narı ikiye bölüp yiyorlar ve bununla üç gün oruç tutuyorlar. Bizim üç gün orucumuzda buradan gelir. Bu günlerde orucumuzu tutar dualarımızı eder, bayram gibi kutlarız."

Ocağın sonlarından başlayıp, şubatın ortasına kadar devam eden Hızır orucu, her yörenin ocaklarına göre kaç gün tutacakları ve uygulamaları farklılık göstermektedir. Hızır Cemi de bu tarih aralığında herhangi bir zamanda yapılabilmektedir. Çalışma alanı olan Sivas'ta senede bir defa uygulanan bu cemde 2019 yılı itibarıyla 12-13-14 şubatta Hızır oruçları tutulmuş ve 14 Şubat Perşembe günü ise Hızır lokması ve

akabinde Hızır Cemi yapılmıştır. Hızır Ceminde Hızır ile ilgili menkıbeler anlatılmıştır. Hızır Cemlerinde çok kalabalık bir katılım olduğu da gözlemlerimiz arasındadır.

3.4.12. Baş Okutma Cemi

Bir sene yapılamadığında öbür yıl mutlaka yapılması gereken Baş Okutma Cemi'nde, bir yılı aşkın bir süre zarfında bu ceme katılmama gibi bir durum kabul edilemez. Bir yılı geçirip bir süre zarfında baş okutmayan musahiplilerin, bir kurban kesmeleri gerekir. Eğer bu süre beş yılı aşarsa musahipliler yeniden ikrar törenine girmelidir. Baş Okutma Cemi genellikle her yıl muharrem yasının ardından yani muharrem ayının 12. gününden sonuna kadar düzenlenebilmektedir (Noyan, 1995: 340).

İçerik olarak Görgü Cemi ile benzerlikler taşıyan bu cemde erkan vardır ve musahibiyle birlikte meydana gelen talipler Dedenin huzuruna varırlar. Dede huzurunda topluluktan rızalık istenir. Dedeye taliplerin kendi aralarında çözemediği sorunlar taşınır. Huzura çıkan canlarla ilgili şikayeti olan can varsa topluluğun huzurunda şikayetini anlatır, sorunlar çözümlenir. Herhangi bir şikayet yoksa dede canların duasını verir. On iki hizmet yapılarak cem sonlandırılır. Bu şekilde her can birbirinden razı olarak cemden ayrılırlar (Noyan, 1995: 342-343).

Ali Abbas Demirel Dede şunları aktarmıştır:

“Bu cem Görgü Cemi ile hemen hemen aynıdır. Bu cemde kişinin erkanına bağlı olup olmadığına bakılır. Sorgulanan can dedenin ve oradaki cemaatin önünde musahibi ile birlikte oradakilerden helallik diler. Bu cemde erkan kurulur, ardından her talip musahibiyle beraber meydana gelerek dedenin huzurunda cemaatten helallik diler. Meydana çıkan canların bir şikayeti olan varsa sıkıntısını burada dile getirir. On iki hizmetin tamamlanmasıyla da cem sona erdirilir. Zaten taliplerin kendi aralarında çözebileceği sorunlar, meydana taşınmaz, öncesinde rehberin de yardımıyla halledilmeye çalışılır. Talebi, şikayeti olan varsa kalkar anlatır. Helalleşirler.”

Talip Seyfi Sönmez şunları söyledi:

“Bu cem herhangi bir kusuru bulunsun bulunmasın insanların kendini temize çıkarması, kardeşlerinden helallik dilemesi ve onlardan helallik alması demektir. Benim çocukluğumdan hatırladığım bir sene bu ceme katılmayan öbür sene katılmalıydı. Yoksa kurban düşerdi. O zamanlar dikkat edilirdi bu tür şeylere. Şimdi ben yapıldığını görmedim.”

Sahada bu cem çeşidine dair uygulamaya rastlanamamıştır.

3.4.13. Sünnet Cemi

Kirvelik bağı, genellikle erkek çocuğun doğumundan sonra, köy içinde veya komşu köylerde sevilen güven duyulan iyi ailevi ilişkilerin olduğu, yakın akraba

olmayan aileler arasında kurulur. Çocuk belli bir yaşa geldikten sonra veya ufakken, babası, annesi varsa dedesi ve ebesiyle birlikte yanına ufak bir hediye alarak, kirvelik bağı kurulacak aileye götürülür. Kirvelik teklifinde bulunulur. Daha önceden aileler arasında böyle bir ikrar bağının kurulacağı konusunda bazı görüşmeler yapıldığı için bu teklif genellikle geri çevrilmez. Burada sadece kirvelik resmileşmesi yönünde, çocuk kirvenin kucağına verilir. Ve kirvede çocuğun omzuna veya göğsüne nişan olarak bir altın takar. Sünnet geleneğinde gerek sünnet sırasında gerekse de sünnet sonrasında bazı gülbanklar okunur, bu gülbanklar eşliğinde bir dizi adetler sürdürülür” (Gülçiçek, 2004: 770-778).

Çalışma alanımız olan Sivas Merkez ilçede Sünnet Cemine dair herhangi bir uygulama gözlenememiştir.

3.4.14. Saya Cemi

Saya Cemi geleneği yüzyıllardır Anadolu’da yapılagelen kültürel bir bayramdır. Alevi-Bektaşiler her türlü inançsal, sosyal ve yaşamsal olguyu cem törenlerine yansıtırlar. Alevi toplumu, baharın karşılanması, ürünlerin bereketli olması amacıyla gerçekleştirdiği Saya Bayramı’nı da cem olarak yapmaktadır. Saya Cemi doğanın bahara uyanmasını kutlamadır. İlk cemrenin düşüşünün karşılanması, yeni dönemin bereket getirmesinin duasıdır. Cemin saya kısmı daha çok bir “köy seyirlik oyunu” şeklindedir. Bu kısımda çeşitli rolleri olan oyuncular vardır ve oyuncular tamamen doğaçlama olarak oynarlar (Bakan, 2011: 90).

Saya Cemi, Hızır orucunun bitiminden bir veya iki hafta sonra yapılır. Bu cem genellikle gebe koyunların karnındaki yavru yüz günlük olunca yapılır. Buradaki amaç, yazın ve sonbaharda döllenmiş olan hayvanların (sığır, koyun, keçi...) bereketli yavrular vermesi, sağlıklı ve zamanında doğum yapması; doğanın cömertliği, bol ve bereketli mahsuller vermesidir (Sarıyar, 2008: 152).

Saya Cemi çalışma sahasında gözlenememiştir.

3.4.15. Düğün Cemi

Sosyal cemlerden birisi de Düğün Cemi’dir. Düğünün üçüncü günü bu cem yapılır. Bu cem diğer cemlerden, damadın övülmesi bölümünün olması yönüyle ayrılır. Damadı övme görevi bunu esprili bir şekilde yapan zakirindir. Zakir cem başladıktan

sonra meydana gelir ve elinde bağlaması ile belirli bir makamda güveyi övmeye başlar. Bu övme, bazen bir metne bağlı kalınarak bazen de doğaçlama olarak yapılır. Övmeyi yapan aşık duasını aldıktan sonra yerine geçer. Normal ceme geçilir. İlk semahı gelin yapar. Gelinle birlikte semaha çıkanlar bahşişini aşığa bırakırlar (Bakan, 2011: 94).

Çalışma alanımızda uygulanan bir cem çeşidi değildir.

3.4.16. Bayram Cemi

Anadolu Aleviliği'nde kurbanın ve Kurban Bayramı'nın tarihsel bir yeri olup büyük önem atfedilmektedir. Biz Alevilerde Kurban ve Kurban Bayramı diğer birtakım ritüellerde olduğu gibi Sünnilikten farklı yorum ve uygulamalar içermektedir. Kurban Bayramlarını Cemevlerinde, Alevi Kültür Merkezleri'nde kendimize özgün şekilde ibadetimizi yaparak yerine getiririz. Sabah saatlerinde tüm canlar toplanır ve dedenin öncülüğünde Kurban Bayramı ritüellerini uygulayıp kurbanla ilgili konulara değinilir. (www.alevikutuphanesi.wordpress.com).

Ali Abbas Demirel Dede ise Kurban Bayramı Cemi için şunları söylemiştir:

“Alevilik'te Kurban Bayramı'nda kurban keseriz. Kurban önce kesilecek yere getirilir, bağlanır ve kibleye doğru çevirerek Ardından üç defa “Allahu ekber Allahu ekber, La ilahe illallahu vallahu ekber. Ve lillahil hamd” denir. “Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali” denerek hayvan kesilir. Kesildikten sonra ayırım yapmadan canlara dağıtılır. Bayram cemimiz vardır. Diğer cemlerden farklı olarak kurbanla dair ayetler okuruz. Dede Kurban Bayramı'nın önemini anlatan bir konuşma yapar. Cemimizi yapar bayramlaşır, dağılırız. Yüksek katılım olur diyebilirim.”

Tahir Aslandaş Dede ise Kurban Cemi hakkında şunları aktarmıştır:

“Kurban Bayramı Cemi sabah yapılır. Çıkışta herkes bayramlaşma töreni için sıraya girer. Kurban Bayramı Cemi'nde dede kurban hakkında muhabbet eder. Cem birleme ve on iki hizmet diğer cemlerle aynıdır. Kurban ceminde ağırlık kurban hakkındaki ayetler ve deyişlerdir. Sabah cem lokmasına evden helva yapıp getirilir. Kurban Bayramı Cemleri'nde okunan nefeslere Şah İsmail Hatayi'den örnekler verilebilir.”

Hasan Özer Dede şunları ifade etmiştir:

“Bayram günlerinde sabah erken saatlerinde Bayram Cemimizi yapar ve tüm canlar bayramlaşırız. Katılımın yüksek olduğu bu cemde birlik ve beraberliğimizin her daim devam etmesi için temennilerde bulunuruz. Bayram cemlerimize katılımın yoğun olduğunu söyleyebilirim.”

Çalışma alanımız olan Sivas Merkez ilçede Bayram cemleri yoğun bir katılım ile gerçekleştirilmektedir. Cem evinde yapılan Bayram cemi bittikten sonra herkes birbiri ile bayramlaşır ve güzel temennilerde bulunulur.

3.4.17. Lokma Cemi

Diğer bir adı da Cuma Akşamı olan bu cem, perşembeyi cuma akşamına bağlayan gece yapılmaktadır. Bu ceme katılırken canlar hep birlikte yemek için evlerinde hazırlık yaparak lokmalar getirirler. Köy yerleşkelerinde bu lokmalar daha çok çörek, börek, gömbe gibi hamur işlerinden oluşur. Şehirlerde ise durum kırsala göre biraz daha farklılaşmıştır. Evlerden lokma getirmek yerine tüm canların katılımı ile cem evlerinde yemekler pişirilir ve orada yenilir. Uygulanan pratikler ise diğer cemlerde olduğu gibidir (Sarıyar, 2008: 131).

Araştırma alanında Lokma Cemine dair bir uygulamaya rastlanamamıştır.

Cem törenlerine dair bilgiler bir bütün olarak değerlendirildiğinde denilebilir ki; Alevi-Bektaşilik'te vazgeçilmez öneme sahip olan cem törenleri, amaç ve içeriğine göre farklı isimler olsa da ortak noktası “rıзалık” kavramının gözetiliyor olmasıdır. Kul hakkı ile ahirete gidilmeyeceğine inanan Alevi- Bektaşî toplumunda cemaatteki herkes birbirinden “razı” olmadan, orada hizmet gören dede cemi başlatamaz. Çalışma alanı olan Sivas merkez ilçede sahada dede ve taliplerle yaptığımız görüşmeler neticesinde Alevilikte büyük öneme sahip olan İkrar cemi, Görgü Cemi, Musahiplik Cemi gibi büyük öneme sahip cemlerin çalışma alanımızda artık kendisine geleneksel anlamda yer bulamadığı, yaşlıların hafızalarında nostaljik motifler olarak kaldığı ve günümüzde yapılan cemlerin özellikle yaşlı kesim tarafından aslına uygun şekilde yapılmadığı yönündedir. Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi'nde yapılan cem çeşitlerini ise her hafta düzenli olarak yapılan Öğreti cemi ile birlikte senede bir defa olmak üzere Abdal Musa Cemi, Muharrem Cemi, Hızır Cemi, Nevruz Cemi ve Bayram Cemi ve kişilerden talep gelirse uygulanan Görgü Cemi oluşturmaktadır.

3.5. CEMDE ON İKİ HİZMET

Alevi-Bektaşilikte on iki makama karşılık cemde on iki hizmet “Mürşit”, “Rehber”, “Gözcü”, “Çerağcı”, “Zakir”, “Süpürgeci”, “Tezekar”, “Sakka”, “Lokmacı”, “Kapıcı”, “Peyik” ve “İznikçi” olmak üzere, Cem ibadeti içindeki görevli on iki kişinin yerine getirdiği sembolik hizmetin adıdır (Attepe, 2015: 15).

Sivas Alibaba Sultan Ocağı Dedesi Tahir Aslandaş ise cemde on iki hizmetin önemini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“On iki hizmet, cem ibadeti yapılırken on iki kişinin görevlerini yerine getirdiği hizmettir. Cem ibadetlerimizde yaptığımız on iki hizmetin sembolik anlamları olsa da özünde taşıdığı manalar derindir. On iki hizmet görevinin kime ait olduğu, dönem ve zaman itibarı ile değişmektedir. On iki hizmet olmazsa cemde olmaz. Cemde on iki hizmet çok önemlidir. On iki hizmetin ana kaynağı Kur’an-ı Kerim’de ki ayetlere ve Kırklar Cemi’ne dayanmaktadır. Erenlerin yolu hiçbir zaman yok olmaz, daima yücedir kadimden beri vardır. Hangi Seyidin zamanında yol sürülmezse vebali onundur. Yol incelir ama kopmaz. Diğer bölgelerde ve ocaklarda farklılıklar olsa da, önemli olan yolun yüceliğidir. Yol bir, süre bin birdir.”

Ali Abbas Dede ise şunları söylemiştir:

“Cemlerimizde yerine getirdiğimiz on iki hizmetlerin sayısı on iki olmakla birlikte bazen farklı ocaklara bağlı olanlarda ismi ya da cemdeki sırası değişebilir. Mesela çerağcının bir adı delilidir ya da pervaneye dışarı gözcüsü de denilir. Ya da on iki hizmet farklı şekillerde sıralanabilir. Ama içerik öz aynıdır.”

Cem törenlerinde uygulanan on iki hizmet şu şekilde sıralanabilir:

1-Pir, Mürsit, Dede: Dede cemde birinci hizmet sahibidir. Cem’i yönetmekle görevlidir. Hz. Muhammet’i temsil eder. Ruhun varlığını ve mülkün sultanlığını da taşır. Mutlaka Ehl-i Beyt neslinden olmak zorundadır. Genellikle ocaktan yetişme olur (Yokuş, 2011: 100).

Yapılan görüşmelerde Celal Özer Dede ise on iki hizmetten biri olan dede hakkında şunları söylemiştir:

“Bu hizmet ehlinde birisi Mürsit makamıdır. Mürsit makamı Hz. Muhammed, Hz. Ali’yi ve Hünkar Bektaş-i Veliiyi temsil eder. Posta oturan dedeler, bu makamda onları temsil ederler. Mürsit, ilim sahibi olmalıdır. Bilgisiyle, örnek davranışlarıyla talibin yüreğinde yer edebilmelidir. Yüreklere, akılları aydınlatan, arıtıp arındıran, paklayıp güzelleştiren, talibin yüreğini görendir. Anlattıkları ile yol göstericiliği ile talibe örnek olandır.”

Sivas Alibaba Sultan Ocağı Dedesi Tahir Aslandaş ise şunları aktarmıştır:

“Mürşit, Pir, Dede, Alevilikte inançsal yapının direğidir. Muhammed Ali’nin soyundan gelir. Seyid-i Saadet, Evlad-ı Resul, Tekkenişin, Ocakzade olarak isimlendirilen ailelerdir. Dede ilim irfan sahibi saygın bir şahsiyettir. İlahi aşk ve ilim ile dolu olup talipleri Hak yoluna götürür.”

2- Rehber: “Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olur. Bu kimseye dikme, yol eri, mürebbi, baba da denir. Dede gelmemişse cemleri idare eder” (Fiğlalı, 2006: 273).

Celal Özer Dede şunları ifade etmiştir:

“Rehber topluluğu ceme hazırlayan kişidir. Aynı zamanda taliplere yol gösteren, yolun değerlerini öğreten, eğiten kişidir. Dede gelmeden önce rehber oradaki insanların toplanmasını sağlar. Cemin gerçekleştirilebilmesi ve cemde herhangi bir olumsuzluk çıkmaması için rehber öncesinde hazırlık yapar.”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları ifade etmiştir:

“Dede ocağın baş tarafına oturur. Cemde ki canlardan birini rehber seçer. Rehber tüm hizmet sahiplerine yol gösterir. Onlarla birlikte meydana gelendir. Cem erenleri ikrar verirken onlara önderlik yapar. Taliplerin karşılaştığı sorunların çözümüne yardımcı olur. Rehberlere Yol Gazileri de denir.”

3- Gözcü: “*Cemde düzeni ve sükuneti sağlar. Töreyle aykırı hareket yapılmamasına bakar*” (Fığlalı, 2006: 273).

Celal Özer Dede ise şu şunları söylemiştir:

“Alevi-Bektaşilikte gözcü, olmazsa olmazdır. Gözcü cemin huzur ve düzen içerisinde başlayıp bir sorun çıkmadan i sonlandırılması ile görevlidir. Deden sonra yetkili olan kişi cem de gözcüdür. Cemdekilerin isteklerini ilgili dedeye, dedelerin buyruklarını ise oradaki canlara iletir.”

Tahir Aslandaş Dede ise gözcüyü şöyle anlatmıştır:

“Gözcü cemin sessiz, sakin ve düzenli şekilde yürümesini sağlar. Elinde ki asası vardır. Adem Peygamber’in cennetten getirdiği, cümle peygamberlere elden ele geçen ve Hz. Musa’nın Firavun sarayında sihirbazlara karşı, Allah’ın birliğini ve gücünü gösteren kutsal asanın sembolüdür. Bu asa Allah’ın Aslanı Şahı Merdan Ali’nin Zülfikar’ını simgeler.”

4- Çerağcı, Delilci: “*Çerağın uyandırılması, meydanın aydınlatılması ile görevlidir*” (Fığlalı, 2006: 274).

Celal Özer Dede çerağ hizmetini şöyle anlatmaktadır:

“Çerağ kandil, mum, meşale anlamına gelir. Alevi-Bektaşi inancında çerağ veya delil çok önemli bir yere sahiptir. Çerağda yanan bu ışık nurdur. Bu kandilin içindeki nur Muhammet-Ali nurudur, Kainatın, bu nurun hürmetine yaratıldığına inanılır. Çerağcı ise kandili yakmakla görevli olan kişiye denir.”

Tahir Aslandaş Dede ise çerağ hizmetini şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Peygamber mescitlerin aydınlatılabilmesi için deve yağlarını arıtarak mumlar yaptırır ve Medine-i Münevvere ’de mescidin dış duvarlarına yaktırarak orayı aydınlatır, orada huzur içinde ibadetlerini gerçekleştirirlerdi. Kandilleri yakacak olan çıkarıcı bunu Nur Suresi 35 ve 36. Ayetlere dayanarak yapardı. Günümüzde de bu ayetler okunmadan asla o çıkarıcı yakılmaz.”

5- Zakir: “*Deyiş, düvaz, miraclama, mersiye, nefes söyler. Saz çalar, semahı yönetir*” (Fığlalı, 2006: 274).

Celal Özer Dede şunları söylemiştir:

“Zakir, Alevi-Bektaşilikte Dede-Pirden ve Rehberden sonra gelen bir hizmet sahibi olarak bağlama çalarak, Deyiş ve Duaz İmam, Mersiye, Beyit ve Nefesler okur. Halkın içinden sesi güzel, yüreği güzel insanlar zakir olabilir. Zakir zikri insanın içine işler, yüreklere dokunur.”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları söylemiştir:

“Zakir, zikreden, dua eden, hatırlatan, anan öğreten demektir. Cemlerimiz, deyiş düvazımam, beyit, nefes, taçlama, miraçlama, semah, tevhit gibi tasavvuf içerikli makamlarla icra edilir. Cem sırasında bu hizmeti yerine getiren zakirdir. Zakir'in çaldığı saza ‘‘Telli Kur’an’’ denilir.”

6- Süpürgeci, Ferraş: “Hizmetler tamamlandıça meydanı sembolik olarak süpürür. Aynı zamanda rehberin yardımcısıdır. Meydanı süpürür” (Erdoğan, 2000: 138).

Celal Özer Dede ferraşçı hizmetini şöyle anlatmıştır:

“Ferraşçı cem evlerinin, mabet yerlerinin temizliğini hem görünürde hem de maneviyatta sağlar. Ferraşçı süpürgesiyle süpürdüğünde “Yarabbi ben aynı zamanda cem evinin temizliğini yaptığım gibi dünyadaki bütün kötü gidişatları da bu süpürgeyle süpürüp atacağım. Barışı, huzuru, güzelliği getireceğim der.”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları söylemiştir:

“Ferraş, süpürgeci hizmeti, sadece cem ibadetinde cem meydanını süpürmek, temizlemek, değildir. Böyle yapmak zahiri anlamdadır. Meydanı süpürmesi aynı zamanda manevi temizlik için çağrıdır. Hizmetli, postun önüne gelip, her hizmetin sonunda sembolik olarak "Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali" diyerek üç kez süpürgeyi yere çalar ve Dar'a durup dua eder.”

7- Sakacı, Sucu: “Cem’de saka suyu dağıtır, susayanlara su verir. Dolucuda denir” (Fığlalı, 2006: 274).

Celal Özer Dede şunları söylemiştir:

“Alevi Bektaşilikte on iki hizmetten birisidir. Su mürşittir. Mürşit Muhammed Ali’yi temsil eder. Her cemin sonunda cemde sohbet dinleyen, semah dönen, yani ilahi ritüellerini yerine getiren insanlar bir damla su içmek için adeta yarışlar. Sakacı, dede tarafından dualanan suyu oradaki canlara dağıtır.”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları söylemiştir:

“Bade ve Rızalık Suyu da denilen Saka Suyu, cemaate yetecek kadar bir kaba konulur ve Mürşid-Pir tarafından dualanır. Sonra herkese dağıtılır. Bu arada Zakirler Şah Hatai veya diğer dört ulu ozandan deyişler, nefesler okurlar. Bu hizmetin en büyük özelliği, Yezit tarafından Kerbela’da susuz şehid edilen İmam Hüseyin ve yakınlarının anısına herkese su dağıtılması ve Yezid’e lanet okuyup, Şah Hüseyin’e ağıt yakılmasıdır.”

8- Sofracı, Lokmacı, Kurbançı: “Kurban ve yemek işlerine bakar” (Fığlalı, 2006: 274).

Celal Özer Dede şunları ifade etmiştir:

“Kurbançı, kurban ve yemek işlerini yürütmekle sorumludur. Cem evlerine gelen lokmaları alır ve dağıtılmasını sağlar. Eskiden Kırklar Ceminde Selman taşıyıcıydı. Haktan alır, lokma yapar, yoksullara, evsizlere, düşkünlere dağıtırdı. Cem’in olmazsa olmazıdır. Cem evine ibadet dışında misafirler gelir. Onlara lokmalar verir.”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları aktarmıştır:

“Kurbanlık ortaya getirilir. Cem meydanına. Kurbanı, kurbanlığın sol yanında durup kurbanın sağ ayağını gözü hizasına getirir ve ona niyaz eder. Mürşid-Pir, cemaatle birlikte gülbank okur. Kurban pişirilip lokma edildiğinde, sofraya kurulur. Yemekten önce de sonrada dualar okunur. Kurbanın, ciğer lokması ayrıca yenilir ve duası yapılır.”

9- Pervane, Semahçı: “*Semahçı semah dönen kişilerdir*” (Fırlalı, 2006: 274).

Celal Özer Dede şunları ifade etmiştir:

“Alevi-Bektaşî inancında on iki hizmet içerisinde semah dönülür. Semahçılara pervane de denilir. Semah görevini yerine getirirler. Zakirin çaldığı beyitler eşliğinde, birkaç kez döndükten sonra ayaklarını mühürleyerek, pirin huzurunda dururlar ve dede onlara hizmet duasını verir.”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları söylemiştir:

“Semah, özelliğine göre, en az iki bacı, iki er kişi ile olabileceği gibi, daha çok çift ile de dönülebilir. En önemli semah, Kırklar Semahı ve onu takip eden Pervaz Semahı'dır. Semahlar da dualarını alarak dönülür. Semah dönen canların ayakları çıplaktır. Bacıların başları örtülüdür. İlk semah Kırklar Meclisinde Hz. Muhammed ve Hz. Ali dönmüştür. Semah seyirlik oyun değildir, ibadettir. Cemlerde ve pir huzurunda dönülür.”

10- Peyik, Davetçi, Okuyucu: *Cem'in yapılacağını önceden bütün canlara haber verir*” (Fırlalı, 2006: 274).

Celal Özer Dede şunları söylemiştir:

“*Peyik, ceme gelecek insanları tek yek gezerek onların toplanmasını sağlar. Cem'in yapılacağını önceden bütün canlara haber vermekle görevlidir.*”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları aktarmıştır:

“*On iki hizmetten birisi de peyiktir. Cem ibadetinin yapılacağını, ceme katılacak olan canlara haber verir.*”

11- İznikçi (Meydancı): “*Cemevi'nin temizliğine bakar*” (Fırlalı, 2006: 274).

Celal Özer Dede şunları söylemiştir:

“*Ceme gelen taliplere, canlara Mürşidin, Pirin, Rehberin huzurunda nasıl durulması gerektiğini ve diğer kuralları öğretir. Oturma yerlerini belirler. Gözcüye yardım eder.*”

Tahir Aslandaş Dede ise şunları aktarmaktadır:

“*Cem meydanının dirliğini ve düzenini sağlayan kişidir*”

12- Kapıcı (Bekçi): “*Cem töreni yapılan evin kapısında bekler. Ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlar*” (Fırlalı, 2006: 274).

Celal Özer Dede şöyle ifade etmiştir:

“Kapıcı dışarıdan gelen olur ya da bir müşkülü olan olur ise kapıcılar gözcüye, gözcü de dedeye ulaştırır. Bazı yörelerde ceme katılan ailelerin evlerinin boş kalması nedeniyle olabilecek olumsuzluklar için evlerin gözetlenmesi görevi verilen kişilerdir.”

Tahir Aslandaş Dede ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Kapıcı, Cem evinin ve ceme katılan canların güvenliğinden sorumludur.”

3.6. CEM İBADETİNİN İCRASI

Çalışma kapsamında Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi’nde her hafta düzenli olarak yapılan ve çalışma süresince birçok defa katılım sağlanan Öğreti Cem’i gözlem ve video çekimlerine dayanarak ayrıntıları ile aşağıdaki şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi’nde her hafta düzenli olarak yapılan cem ibadeti “Öğretici Cem” ismi ile geçer ve bu cemler perşembe akşamları saat 19.00’da başlayarak yaklaşık olarak 22.00’a kadar devam etmektedir. Her hafta düzenli yapılan Öğreti Cem’leri herkese açık olarak yapılmaktadır. Cem törenlerinin icra edildiği salon oldukça büyük ve bakımlıdır. Katılımcıların oturmaları için ayrılan bölüm boydan boya bir halı ile kaplanmış, yer yer minderler vardır. Arka sıralarda yere oturamayanlar için sandalyeler konulmuştur. Dar meydanı ise parke ile döşenmiştir. Dedelerin oturduğu bölüm katılımcılardan yüksektir ve önlerinde büyük bir kürsü bulunmaktadır. Dedelerin arkasındaki büyük Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Veli resminin dışında duvarlarda gene büyük on iki imam resimleri bulunmaktadır. Saat 19.00’da cem ibadetine katılmak amacıyla gelen kişiler için kutsiyet eşikte başlar. Her gelen birey eşige niyaz eder ve eşige basmadan adımını içeri atar. Bazı yörelerde ceme ilk önce dede ve rehber gelirken bizim çalışma alanımızda dedeler gelmeden önce cemaatin hazır bulunduğu gözlemlenmiştir. Ceme gelen kişiler ekonomik durumlarının elverdiği ölçüde meyve, bisküvi, tatlı gibi yiyecekler getiriler. Cem bittiğinde bu lokmalar herkese eşit olacak şekilde dağıtılır. Köylerde bir dedenin yönettiği cemi, şehirleşme ve artan nüfusla birlikte birkaç dede birlikte yönetmektedir. Sivas Cemevi’nde beş tane görevli dede olduğu ve biri daha ön planda olmak üzere cemi birlikte yönettikleri tespit

edilmiştir. Dedeler cemlerde modern bir görünüm çizmekle birlikte genellikle ceme takım elbise ve bazen kravat takarak gelmektedirler.

Dede oturmadan önce dar meydanına niyaz eder. Sağ eli sol göğsünün üstünde olarak canlara dönük şekilde dar duasını yapar. Dar duası şöyledir:

“Bismişah Allah Allah! Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dardan, çağırdığımız pirden şefaah göresiniz. Divanlarınız kabul ola, muratlarınız hasıl ola, dergah hizmetine yazılmış ola. Darına durduk ya Allah ya Allah ya Allah, divanına durduk ya Muhammed ya Muhammed ya Muhammed, keremin sığındık ya Ali ya Ali ya Ali. İnayet eyle ya 12 imamlar, kerem eyleyin ya on dört masumu paklar, yol gösterin ya on yedi kemer bestler, ceminize alın ya kırklar. Bağışlanmak senin yüzün suyu hürmetine olur pirimiz ya Hünkar Hacı Bektaşî Veli. İlahi yarabbi darlarımızı divanlarımızı ibadetlerimizi dergah ile kabul eyle. Gerçeğe hu.”

Dede duadan sonra meydana niyaz eder, pir postuna niyaz eder ve yerine oturur. Dedenin postuna oturması ile cem ibadeti başlar. Bundan sonraki ibadet sürecinde “Yol bir sürekin bin bir” anlayışı ile farklı uygulamalar, farklı sıralamalar görülebilmekle birlikte de öz itibari ile aynıdır. Dede postuna oturduktan sonra günün anlam ve önemine dair bir konuda sohbele başlar. Katıldığımız cemler de sohbet kısmı yaklaşık yarım saat sürmekle birlikte uzadığı zamanlarda olmaktadır. Cemaat dedeyi dikkatle dinlemişlerdir. Dedeler bazı kısımlarda elindeki kağıda bakarak okurlarken çoğunlukla dinleyenlerle göz teması kurmaktadır. Cemleri yöneten dedeler elli yaş üzeri olup uzun süredir cemaatle cem yapan kişilerdir. Dedeler cemde erkan vaziyetinde ve sağ el sol göğsünün üstünde cemi yürütmüşlerdir. Daha sonra Alevi-Bektaşî inancında büyük öneme sahip olan, kişilerin birbirinden razı olup olmadıklarının sorulduğu bölüme geçilir. Devamında dede şöyle der:

“Canlar yolumuz rıza yoludur. Biz sizi size sizin özünüzdekini Hakk’a teslim edeceğiz. Özünüzdeki Hak ile didar olacaksınız. Aranızda dargın küskün olanlar üzerinde kul Hakkı olanlar varsa bilerek veya bilmeyerek hata işlediyseniz buyurun Hak meydanına çıkınız, yoksa Allah eyvallah desin.

Canlar: Allah eyvallah, der.

Dede: Canlar birbirinizden razı mısınız? 2 kere sorar.

Cemaat: Razıyız derler.

Dede: Birbirinize Haklarınızı helal ediyor musunuz? 3 kere sorar.

Cemaat: Helal olsun der.

Dede: Helal ediyorsanız edep erkan sükutu lisan mümine nişan. Lütfen herkes yanındakileri niyazlasın canlar.”

Bizim bu aşamada gözlemimiz dede sözlü olarak “Birbirinizden razı mısınız?” diye üç kere sorunca katılımcılardan da üç kere hep bir ağızdan “razıyız” karşılığını

vermiş olmalarıdır. Katılımcıların bu cevabı içten ve yüksek sesle verdiklerini söyleyebiliriz. Fakat her hafta düzenlenen öğreti cemlerine dışardan yabancı katılımı olduğunda bu kişilerin cevap vermemeleri sadece seyir içinde olmaları ibadete iştirak etmemeleri ortamdaki mistik havayı olumsuz etkilemektedir. Devamında dede ile birlikte selavat getirilir.

“Fahri Kainat, Alemlere rahmet Verelim Muhammed Mustafa ve Ehlibey’ine Salavat. “Allahümme Salli Ala Seyyidina Muhammed’in Ve’l Ala Ali Muhammed ve Ehlibeyt.”

Daha sonra Türkçe olarak İhlas suresi okunur. Ardından Fatiha Suresi Türkçe olarak okunur. Ardından salavat ve selamlama gelir. Sonrasında Zakir tarafından on iki hizmet deyişi okunur ve on iki hizmet görevlileri isimleri okundukça meydana çıkmaya başlarlar.

On iki Hizmet Deyişi

Hakk’tan bize nida geldi,
 Pirim sana haber olsun.
 Şahtan bize name geldi,
 Rehber sana haber olsun.
 Hak kuluna eyler nazar,
 Dört kalıptan adem dizer.
 Kalleş gelmiş cemi bozar,
 Gözcü sana haber olsun.
 Bu yola giden hacılar,
 Kırklar güruh-u Naciler.
 Cem kilidi kapıcılar,
 Kapıcıya haber olsun.
 Mümin yolun yakın ister,
 Münkirlerden sakın ister.
 Delil yanmaz yağın ister,
 Çerağcıya haber olsun.
 Mümini çekti meydana,
 Münkiri sürdü zindana.
 Tekbir verildi kurbana,
 Kurbancıya haber olsun.
 Mümini çektiler dara,
 Münkiri sürerler nara.

Hizmet verildi Selman'a,
 Süpürgeciye haber olsun.
 Gelin gidelim tarikata,
 Kulak verin marifete.
 Talip girmiş hakikate,
 Tarıkçıya haber olsun.
 Mümini çektiler dara,
 Münkiri sürdüler zindana.
 Hizmet veridi Selman'a,
 Tezekkara haber olsun.
 Bu yola giden hacılar,
 Kırklar güruh-u Naciler.
 Mümin Müslime bacılar,
 Peyik sana haber olsun.
 Yola gider haslar hası,
 Giymiş hakikat libası.
 Doldur ver bir engür tası,
 Sakkacıya haber olsun.
 Zakirin zikri saz ile,
 Kuran okur avaz ile.
 Mümin müslim niyaz ile,
 Zakir sana haber olsun.
 Şah Hatayi'm varı geldi,
 Varı geldi varı geçti.
 Sefil bülbül zara düştü,
 İznikçiye haber olsun.
 İznikçiye haber olsun Allah, Allah.

Her iki deyişte bir Allah, Allah, Allah, hü, hü, hü, Ya Ali hüü denilir.

Yukarıda verilen on iki hizmet deyişi okundukça zakirin daveti ile on iki hizmet sahipleri meydana çıkar. Hizmetler çağırıldığında on iki hizmet sahipleri dede makamının önünde ayakta sıralanırlar.

Dede on iki hizmet sahiplerine dualarını verir:

“Bismişah Allah Allah! Hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Hazır gaip, zahir, batın cem erenlerinin nur cemalları aşk ola. Yüce Allah cümlemizi Ehlibeyet'e nail eyleye. Hizmet sahiplerinin hüsnü himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Hak – Muhammed–Ali utandırmaya. Cehennem narına

yandırmaya. On iki imamlar yardımcınız ola. Niyet ettik vaktin hayrına, girdik. On iki imam yolunda imam Cafer kavline. Kiblegahımız Muhammed, secdegahımız Ali, Pirimiz, üstadımız Hünkar Hacı-ı Veli. Gerçekler demine, evliya keremine, gönüller birliğiyle Hu diyelim. Hu.”

Dualarını alan On iki hizmet sahipleri rükuya eğilirler; Dede on iki hizmet sahiplerine şu duayı okur:

“Tecellanız, temennanız kabul, Yüzünüz ak, gönlünüz pak ola. Yüce Allah da cümlemizin yardımcısı ola. Gerçeğe Hu.”

On iki hizmet sahipleri Secde yapıp niyazda bulunurlar. On iki hizmet sahipleri görevlerine başlarlar. İlk olarak post hizmeti yapılır. Sivas cemlerinde post hizmetini bir kadın ve bir erkek yapar. Sivas Cemevi’nde post hizmeti için seccade kullanılmaktadır. Bunun dışında postun ibadet esnasında toplanıp kenara kaldırıldığı görülmektedir. Cemin sonunda postu tekrar getirip, açıp sonra “Allah, Muhammed, Ya Ali” diyerek tekrar toplamaktadırlar. Postçu postu açarken her bir katını açtığında ‘Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali’ denir. Postçu hizmetini yapan kişi avuçlarını postun üzerine gelecek şekilde birleştirerek posta niyaz eder ve Bismişah Allah Allah! Cem birliğine, sohbet sırlığına, evliya keremine, uğur açıklığına, Allah eyvallah Pirim der.

Dede postçuya duasını verir. Dua şu şekildedir:

“Bismişah Allah Allah! Erenler postu geldi. Hizmetler yerin aldı. Mümin müslim ikrar verdi. İkrarınızda daim olasınız. Hakk didarın göresiniz. Post sahiplerinin himmet ve hidayetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hu. Postu seren görevli niyaz eder ve yerine geçer.”

Görev sırası Tezekkar (İbriktardadır). Sivas Cemevi’nde bunu bir kadın ve bir erkek yapar. Kullanılan ibrik ve sürahi gerçeği yansıması açısından bakırdır. Erkan boyunca gözcü de yanlarındadır ve hizmetin yürütülmesine yardımcı olur. Duayı birlikte okurlar. Erkek hizmetli her adımda elindeki ibrikten kadın hizmetlinin elindeki leğene su aktarır ve bu esnada duasını okumaya devam eder. Abdest aldırırken işaret ve orta parmaklar birliktedir. Daha sonra dedelerden birine temsilen abdest aldırdıktan sonra havlu ile kurulayıp havluya niyazda bulunmaktadırlar.

Bacı omzunda havlusu erkek elinde suyu ve bakır leğeni ile meydana çıkarlar ve “Bismişah Allah Allah! Manayı marifet, sırrı hakikat, geldi hizmeti Muhammed. Sükut et ey cemaat.” derler. Üç kere tekrarlar ve her söyleyişte “Allah – Muhammed – Ya Ali” diyerek leğene üç kere su damlatırlar. Dedenin önüne kadar gelerek dara durur ve şu duayı okurlar:

“Bismişah Alah Allah! Ben Gulam-ı kamberiyem, etmezem adülerden hayfu pak. Pirimiz, Üstadımız kırklar Meydanında Selman-ı Pak. Bercemali Muhammed, Kemal-i imam Hasan, imam Hüseyin, imam Ali’yi Pir Bilip Verelim Muhammed Mustafa ve Ehlibey’ine Salavat.”

Cemaat hep birlikte salavat verir. Erkek kadının eline 3 kere ya Allah ya Muhammed ya Ali diyerek su döker. Daha sonra kadın ibriği ve havluyu alır ve erkeğin eline üç kez ya Allah ya Muhammed ya Ali diyerek su döker. Havluyu niyaz edip ellerini kurularlar. İbrik erkekte havlu kadında olacak şekilde dedenin önünü gelir ve dede için de aynı işlemi tekrarlarlar. Hizmet bittikten sonra, görevli tezakkâr duasını dara durarak tekrar verir.

Tezekkâr şu duayı okur:

“Bismişah Allah Allah. Haydar Seyidim oldum pak. Yüziim sürdüm dergahına eyledim hak. Kırklar meydanında pirimiz üstadımız ibriktar Selman-ı pak. Şehrilillah, Allah eyvallah. Nefes pirdedir.”

Dede ise şu duayı okur:

“Bismişah Allah Allah. Huda hakkın kabul et hizmeti ey şah. Bi Hakkı Murteza Ali dergah. Hüseyini Ali Hakk’ı için bu dergahtan ayırma bizi ey gani ğah. Erenlerden hayırlı himmet, Şehrilillahallah, eyvallah. Gerçeğe hu mümine ya Allah ya Muhammed ya Ali.”

Sıra çerağ uyandırılmasına gelir. Çerağ hizmetini genç bir erkek yürütmektedir. Yanında gözcü de elinde mikrofonla ona eşlik etmektedir. Üzerinde gündelik kıyafetleri ve belinde yeşil kuşağı bulunmaktadır. Çerağ hizmetini yürüten hizmet sahibi dedenin önünde niyaz eder ve sağ eli sol göğsünün üstünde yüksek ve etkili bir sesle Nur Suresi’nin 36. ve 37. ayetlerini Türkçe okuduğu gözlenmektedir. Yakılan çerağ üç başlı otantik bir şamdandır ve kanaatimizce bu durum cemin özündeki otantik ruha gölge düşürmektedir.

Hizmetli gelir, mumların yakılması için önüne diz üstü oturur. Nur suresinin 35 ve 36. Ayetlerini Türkçe olarak şu şekilde okumaktadır:

“Esirgeyen Bağışlayan Allah’ın Adıyla. Tanrı, göklerin, yerin ışıklar verenidir. Bu nur; içi çerağlı kandil nuru gibidir. Bu çerağ, bir billurun içindedir. Bu billur, parıldayan bir yıldız gibi parlayıp durur. Yakılır; doğuluda olmayan- batılıda olmayan, mübarek kutsallaşmış zeytin ağacından. Onun yağı bir ateş, ona değmese de pek, ona dokunmasa da sanki ışık verecek. Nur üstüne nurdur O. Tanrım pekiyi bilir. Kimi dilerse onu bu nuruna iletir. Hakk çalâp insanlara mesel getirir durur. Her şeyi bilen odur (Nur Suresi, 35. ayet).”

Bu ışık Allah'ın yüksek tutulmasına ve içlerinde adının anılmasına izin verildiği evlerde yakılır. Onlar buralarda sabah akşam onu tesbih ederler.” (Nur Suresi, 36. ayet).

Çerağcı sonrasında şu duayı okur:

“Çerağı Ruşen, Fahri dervişan, Zuhuru iman, Himmeti piran, Piri Horasan, Kürşad-ı meydan, Kuvve-i Abdalan, Kanuni evliya, Verelim Muhammed Mustafa ve Ehlibeyt'ine Salavat.”

Bütün cemaat selavat verir. Sonrasında çerağcı, Yaradan'ın nuru aşkına ya Allah ya Allah ya Allah” diyerek ilk mumu “peygamberliğin nuru aşkına ya Muhammed ya Muhammed ya Muhammed” diyerek ikinci mumu “velayetinin nuru aşkına ya Ali ya Ali ya Ali” diyerek de üçüncü mumu yakar. Çerağcı dede postunu niyazladıktan sonra çerağ deyişi okumaya geçilir. Çerağcı deyiş bitene kadar dede postunun önünde sağ elleri sol göğüslerinin üzerinde bekler.

Sonrasında dede şu duayı okur:

“ Bismişah Allah Allah! Allah'tan bize ulaşan çerağımız sonsuza dek kılavuzumuz olsun! Çerağımız yansın yakılsın, Allah'ın nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, Peygamberliğin nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, velayetin nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, Ehlibey'in nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, Pir Hünkar Hacı i Veli Aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, yolumuz, birliğimiz, dirliğimiz ve ülkemizin aydınlığı aşkına! Allah Allah! Yarab! Bizleri ilahi nurundan feyz alan kullarından eyle. Peygamberlerin, Ehlibey'in, velilerin ilmini yol göstericimiz eyle. Çerağ gibi ışık vermemizi, nurundan nasiplenmemizi mazhar eyle. Mum gibi Hakk aşkına eriyip insanlığa ışık saçanlardan eyle. Yoluna hizmet edenleri himmetlerinden mahrum eyleme. Sonsuza dek bu çerağ yolumuzun ve yaşantımızın ışığı ola. Yüce Allah da cümleminizin yardımcısı ola. Gerçeğe Hu.”

Sıra süpürgecilere gelmiştir. Katıldığımız Sivas cemlerinde bu vazifeyi üç genç kızın yaptığı ve çalı süpürgesi kullanıldığını gözlemlenmiştir. Üç bacı meydana çıkar. Ortadaki görevli elindeki süpürgeyle meydana temsilen üç kez süpürür ve her defasında eğilmiş vaziyette üç adım ilerlerler. Süpürgeci, süpürgesini yere hiç değdirmeden sadece sembolik hareketlerle kullanmaktadır.

İlk adımda “Allah” ikinci adımda “Muhammed” üçüncü adımda “ya Ali” diyerek Dedenin önüne gelir ve niyaz ederler. Sağ elleri sol göğüslerinin üstünde dualarını okurlar.

Süpürgecilerin okuduğu dua şu şekildedir:

“Bismişah Allah Allah! Üç bacı idik, Gürüh-u Naci idik, Kırklar Ceminde süpürgeci idik. Süpürgeyi süptürdü Selman, kör olsun Yezidi Mervan, zuhura gelsin Mehdiyi sahibi zaman. Allah Eyvallah, nefes pirimdedir.”

Dede ise süpürgecilere şu şekilde dua eder:

“Bismişah Allah Allah! Sahibi Selman, Mülkü Süleyman, Cennette Rıdvan, Carımıza Yetişsin şah-ı Merdan. Hayır hizmetleriniz kabul, muratlarınız hasıl ola. İsteğinizi dileğinizi Hakk – Muhammed – Ali vere. Gerçeğe Hu!”

Süpürgeciler niyaz ederek yerlerine geçerler.

Sıra gözcüdedir. Gözcü tek bir erkektir. Ellili yaşlarda ve geleneksel giyime sahip bir kişidir. Belinde yeşil bir kuşak bulunmaktadır. Gözcünün elinde değneğinin olmaması da dikkat çekmektedir. Sürekli ibadet sürecini kontrol etmekte, katılımcıları izlemekte, onlarla iletişim kurmakta ve tüm erkanlarda hizmet sahiplerine eşlik ederek onlara yardımcı olmaktadır. Ses olursa katılımcıları uyarmakta ve salonda sükuneti sağlamaktadır. Gözcü erkanı esnasında da dualarını yüksek sesle okumaktadır.

Gözcü dedenin önüne gelir. Sağ eli sol göğsünün üstünde başı öne eğik bir biçimde duasını eder.

“Bismişah Allah Allah! Allah’tan ola hidayet. Muhammed Mustafa’dan ola şefaat. Al’yyel Murtaza’dan ola himmet. Pirimiz, üstadımız Gözcü Karaca Ahmet. Allah Eyvallah, nefes pirdedir.”

Dede gözcüye şu şekilde dua eder:

“Bismişah Allah Allah! Hizmetiniz kabul, muradınız hasıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hakk – Muhammed – Ali vere. Gözcü Karaca Ahmet Sultanin himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe hu, gerçeğe hu mümine ya Allah ya Muhammed ya Ali.”

Dedenin duasından sonra gözcü, dede postunu niyaz eder ve sol eli sağ göğsünün üstünde geri geri çıkararak yerine geçer. Bundan sonra dede tövbe duasını okur.

Ardından Nad-ı Ali duasına geçilir. Nad-ı Ali duasından sonra devamında okunan dualar eşliğinde secdeye varılır. Secdeden kalkıldığında ise Zakir düvaz imam söylemeye başlar. Üç olabildiği gibi iki düvazimamda yeterlidir. Devamında zakir

Allah'ın tek olduğu, O'ndan başka ilah olmadığı anlamına gelen, İslam bilgisinin temel niteliği olan, vahdet ve birliği anlatan “Tevhid”i çalmaya başlar. Bu aynı zamanda ibadetin asıl bölümünün de başladığını göstermektedir. Zakirinde bu bölümde performansının arttığı daha yüksek sesle coşkuyla söylediği gözlemlenmiştir. Tevhitte katılımcılar hep birlikte yüksek sesle La İlahe İllallah diyerek zakire eşlik ederler. Sivas ceminde de bu kısımlarda yüksek katılım sağlandığı özellikle ön sıralarda oturan ve on iki hizmette olan gençlerin konsantrasyonlarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. İki ya da üç tevhitte sonra secdeye varılır. Dede secde duasını verir. Secdeden sonra zakir üçüncü tevhid cemaatle birlikte söyler. Tevhitler bittikten sonra zakir, miraçlamayı okumaya başlar. Zakir miraçlamayı okurken katılımcılar miraçlamada geçen birtakım yerlerde bazı davranışlar sergilerler. Örneğin zakir “Şimdi senden el tutalım” dediğinde tüm cemaat yakınındaki ile el ele tutuşur. “Muhammed, ayağa durduğu zaman” denildiğinde de kadınların elleri göğsünde, ayakları mühürlü, erkeklerde de ayaklar aynı, sağ eli kalbin üstünde ayakta “dar” biçimini alırlar. Zakir, söylediği “Hak Kelamı” içinde “Muhammed oturdu” dediğinde ayaktaki cemaat niyaz ederek oturma pozisyonuna geçerler.

Semah dönmeye sıra geldiğinde ise zakirin daveti ile semah dönecek kişiler ellerini çapraz göğüslerinde birleştirip hafif öne eğik bir biçimde semaha kalkarlar. Kadınlı erkekli semah dönülür. Semah dönüldüğünde semahçılar kadar zakir de önemlidir. Zakirler miraçlamada coşkuyu arttırırken dedelerden de aralarda dualarla, “Allah Allah”, “Aşk ile” gibi sözlerle eşlik ettikleri görülmüştür. Semaha kalkanlar genellikle gençler olup arada çocuklarda vardır. Kızlar siyah etek, kırmızı tülbent ve bellerinde yeşil kuşak vardır. Erkeklerin ki ise daha günlük kıyafetlerdir.

Semahın bitiminde semahçılar elleri göğüslerinde çapraz bir şekilde dedeye dönük bir şekilde sıralanırlar. Dede dualarını eder. Dua şu şekildedir:

“Bismişah Allah Allah! Semahlar saf ola. Günahlar af ola. Döndüğünüz çarkı pervazlar Hakk için ola. Hakk için ola, seyir için olmaya. Yardımcınız 12 imamlar ola. İsteğinizi, dileğinizi Hakk – Muhammed – Ali vere. Semahınız kırklar semahı ola. Semahı bizlere bağışlayan Muhammed Mustafa'nın şefaati üzerimizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hu!”

Semahçılar rükuya durur. Dede duasına devam eder:

“Bismişah Allah Allah! Tecellanız, temannanız kabul ola. Hakk'ın dergahına yazıla. Yüzünüz ak, gönlünüz pak ola. Yüce Allah da cümleminizin yardımcısı ola. Gerçeğe Hü.”

Semaçlılar yerlerine otururlar, gözcü meydandadır. Yere niyaz olur ve diz üstü oturarak şu duayı verir:

“Allah – Muhammed – Ya Ali. Dar çeken, didar göre. Didar gören cehennem nari görmeye. Sofular safaya vara.”

Tüm cemaat hep birlikte rahat otururlar. Cem ibadetinde tevhid ve miraçlama bölümünden sonra sıra saka suyunun dağıtılmasına gelir. Hz. Hüseyin ve ailesinin Kerbela'dan şehit edilmesinin yüzyıllardır dinmeyen acısı her cem ortamında tekrar tekrar hatırlanır ve duygular aynı tazeliğe canlanır. Sivas ceminde bu hizmeti en son semaha kalkan gruptan iki erkek üç kız olmak üzere beş genç dedenin önünde diz çöküp saka hizmetini gerçekleştirmişlerdir. Birinin elinde sürahi, diğerlerinin elinde plastik şişeler vardır. Saki elinde sularla dara durur ve duasına başlar:

“Esirgeyen Bağışlayan Allah'ın adıyla Bütün canlıları sudan yarattık. (Enbiya Suresi 30. Ayet) Allah her istediğine şifa verir. Ber Cemal-i Muhammed, Ber Kemal-i imam Hasan, imam Hüseyin, imam Ali'yi pir bilip verelim Muhammed Mustafa'ya ve Ehlibeyt'ine salavat. Cemaat hep birlikte salavat getirir.”

Dede darda duran sakilere ve cemaate duasını verir:

“Bismişah Allah Allah! Erenler şemile pervana geldim. Baş açık yalın ayak ben divana durdum. Şerha şerha kattım ol tez iktidarım. Derem derem bir yudum su ver.”

Sakiler suyu dağıttıktan sonra tekrar dara dururlar. Dede şu duayı okur:

“Bismişah Allah Allah! Aşk olsun içene, Rahmet olsun göçene, Hazreti imam Ali ve İmam Hasan'a, Hazreti İmam Hüseyin'i, Veliye, gittiği yer dert görmeye, erenler kerem eyleye, Şeyen Lillah Allah Eyvallah, Gerçeğe Hu”

Sakilerde niyaz ederek yerlerine geçerler. Sonrasında mersiye okunur. Elele tutuşan canlar coşkuyla eşlik ederler. Mersiye okunduğu bölümde herkes ayağa kalkar ve ele ele tutuşup zakirin çaldığı “Ah Hasan'im Vah Hüseyin'im” mersiyesi ile ibadete devam ederler. Bu bölümde bazı kadın katılımcıların gözyaşları içerisinde mersiyeyle eşlik ettikleri görülmüştür. İkinci mersiye geçildiğinde herkes ellerini göğsünde çapraz birleştirir. Sadece yetişkinlerin değil çocuklardan da etkilenen katılımcılar olduğu gözlemlenmiştir.

Mersiye okunur secde yapılır dede secde duasını yapar. Sonrasında süpürgeciler meydana çıkarak dualarını okurlar.

“Bismişah Allah Allah! Hüseyni Kerbela için gözlerim yaştır. Zalimlerin bağı kara taştır. Erenler yolunda Ali’yyül Murtaza baştır. Kırklar meydanında pirimiz üstadımız Seyyidül Farraştır. Eyvallah Pirim. Nefes Pirimdedir.”

Dede süpürgecilerin duasını verir:

“Bismişah Allah Allah! Hayır, hizmetleriniz kabul ola. Muradınız hasıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hakk Muhammed Ali vere. Hizmetlerinizden de şefaata bulasınız. Gerçeğe Hu.”

Süpürgecilerden sonra lokmacılar çıkar meydana. Elinde lokma dara durarak duasını verir:

“Bismişah Allah Allah! Evvel Allah diyelim. Kadim Allah diyelim. Geldi Hakk sofrası, Hakk versin biz yiyelim. Demine Hu diyelim. Allah eyvallah. Nefes pirdedir.”

Dede lokmacıların duasını verir:

“Bismişah Allah Allah! Niyazınız nur ola. şah zuhur Ola. Yiyene helal, yedirene delil ola. Derterimize derman, hastalarımıza şifa Allah’tan ola. Erenler kerem eyleye. Lokmalarınız Hakk dergahında kabul ola. şey’en lillah, Allah eyvallah. Gerçeğe Hü.”

Çerağcı çerağları söndürür ve şu duayı okur:

“Esirgeyen Bağışlayan Allah’ın Adıyla Yaratanın nuru aşkına; Ya Allah, Ya Allah, Ya Allah. Peygamberliğin nuru aşkına; Ya Muhammed, Ya Muhammed, Ya Muhammed. Velayetin nuru aşkına; Ya Ali, Ya Ali, Ya Ali.”

Dede çerağcılarının duasını verir:

“Bismişah Allah Allah! Batın oldu çerağı nur-u Ahmet Zahir oldu şems-i mah-i Muhammed. Allah Eyvallah. Hu Dost.”

Post hizmeti için bir kadın bir erkek gelirler. Postu "ya Allah ya Muhammed ya Ali" diyerek toplayıp dedenin önünde dara dururlar.

Dede onlara şu duayı okur:

“Bismişah Allah Allah! Post kadim ola. İnkâr yok ola. Burada sorulan ahirette sorulmaya. Müminler abad, münafıklar ıslah ola. Gerçeğe Hü.”

Devamında on iki hizmette görev alanların tümü dardadır. On iki hizmet sahiplerine toplu dua verilir. Son olarak dede şu duayı ederek cemi sonlandırır. Dua şöyledir:

“Bismi şah Allah Allah tecellanız temennanız kabul ola. Yüzünüz ak gönlünüz pak ola. Dergah hizmetine yazılmış ola. Hizmetlerinizden şefaath göresiniz. İsteğinizi dileğinizi Hak Muhammed Ali vere. Gerçeğe hu mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali.”

Dua bitince yere secdeye gidip avuç içleri yukarı gelecek şekilde yere koyarak önce sağ sonra sol sonra tekrar sağ avuç içlerini niyaz ederler. Cem tamamlanmış olur.

Yukarıda anlatılan ve her hafta düzenli olarak yapılan Öğreti Cem’lerinin, Alevi-Bektaşileri bir arada tutan, birlik ve dayanışma içerisinde olmalarını sağlayan ve aynı zamanda taliplerin yol ve erkanlarını öğrenmeleri gibi birçok işlevi olduğu söylenebilir. Çalışma süremiz boyunca birçok defa katılım sağladığımız Öğreti Cem’lerine dair tespitlerimiz ise şu şekildedir:

Cemlerde dikkat çeken ilk şey genç katılımcıların oranının düşük olmasıdır. İlk ve ortaokul çağındaki çocuklar genellikle katılım sağlarken lise ve özellikle üniversite çağındaki gençlerin Öğreti Cem’lerine katılımının sınırlı düzeyde olduğu tespitlerimiz arasındadır. Zülfikar kılıcını kolye olarak takan katılımcılar olduğu gözlemlenirken katılımcıların genelde sade ve ibadete uygun ve rahat kıyafetlerle cemlere katıldıkları ifade edilebilir. Cem ibadeti içerisindeki on iki hizmet ve semahlarda bazı yörelerde bu görevleri yaşlılar üstlenirken Sivas Cemevi’nde genç katılımcıların sayısının fazlaca olduğu ve semahlarda aralarda küçük çocukların da yer aldığı gözlemlenmiştir. Bir diğer tespitimiz ise bazı yörelerde kadın ve erkekler karışık otururken Sivas Cemevi’nde kadın hizmet sahipleri sağ tarafta erkek hizmet sahipleri ise sol tarafta olacak şekilde dedenin iki yanına oturmaktadırlar. Hizmette bulunan kadın ve erkek sayısı birbirine yakındır. Alevi-Bektaşi öğretisinde “Yol bir, sürekin bin bir” söyleminden yola çıkılarak cemlerde farklı uygulamalar olduğu gözlemlerimiz arasında olup bunlar şu şekilde ifade edilebilir. Bazı yörelerde kuşak takılmazken Sivas Cemlerinde erkeklerde yeşil kuşak kadınlarda ise kırmızı örtü ve gene yeşil kuşak olmakla birlikte kadınlar siyah uzun etek giymektedirler. Yalın ayak erkan yürütülmesi gerekirken bu kurala genelde dikkat edilmemektedir. On iki hizmet uygulamasında yörelere göre sıralamalarda değişebilmektedir. Bazı yörelerde önce çerağ sonra abdest alma sırası geçerli iken Sivas

Cemevi’nde önce abdest hizmeti ardından delil (çerağ uyandırma) hizmeti yapılmıştır. Ayrıca delil hizmetinde elektrikli şamdan yakılması otantik uygulamanın dışına çıkıldığını göstermektedir. Yöresel farklılıklara dayanan bir diğer unsur ise on iki hizmet içinde geçen isimlerin yörelere göre farklılık söylenmesidir. Örneğin bazı yörelerde delil hizmetine ışıkçı denirken bu Sivas yöresinde çerağcı veya delilci olarak geçmektedir. Tüm bu yöresel farklılıklara rağmen cem ibadeti ve içerisindeki hizmetlerde ana tema hepsinde aynıdır.

3.7. SEMAHLAR

Semah sözcüğü, ‘gökkubbe’ ya da ‘ışitmek’ gibi farklı anlamlara gelen Osmanlıca kökenli ‘sema’ sözcüğünün Türkçeleştirmiş halidir. Nitekim Mevlevi ayinlerinin de sema olarak adlandırılması ve sema ve semah sözcüklerinin birbirlerine yakınlığı, bu savı doğrular niteliktedir. “Mevlevi tarikatında sözcük kökenine bağlı kalmıştır. Halk sözcüğün asıl söylenişini değiştirmiş ve “semah” şeklinde söylenegelmiştir (Bozkurt, 1995: 19).

Şimdiye kadar semahların kökeni üzerine iki temel görüş ileri sürülür. Bu iki görüşün birincisine göre semahlar İç Asya inançlarından gelir, ikinci görüşe göre ise semahlar kaynağını İslam’dan alır. İslam’dan kaynaklandığı görüşünde belirtilmek istenen Kırklar Cemi söylencesidir (Timisi, 2007: 91). “*Semahların geçmişle olan bağlantısı üzerinde durulurken birçok araştırmacı ve yazar eski Orta Asya kültürü ve Şaman gelenekleriyle yakından bağlantı kurmaktadır*” (Timisi, 2007: 101).

Semah; Alevi inancında cem ibadeti içerisinde on iki hizmetten biri olan ve ritmik hareketler içeren bir ibadet dansıdır. Sözleri, ezgileri ve figürleri ile kendine has özellikleri olan semahlar anonim/folklorik bir tür olarak varlıklarını devam ettirirler. Yöreye göre değişip, çeşitlenmesiyle hala günümüzde de var olan birçok semah türü vardır. Semahlar kadın erkek ayrımı yapılmadan tüm insanların birlikte icra ettikleri bir ibadettir. Tarihsel olarak kökenine inildiğinde göçebe topluluklara dayanan semahlar esnek kuralları olan ve kişiyi kadın erkek ayrımına tabi tutmadan içerisine dahil eden bir ibadet şeklidir. Semahlar genellikle kadın erkek birlikte oynanırken sadece erkeklerin oynadığı semah türüne Sivas, Malatya, Tokat çevresinde oynanan “Ya Hızır Semahı” örnek verilebilir. Yalnız kadımlarca oynanan semahlar ise oldukça çoktur (Bozkurt, 1995: 24-25).

Farklı ve güzel figürler içeren semahlarda esas olan semah dönen kişilerin bağımsız olmalarıdır. Tüm semah çeşitlerinde oyuncular el ele tutuşmayıp bağımsız hareket ederler. Semah dönen her kişi bağımsız olmasına rağmen bütünle bir uyum ve ahenk içindedir. İki ana figürden oluşan semahlarda ilk figür turnanın uçuşunu andıran kolların aynı anda kalkıp iniş figürüdür. İkinci olarak ise ayak figürleri gelir. Bu iki figür dışında figür bulunmaz. Müziğin akışı ayak ve kolların hızını belirler (Timisi, 2007: 115).

Semahların en önemli özelliği dini törenlerde dönülüyor olmasıdır. Küçük cemlerde cemin sonuna doğru büyük cemlerde ise belirlenen zamanlarda semah dönülür. Semahlar sadece törenlere özgü değildir. Esnek kuralları olan semahlar edep ve erkan kuralları içerisinde cemler dışında önemli günleri anarken de dönülebilir (Birdoğan, 2006: 44).

Semahlar kişi sayısı, söz yapısı ve ezgileri bakımından yörelere göre içerisinde birtakım farklılıklar taşısaya da bütün semahların en önemli noktası tüm figürlerin saat yönünün ters istikametine doğru dairesel dönüşler eşliğinde yapılmasıdır. Semahlar dünyanın güneş etrafındaki dönüş yönüyle aynı istikamette dönülür. Bu da semahlardaki dönüşlerin güneş sistemini sembolize ettiğini düşüncesini yansıtmaktadır (Timisi, 2007: 116). *“Alevi semahlarının daha çok 3-5-7-9-12 kişilik öbeklerce yapıldığı gözlenir. Aleviler arasında bu sayılar kutsal kabul edilerek önem atfedilir”* (Timisi, 2007:103). Alevi-Bektaşiler tarafından inançları gereği cemlerde icra edilen semahı her insan dönemez. Semah dönebilmek için belirli şartları taşıyor olması gerekir. Bu şartlar arasında düşünün olmamak, ikrarının alınmış olması ve musahipli olmak sayılabilir (Savuran, 2010: 24).

Bir ibadet ritüeli olan semahlar tüm Alevi toplulukları içinde kutsal kabul edilip ortak yönleri ise şunlardır; Semah ayakta yapılan bir zikir olup miracı sembolize eder. Semaha üç aşama halinde girilir ve semahta dedenin olduğu makama sırt çevrilmez (Kaya, 1993: 348). Semahların yapıldığı yerlerde semah süresince kurallara uyulur, gürültü yapılmaz. Gürültü edenler, uygun olmayan davranışta bulunanlara çeşitli cezalar verilir. Bu cezanın ne şekilde olacağı dedenin ve toplumun kararına bağlıdır. Örneğin Sivas-Malatya yöresinde bu kişiler dara çekilir (Timisi, 2007: 106).

Zakirin deyişii ile meydana çıkan semahçılar öncelikle dedeye niyaz ederek semaha başlarlar. Ağırılama, yürüme ve hızlanma bölümlerinin ardından, birliğe dönüp dedenin karşısında duaya dururlar. Dede dua okur. Böylelikle semahçılar cemdeki yerlerine geçerler (Bakan, 2011: 111).

Malatya, Sivas, Erzincan, Kars yörelerinde semah sırası geldiğinde mürşidin bir duası vardır. “Bism-i Şah, Allah, Allah, Allah... Üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına... Allah, Muhammed, Ali, Hünkar Hacı Bektaş Veli huzurunda, Pir meydanında semahımız vardır. Gerçek erenler demine hü (Birdoğan, 2006: 461).

Yörelere ve okuyanlara göre bazı farklılıklar gösterse de semahların sonunda şu şekilde dua edilir. “Allah Allah, semahlar saf ola, günahlar af ola, hayır hizmetiniz kabul ola, muratlarımız hasıl ola, döndüğünüz semahlardan hayır hasenat göresiniz, Aliyyül Mürteza Kırklar Semahı’na kaydede, hizmet piriniz Abuzer Gaffari’nin hüsnü himmetleri üzerinize ola, dil bizden nutuk pirimiz Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’den ola, gerçeğe hü (Timisi, 2007: 111).

Sahada yaptığımız görüşmeler ise şu şekildedir.

2010-2014 yılları arasında Cem Vakfı Sivas Şubesi Başkanlığını yürüten Ali Akyıldız şunları ifade etmiştir:

“Semah insanın Tanrıya inanış, yakarış ve bağılıklarının işlendiği dinsel bir ibadettir. Temeli ise Hz. Ali’nin pirlüğün de yapılan Kırklar Meclisi’nin toplantısında ilk kez yapılan semaha dayanır. Kırklar Meclisi’nde Hz. Selman’ı Farisi’nin bir üzüm tanesini Hz. Ali’ye uzatması, Hz. Ali’nin üzümü orada bulunan kişilere pay etmesi için Hz. Muhammed’e uzatması ve Hz. Muhammed’in üzüm tanesini ezip şerbet ederek Kırklara pay etmesi ve onlara sunması, bu şerbetten içen Kırkların da bu cezbe ve aşk halinde semah dönmesi olayına dayanır. Semah, cem ibadetinin miraçname olarak bilinen bölümünde, zakirin saziyla canların Allah, Allah zikri ile devam eder. Alevilikte ‘Miraç’ı temsil eden semah üç aşamada dönülür. Birinci aşamasına karşılama denir. Bu Mekke ile Mescid-i Aksa arasındaki yolculuğun sembolize eder. İkinci aşamasına yürüyüş denir. Bu aşama Sidre-i Münteha’ya yolculuktur. Üçüncü aşamasına ise pervaz denir. Bu da Ev Edna Kab-ı Kavseyn’in sembolüdür. Kab-ı Kavseyn: Hz. Muhammed’in Allah’la bir yay boyu yakınlaşma mesafesidir. Semah eden kimse kendi benliğinden fena bularak Hakk’a Bekabillillah’a ulaşır. Semahın üç aşamasında İlmel-yakin, Aynel-yakin ve Hakkal-yakine devran vardır. Bu aşamalarda insan coşkuya kapılır ve bir aşk ateşine düşer, sonsuz bir aleme yolculuk eder, gözünün önündeki tüm perdeler aralanır ve sonunda alemlerin sahibi ile bütünleşir. Bedende fani, Hakla baki olma halidir semah.”

Hasan Özer Dede semahlar hakkında bize şunları aktarmıştır:

“Semah aşk ile vecd olma halidir. Aşk ile dönüyorsun. Aşk ile dönülen semahlar da dünya menfaatlerinden arınılır. Hakk’a ve hakikate ulaşılır. Biz saat yönünün tersinde dönüyoruz. Yani bu demek oluyor ki Hak’tan geldik Hakk’a döneceğiz. Hak’tan aldık halka vereceğiz. Cemal cemale bakarken Tanrı’yı karşıdaki canın cemalinde görürüz. Semahlarda yapılan her hareketin derin manaları vardır. Semah yaparken elin avuç içinin yüze çevrildiğinde,

eline bakan insan aynada kendi güzelliğini, tanrısal güzelliği görmüş olacağı düşüncesi vardır. Karşılıklı niyaz karşındaki candan razılıktır. Dönme sırasında, Hz. Peygamberi temsil eden Pir'e hiçbir surette sırt dönülmez. Oraya geldiklerinde yüzleri çerağa dönük boyunları hafif bükük geçerler. Sürekli yüz yüze (cemal cemale) olmak gerekir. Semah zikirdir. İnsan miraçla kendi kendine yolculuk yapar.”

Cem törenlerinde bağlama çalıp deyiş, nefes, düvaz, mersiye ve miraclama söyleyen zakirin ise cem törenlerinde 12 hizmetten biri olan semahlarda ayrı bir önemi vardır. Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi zakirlerinden Muharrem Ulucan ile yaptığımız görüşmede saz söz bütünlüğünü, hissedilen ilahi coşkuyu bize şu şekilde aktarmıştır:

“Çocukken de saz çalmaya yeteneğim vardı. Kendi kendime öğrendim ve geliştirdim. Köyümüzde Zakirler vardı onları dinlerdim. Bendeki yeteneği görünce senide zakirliğe oturtalım dediler. Heyecanlanırım yapamam dedim. Yapacağıma güvendiler, öğretmenler bildiklerini bana aktardılar, böylece başlamış oldum. 2008'den beri burada devam ediyorum. Her Perşembe buradayım. Zakirlik nedir dersin Hakk kelamı okuyan aşıklardan, deyişler, düvaz imamlar okuyan, İmam Cafer sadık postunda oturan kişidir. Cemin kilididir. Zakir dedenin sağ koludur. Ceme giren canlara o aşkı verendir. Ben kendimde öyle hissediyorum. Gözlerim doluyor. Coşa geliyorum. O duyguyu vermek istiyorum. Düvaz imamlar, Tevhitler, Miraçlamalar, Mersiyeler okuyorum. Yeni zakirler yetişsin istiyorum. Yanıma gelsin dinlesin öğrensinler istiyorum. Sonraki kuşaklara aktarmak çok önemli. İstiyorum ki yolumuz devam etsin.”

Sivas'ın tanınmış simalarından bağlama ustası Şentürk İyidoğan ile yapılan görüşmede söylenenler ise şunlardır:

“Ben küçüklüğümde beri bağlama çalarım. Bağlamanın bizim geleneğimizde, kültürümüzde önemi büyüktür. Ben ona hiçbir zaman maddi bir anlam yüklememişim. Hep ibadet gibi baktım. Saz bizim için telli Kur'an'dır. Söylediğimiz, deyişler, dualar, dönülen semahlar bizim hayat tarzımızı yansıtır aynı zamanda. Hayatın içindedir. Sizin hayat tarzınızı yansıtmıyorsa o eserleri benimseyemezsiniz zaten. Söylediğimiz eserler yürekte gelmezse yüreğe dokunmaz. Söylenir unutulur. Bizim deyişlerimiz, yıllarca süregelmiş. Hala cemlerde söylenmeye devam ediyor. Yüreklere dokunuyor. Bizim semahlarımız ve semahlarımızda yapılan figürlerde birçok anlam taşır. Biz Hakta insanı, insanda hakkı görürüz. İnsan Cenab-ı Allah'ın bir parçasıdır. Bu düşünce düşünce dünyamızda, deyişlerimizde ve semahlarımızda da kendini gösterir.”

Görüşme yapılan Ali Koçer ise şunları söylemiştir:

“Ben yetmiş sekiz yaşındayım. Altmış yaşından beride bağlama çalıp erkan yürütüyorum. Semah bizde ibadettir. Bizde Kırklar Semahı ve Hubyar Semahı dönülür. Üç bacı üç gardaş çıkar dönerler. Gayret kuşakları vardı o zamanlar, meşindendi. Onu kuşanırlardı. Önce birbirlerine niyaz ederler, sonra dönerler. Elli altmış yaş aralığındaki olgun bacılar gardaşlar dönerlerdi. Şimdi maalesef eskisi gibi değil. Sekiz yaşındaki çocuk bile dönebiliyor. Ben böyle olmaması gerektiğini düşünüyorum. Birde bazen bazı yerlerde seyir içinmiş gibi bir durum oluyor. Bu da beni rahatsız ediyor diyebilirim.”

Talip Celal İhan ise şunları aktarmıştır:

“Semah dönmek bizim için ibadetimizin bir parçasıdır. Bizim oralarda genellikle Kırklar semahı ve Hubyar semahı dönülür. Canlar semah dönerken bunu ibadet bilinci ile yaparlar. Semahlarımız seyir için olmayıp hak için dönülür. Semaha herkes giremez. Belirli şartları taşıyor olmak lazım.”

Dedelerle yaptığımız sohbetler neticesinde farklı Alevi-Bektaşî yörelerinde, farklı semah tipleri bulunmakla birlikte bu semahlardan en bilinenleri Kırklar Semahı, Turnalar Semahı, Gönüller Semahı, Kırat Semahı, Hubyar Semahı olduğu belirtildiği için aşağıda bu semah türlerine yer verilmiştir.

3.8. SEMAH ÇEŞİTLERİ

Anadolu da Alevi-Bektaşîlerin cemlerinde döndükleri semahların başında Kırklar semahı, Turnalar semahı, Kırat semahı, Erzincan semahı, Dem geldi semahı ve Yatır semahları gelmektedir. Semahlar bağlı buldukları bölgenin, ilin, köyün adıyla anıldıkları gibi, nefeslerin adına veya içeriğine göre de adlandırılmaktadır (Elçi, 1998: 481).

Aşağıda en çok bilinen semah çeşitlerine yer verilmiştir.

3.8.1. Kırklar Semahı

Anadolu'nun her yöresinde bölgesel semahlar vardır. Bir semah, diğer bölgelerde olmayabilir. Ancak her yörede kesinlikle bilinen ve dönülen bir semah var ki, buna Kırklar Semahı denilir. Kırklar Semahı dua, ağırlama ve yeldirme olmak üzere üç bölümden oluşur. Semahlar figür, kişi sayısı, ritmik yapı ve ses dizileri bakımından da yörelere göre farklılıklar göstermektedir. Tüm semahlarda geçerli olan bir kural olarak Kırklar Semahında da gerek ağırlama, gerekse yeldirme bölümlerinde mürşide kesinlikle arka dönülmez. Yeldirme (pervaz) çok hızlı dönüşler bölümüdür. Mürşidin önüne gelen her oyuncu, baş eğip, el göğüs edip geçer (Birdoğan, 2006: 461).

Niyazlaşma ile başlayan Kırklar Semahı'nın ağırlama bölümünde Hz. Muhammed'in Kırklar Meclisi'ne dek süren yolculuğu anlatırken, yürütme kısmı oradaki "muhabbeti", yeldirme ise "Kırklar Meclisindeki" ilk semahı canlandırmaktadır (Erseven, 2006: 130). Alevi-Bektaşîlerde semahlar bir inaç ritüeli olup yöreye göre farklı isimler alabilir. Erzincan yöresinde "Tarcan", Sivas yöresinde "Divriği", Malatya yöresinde "Arguvan" olarak da bilinmekte olup, aynı semah farklı hareketlerle dönülür (Karaman, 2018: 293).

Kırklar Semahı Aleviler arasında en yaygın bilinen semah olup Alevilerde en az üç en çok on iki kişi tarafından dönülmektedir. Bu semah ağırlama, yürütme ve pervaz

şeklinde dönülür. Ağır başlayan bu semahın yürütme ve pervaz bölümleri daha hareketli ve coşkuludur (Yıldız, 1992: 57).

Aşağıda Sivas Cemevinde zakirlik yapan Muharrem Uluocak'ın Kırklar Semahı'nda söylediği deyişi sunuyoruz. Bu kısımda zakirin davetiyle semahçılar meydana girip Kırklar Semahı'na başlarlar.

“Selman Şeydullah'tan geldi; “Hu” deyip içeri girdi, (Herkes Hu der)

Muhammet eserdi coştı, tacı başından düştü.

O şerbetten biri içti; cümlesi de oldu hayran,

Mümin Müslim üryan püryan hep girdiler semaha.

El tutuben cuş ettiler, dediler Allah, Allah,

Muhammedim bile girdi Kırklar ile semaha.

Muhammedim cuşa geldi,

Tacı başından aldı.

Kemer bestin kırka böldü,

Sarıldılar kırklara..

Muhammedim galip oldu,

Yol erkan yerin buldu.

Muhammet'i gönderdiler,

Hatırları sefa oldu.

Muhammet evine gitti,

Ali Hakkı tavaf etti.

Dedi ki sır olasin,

Dedi şahı Murtaza..

Evveli sen, ahiri sen,

Zahiri sen, batini sen.

Cümelsi de sana tabi,

Dedi şahı velayet.

Şah Hataim vakıf oldum,

Ben bu sırrın ötesimne.

Hakka inandıramadım,

Özü çürük ervahi.

Ali Abbas Demirel Dede Kırklar Semahı'nı şöyle anlatmıştır:

“Kırklar Semahı bizim inanışımızda kökenini Kırklar Cemi'nden alır. Bu semahın semah çeşitleri içinde önemi büyüktür. Bizim içimizde en çok bu semah dönülür. Birde semah dönmek için düşkün olmamak ve ikrarını vermiş olmak gerekir. Bazı semahlar her yerde bilinmeyebilir. Ama Kırklar Semahı'nı tüm Alevi canlar bilirler. Aslı Kırklar Meclisi'ne dayanır. Bu Kırklar Meclisinde kimler vardır dersene, Hz.Muhammed Mustafa , Hz.Ali ve kadın erkek canlar vardır. Bu semahı genelde yaşlılar döner.”

Talip Kenan Köse ise şunları eklemiştir:

“Kırklar Semahı kökenini, Kırklar Cemi’nden alır. Alevi-Bektaşiler arasında en yaygın dönülen semahtır. Hz. Muhammet’in, Hz. Ali’nin ve kadın- erkek canların yer aldığı kırk kişinin bulunduğu Kırklar Meclisi’nde dönülen semahtan doğmuştur. Dua, ağarlama, yeldirme bölümleri vardır.”

Çalışma süreci içerisinde izleme fırsatı bulduğumuz Kırklar Semahı şu şekilde aktarabilir;

Hz. Muhammet’in, Hz. Ali’nin ve kadın- erkek canların yer aldığı kırk kişinin bulunduğu Kırklar Meclisi’ni sembolize eden Kırklar semahı Alevi-Bektaşî geleneğinde en çok bilinen, dönülen semah olmakla birlikte bu durum çalışma alanımız olan Sivas içinde geçerlidir. Miraçlama kısmında zakirin “Ettiler Kırklar Semahı” dediği zaman semahçılar semaha kalkıp dönmeye başladılar. Semah dönecek kişiler önceden belirlenmiştir ve hazırdırlar. Semahçılar elleri çapraz göğüslerinde birleştirip hafif öne eğik bir biçimde semaha kalkarlar. Kadınli erkekli bir guruptur. Semaha kalkan kişiler önce Dedeyle niyazda bulunurlar. Semah dönülürken kesinlikle dedeye arka dönülmez. Semahçıların dedenin bulunduğu posta sırtlarını dönmelerindeki sebep o makamın Hz. Ali’yi sembolize etmesidir. Semahçılar o doğrultuya geldiklerinde saygı gereği yüzleri dededen yana gelecek biçimde oradan geçerler. Geçerken hafif bir baş ağmesiyle selamlandığıda tespitlerimiz arasındadır. Semahçılar önce önce ağır başlayıp, müzgin ağır işleyen ritmine göre el ve ayak hareketlerini düzenlerler. El ve ayak hareketleri de yavaştır. Semahçılar bir nevi kendilerini semaha hazırlarlar. Belli anlamları içeren hareketler giderek hızlanmaya başlar. İkinci bölümde hızlanma süreci başlar ve semahçılar dış dünyadan soyutlanarak içe konsantre olmaya başlamışlardır. Üçüncü aşama ise Hak ile bütünleşme aşamasıdır. Semah dönen canlar bu kısımda hareketlerinde hızlanmakla birlikte içsel dünyanın derinliğine dalarlar. Semah bittiği zaman, semah dönenler oldukları yerde sağ ayak baş parmağı sol ayak baş parmağı üzerine, sağ el sol el üzerine gelecek şekilde göğüs üstünde bağlarlar. Semahçılardan oturmak isteyenler deyişin bitiminde dedenin önüne niyaz edip otururlar. Dede semah duasını verir:

“Dede:Bismi şah Allah Allah semahlarınız saf ol günahlarımız af ola döndüğümüz çarkı pervazlar Hak için ola seyr için olmaya on iki imamlar yardımcınız ola. İsteğinizi dileğinizi Hak Muhammed Ali vere. Semahınız Kırklar semahı ola. Semahı bize bağışlayan Hz.Muhammed Mustafa’nın şefaatleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe hu mümine ya Ali (Semahçılar rükua dururlar) Bismi şah Allah Allah tecellanız temennanız kabul ola. Yüzünüz ak gönlünüz pak ola. Hizmetiniz Hak dergahına yazıla. Hizmetinizden şefaat bulasınız. İsteğinizi dileğinizi Hak Muhammed Ali vere. Gerçeğe hu mümine ya Ali.”

Semah ekibi Dede postuna secdeye geçerek niyaz ederler ve geri geri yerlerine geçerler.

Kökenini Kırklar ceminden alan semah Aleviler arasında en yaygın bilinen semah çeşididir. Hz. Muhammed'in, Hz Ali'nin ve kadın- erkek canların yer aldığı ve kırk kişinin bulunduğu Kırklar Meclisi'ni sembolize eder. Çalışma alanımızda da en çok dönülen semah olup semah dönerken kişiler Alevi inancını ve felsefesini vücut dilleri ile ifade ederler.

3.8.2. Turnalar Semahı

Turnalar Semahı, “uçmak” motifini simgeleyen semahlara örnek olarak verilebilir. Bu semahda, semahçılar kollarını yanlara adeta bir kanat gibi açarak ve ayaklarıyla hafif yaylanarak Turna kuşunun gökyüzünde uçuşunu, süzülüşünü sembolize ederler. Turna figürünün semahlar içerisinde sıklıkla görülmesinin temel nedeni, turnanın Hz. Ali'nin bir diğer sembolü oluşudur. Turnalar Semahı el ve ayak figürleri de dahil olmak üzere içerisinde birçok sembolik anlam barındırır. Semah gökyüzüne yapılan bir yolculuktur, gerçeğe ulaşmaktır. Dede burada güneş, semahçılar da gezegendir. Duadan sonra dairesel harekete geçerler ki bu da güneşin çevresindeki gezegenlerin oluşturduğu yörüngedir. Semah dönülürken, dedenin oturduğu post güneş'i, diğer canlar da gezegenleri ve yıldızları simgeler. Meydanda cem yapılırken, semahçılar dedenin karşısına dizilip yere secde ederler, niyazda bulunurlar. Tüm bu ritüeller semahın kendi oyun kavramı içinde yerine getirilen figürler bütünüdür (Timisi, 2007: 117-118).

Göçmen kuş, yani göçebeliğin canlı örneği Turna, aynı zamanda Ali'nin timsalidir. Turna kuşunun figürlerine dayanır. Merasimler sırasında yapılan semahlardan biri her biri on iki imamdan birini temsil eden on iki genç kızın Turnalar Semahı'dır (Melikoff , 2015: 48).

Anadolu'da en çok bilinen semah türlerinden biride Turnalar Semahı'dır. Turnalar semahındaki figürler Türklerin inanç sisteminde Orta Asya'ya kadar uzanan Turna kuşunu sembolize etmekte ve canların semah dönerken yaptıkları figürlerde bu kuşun uçuşunu taklit etmeye dayanmaktadır. Semahlar saatin ters yönündedir. Turna kuşu aynı zamanda Hz. Ali'nin uçmaya hazırlanan ruhunu temsil ettiği de söylenceler arasındadır (Onatça, 2007: 75).

Turnalar Semahı Alevi törenlerinde 3-5-7-9-12, Bektaşî törenlerinde ise 2-4-6-8-10 ya da daha fazla er-kadının döndüğü semahtır. Bu semah türü, Turna kuşunun figürleri ile bütünleşiktir. En çok dönülen ağır semah türüdür. Turna semahı, farklı yörelerde farklı deyişlerle de dönülür. Sivas, Tokat, Malatya yöresinde Turna semahı öğelerini taşıyan deyişler bulunmaktadır (Karaman, 2018: 293).

Hareketler oldukça yavaş ve olgundur. Semaçlılar ezginin ritmine uyarak kollar yanlara açarak yürürler. Bu yürüyüş turnayı andırmaktadır. Ritm semahın sonuna doğru hızlanır. Bu arada hem semah dönenler hem de oturanlar Allah, Allah, Allah derler. (Elçi, 1998: 509).

Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi'nde Turnalar semahında zakirin okuduğu deyişe aşağıda örnek vermiştir:

Yine dertli dertli iniliyorsun,
Sarı turnam sinen yaralandı mı?
Hiç el değmeden de iniliyorsun,
Sarı turnam sinen yaralandı mı?
Yoksa ciğerlerin parelendi mi?
Yoksa sana yad düzeni mi düzdüler?
Perdelerin tel tel edip üzdüler,
Tellerini sırmadan mı süzdüler?
Alı da turnam telli de turnam sinen yarelendi mi?
Yoksa ciğerlerin parelendi mi?
Firkatli ne inilersin,
Sarı turnam sinen parelendi mi?
Niçin el değmeden sen inilersin?
Telli turnam sinen parelendi mi?
Sazım sana yad düzen mi düzdüler?
Tellerini haddeden mi süzdüler?
Yad el deyip perdelerin bozdular,
Sarı turnam sinen parelendi mi?

Alevi-Bektaşî kültüründe turna kuşunun Hz. Ali'yi temsil etmesi nedeni ile özel bir yeri vardır. Turna Semahı ise, turna kuşunun gökyüzündeki hareketlerini yansıtan figürlere dayanmaktadır. Turna Semahı ile semah döndükçe yükselen canlar Hakk ile buluşurlar. Turna semahı, bu buluşmayı anlatır. Araştırma alanımızda bilinen bir semah çeşididir.

3.8.3. Kırat Semahı

Buradaki Kırat hem Hz. Ali'nin atı olan Düldül'ü hem Hz. Muhammed'i Miraçta üzerinde taşıdığına inanılan Burak'ı hem de Köroğlu'nun atını temsil etmesi açısından önemlidir. Kırat yiğitliği, Düldül uzağı yakın etmeyi, Burak ise evreni boydan boya dolaşmayı sembolize eder. Semahçıların hem kendilerinin hem de grubun ekseni etrafındaki dönüşleri ay ve güneşin hareketlerini sembolize etmektedir. Tokat yöresinde dönülen "Kırat Semahı" erkek ve kadınların karşılıklı sıralanması ile icra edilir. Gönüller semahında da görülen kendi ekseni etrafında dönüş hareketi ise semayı anımsatmaktadır (Onatça, 2007: 75-76).

Alevilerde 3-5-7-9-12, Bektaşilerde 2-4-6-8-10 kişi tarafından dönülür. Ağır lama ve yeldirme olmak üzere iki bölümden oluşur. Kırat Semahı'nda güneş etrafında dönen gezegenler sembolize edilir. Bu semahta hem güneş ve ay hem de asırlar boyunca sevilen ve saygı duyulan at konu edilmiştir. Semah Sözleri yöreden yöreye değişmektedir (Elçi, 1998: 490).

Aşağıda Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi'nde Muharrem Uluocak'ın Kırat Semahı'nda söylediği deyiş aşağıdaki şekildedir:

Kırat bu dağları aşmalı bugün aşmalı bugün,
Ömrüm, Ömrüm, Ömrüm, Ömrüm, Ömrüm.
Hele nenni nenide dost nenni nenni,
Hele yürü yürüde ömrümün varı.
Ömrümün varıda gönlümün yarı.

Sivas özellikle Divriği yöresinde ise;
Kırat bu dağları aşmalı bugün,
Dostun ellerine düşmeli bugün.
Varam dost eline bir sual edem,
Yar ile devranım sohbetim bugün.

Kıratın geçtiği yollar iniler yollar iniler,
Ömrüm, Ömrüm, Ömrüm, Ömrüm, Ömrüm.
Hele nenni nenide dost nenni nenni,
Ömrümün varıda (1. Hü) gönlümün yarı.

Ceylan bakışına da kurban olduğum,

Sallanma karşımda da ömrümün varı.
 Ömrümün varıda gönlümün yarı (2.hü)
 Hele nenni nenide dost nenni nenni,
 Hele nenni nenide dost nenni nenni.

Pir Sultanım yaratıldım kul deyi,
 Pir Sultanım yaratıldım kul deyi.
 Pir Sultanım yaratıldım kul deyi,
 Pir Sultanım yaratıldım kul deyi.

3.8.4. Hubyar Semahı

Genellikle üç erkek, üç kadın, bazen de iki kadın, iki erkek tarafından Hubyar Ocağı'na bağlı talipler tarafından yapılır. Hareketli ve hızlıdır. Kollar sarkık ve öne doğru eğik olarak başlanır. Semah sırasında hem kendi etrafında hem de dairesel olarak dönülür (Yokuş, 2011: 145).

Anadolu'da ki birçok semah çeşidinden biri olan Hubyar Semahı Sıraçlar denilen Ocak mensuplarınca dönülmektedir. Saz ve keman eşliğinde dönülen semahlarda Hatayi, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Kul Himmet, Derviş Ali gibi ozanlardan türküler söylendiği de bilinenler arasındadır. Bu semah diğer semahlara nispeten coşkulu ve hızlı bir ritme sahiptir. Hubyar Semahı'nın sadece Tokat'ta dönüldüğü algısı bir yanılgıdır. Çünkü semah Tokat haricinde Sivas, Tokat, Amasya, Yozgat, Çorum bölgelerinde bulunan Hubyar Sıraç toplulukları tarafından da dönülmektedir (Kenanoğlu ve Onarlı, 2003: 199-201).

Hubyar semahında gözlekçi tarafından seçilen canlar semaha dururlar. Öncelikle canlar dedeye niyaz etmelidir. Kadın ve erkeklerden oluşan canlar birbirleriyle de niyazlaştıktan sonra bir kadın ve bir erkek olmak üzere sıralanırlar. Ağırılama ve dönme olmak üzere iki bölümden oluşan semahta erkeklerin elleri göğüs hizasında ve avuç içleri yere bakacak şekildeyken kadınların ise göğüs hizasında ve avuç içleri yukarı bakacak şekildedir. Aşıklar sazlarını çalıp deyişlerini söylerken canlarda sazın ritmine göre figüratif hareketler sergilerler (Bakan, 2011: 114).

Aşağıda Cem Vakfı Sivas Şubesi Alibaba Cemevi'nde Hubyar Semahı'nda Muharrem Uluocak'ın söylediği deyiş aşağıdaki şekildedir:

(Ağırlama –Yürüme)

*Leyli leyli a canım, canım,
Evvel erkan ile evvel yol ile.
Gelsin hizmet ehli hizmet eylesin,
Yaradanım yardım etsin kuluna .
Gelsin hizmet ehli hizmet eylesin.*

*Dolduğumuz evler dolu olsun nurdan,
Bizde böyle gördük uludan pirden.
Yardımcımız olsun Şah-ı Merdan,
Eylesin erenler semah eylesin.*

*Muhammed Mustafa Halillullahtır
Şu dünyada baki kalan Allaktır.*

(Sarma- Dönme)

*Her seher vaktinde cümbüşe geldim,
Dağlar ya Muhammed, Ali çağırır. (2 kere)
Erenler meclisi bağ-ı gülistan,
Güller Ya Muhammed, Ali çağırır. (2 kere)*

*Vird verilmiş gökyüzünde kuşlara,
Bak gözümde akan kanlı yaşlara.
Sular yüzün vurur taştan taşlara,
Çağlar ya Muhammed, Ali çağırır.(2 kere)*

*Aşık olan gelir derdin üsteler,
Ona kail olmaz kamil ustalar.
Dertliler de gelir derman isterler,
Sağlar ya Muhammed, Ali çağırır .(2 kere)*

*Pir Sultan Abdal'ım çoktur aşığı,
Aşık olanların yanar ışığı.
İmam Hasan-Hüseyin'in beşiği,
Sallar ya Muhammed, Ali çağırır. (2 kere)*

Çalışma alanımızda da kendisine uygulama alanı bulan Hubyar Semahı şu şekilde aktarılmıştır:

Talip Ali Koçer Hubyar Semahı'na dair şunları ifade etmiştir:

“Bizim yörede Kırklar Semahı'ndan sonra en çok dönülen Semah Hubyar Semahı'dır. Son derece hareketli olan bu semah coşkulu ve heyecanlı bir şekilde dönülür. Bu semahta kadınlar kendi çevreleri etrafında dönerlerken erkekler ise onların etrafında dönerler. Tüm semahlarda olduğu gibi dönüşler saat yönünün tersi yönündedir. Semah dönen kadınların farklı birkaç kumaştan yapılmış elbiseleri başlarında da yazmaları vardır. Erkeklerin üzerinde ise genellikle günlük kıyafetleri vardır. Bu semah diğer semahlarda olduğu gibi erkek ve kadın canlar birlikte döner. Bir erkek bir kadın şeklinde sıralanırlar.”

Taliplerden Ali Aydın ise şunları eklemiştir:

“Hubyar Semahı ağırlama ve dönme veya hızlanma dediğimiz iki bölümden oluşur. Ağırlama bölümünde erkekler, ellerini göğüs hizasına getiriler ve avuç içleri yere bakacak şekildedir. Kadınlar ise elleri göğüs hizasında tutarlar ve avuç içlerini yukarı bakacak şekilde yana doğru açarlar. Bu kısımda canlar, halka çizerek yavaş, yavaş ilerlerler. Bu sırada zakirler sazlarıyla deyişlerini söylerler. Zakirin ritmi hızlandırdığı yerde semah eden canlar da hareketlenir ve kadınlar ellerini yine avuç içleri yukarı bakacak şekilde açarak kendi etraflarında halka çizer şekilde hızla dönmeye başlarlar, bu sırada erkekler ise ayaklarını sazın ahengine göre yere vurarak ve iki ellerini yana açarak , aynı hızla halka çizerek dönerler.”

Tokat Semahı olarak bilinmesine rağmen çalışma alanımız olan Sivas Merkez ilçede de bilinen bu semah çeşidi kadın ve erkek birlikte dönülüp coşkulu ve hızlı bir ritme sahiptir. Hubyar Semahı çalışma alanımızda olduğu kadar Anadolu'nun birçok yerinde halen icra edilen ve yaşatılan bir semah çeşididir.

3.8.5. Ya Hızır Semahı

Bu semah Kur'an ve Tevrat' ta geçen Hz.Hızır'a bir çağrı bir selam anlamındadır. Hızır, başı darda kalanların yardımına koşar. Tanrı ona Müslümanlığı koruma görevi vermiştir. Birdenbire ortaya çıkar, insanlara yardım eder ve birden yok olur. Semah bu ermiş kişiye bir çağrıdır. Genellikle Sivas, Malatya Tokat'ta; orta yaşın üzerinde olan dört ya da beş kişi tarafından; diğer semahlardan farklı bir biçimde dönülür.Aralarında yarım metre bulunna semahçılar arka arkaya dizilirler. Müziğin ritmine uygun bir şekilde kol ileri uzatılır, kol göğüs doğrultusunda bükülerek geri getirilip sağ el sol göğüs üzerine konur. Bu sırada sol el sarkık durmakta, sağ el inerken sol el aynı hareketi yapar ve sağ göğüs üzerine konur. Er-bacı beraber oynarlar. Daha çok erkeklerin döndüğü semah olarak bilinmektedir (Elçi, 1998: 503-504).

Türü bakımından diğer semahlardan farklı olmakla birlikte, Sivas, Malatya ve Tokat yöresinde, orta yaşta 4-5 kişinin döndüğü semahtır. Ya Hızır Semahı, Hızır'a çağrı selam anlamına gelir. Halk inançlarına göre peygamber sayılır. Derde düşenlerin yardımına koşar. Semah, bu ermiş kişiye çağrıyı simgeler. Sivas, Malatya ve Tokat

çevresinde dönülen “Ya Hızır” semahı sadece erkeklerin döndüğü semaha örnek olarak gösterilebilir (Karaman, 2018: 292-293).

Hızır Semahı’nda okunan deyişe örnek ise şöyledir:

Benim sevdiğimin şirin sözleri,
 Büyüdü sinemde ne haller oldu.
 Karınca yükünü fil çekmez oldu,
 Azdı zaman azdı ne çağlar oldu.
 Ya Hızır ya Hızır ne çağlar oldu,
 Ya Hızır ya Hızır ya Hızır ne çağlar oldu.
 Talip gelmez oldu pir nefesine,
 Elin alıp gitmez oldu yazına.
 Dağlar sindi tepeler gölgesine,
 Büyüdü tepeler ne dağlar oldu.
 Nesimi yüzüldü, Mansur asıldı,
 Ali Düldül'e bindi küffar basıldı.
 Nice ulu sular arktan kesildi,
 Aktı kör pınarlar ne çaylar oldu.
 Gönül turnam uçtu gitti gölünden,
 Bülbül vaz geçer mi gonca gülünden.
 Abdal Pir Sultan'ım çarkın elinden ,
 Dideler yaş döktü kan ağlar oldu.

Halk inanışına göre Hızır insanların yardımına koşan ermiş bir kişidir. Ya Hızır Semahında da bu ermiş kişiye bir çağrı vardır. Çalışma alanında bilinen bir semah çeşididir.

3.8.6. Gönüller Semahı

Gençlere semahı öğretmek için yapılan semahtır. Kalabalık gençlerce dönülür. Yöreden yöreye ismi değişmektedir; Sivas'ta genç kızlar semahı adıyla bilinmektedir ve daha çok genç kızlarca dönülür. Tokat'ta genç çiftlerle dönülür. 3-5-7-9-12 kişilik gruplarca hem kendi ekseni çevresinde hem de bir çemberde dönülür. Sivas, Malatya ve Tokat'ta semah ağırlama ve yeldirme bölümlerinden oluşur. Burada kendi ekseni etrafında dönmek söz konusu değildir (Elçi, 1998: 501). “Çoğunlukla genç kızlarca dönülen, kalabalık topluluklar içerisinde gençlerin döndüğü semahtır. Çeşitli yörelerde farklı isimlerle anılır. Gençlerin öğrenme semahıdır”(Karaman, 2018: 293).

Halk oyunlarında olduğu gibi semahlarda da çocuklukta başlayan bir öğrenme süreci vardır. Kişi başlangıçta belli bir yaşa kadar semahları izleyerek öğrenmeye çalışır. Sonra "gençler", "gönüller" semahı denen semah türü ile semahın içine dahil olur. Bu bir nevi alıştırma daha doğrusu çıraklık dönemidir. Kişi daha sonra semah dönüşündeki yeteneğe göre diğer semahlarda yerini alır (Timisi, 2007: 115).

Çalışma alanımız olan Sivas Merkez ilçede Genç Kızlar Semahı olarakda bilinen bu semah çeşidi genellikle genç kızlarca dönülür ve gençlerin semahı öğrenmesi içindir. Çalışma alanımızda bilinen bir semah çeşididir.

Sahadan toplanılan bilgiler bir bütün olarak değerlendirildiğinde;

Alevi-Bektaşî törenleri olan cemlerin, ayrılmaz bir parçası olan semahlardaki temel figür evrendeki en küçükten en büyüğe, yaratılışın her evresinde var olan temel döngünün semahlarda sembolize edilmesidir. Semah, cemin belli bir aşamasında bağlama eşliğinde kadın ve erkek ayrımı olmadan birlikte dönülerek yapılan dinsel törenlerdir. Cemlerden bağımsız olarak düşünemeyeceğimiz semahlar Hz. Muhammed'in Kırklar Meclisi'nde semah dönmesi ile doğmuştur. Taşdığı inançsal ve felsefi düşünce değişmemekle birlikte icra şekillerinde yöreden yöreye küçük değişiklikler görülebilmektedir. Semahlar seyir için yapılmayıp, ibadet amacı taşırlar. Fakat günümüzde cem törenleri dışında da dönülmesi bazı kesimler tarafından genel itibariyle hoşgörüyle karşılanırsa da, bu durum semahların ibadet ve inanç bağlamından koparılması, cem törenlerinden soyutlanarak kamusal alana taşınması gibi nedenlerden ötürü tepki ile karşılanmaktadır. Bununla birlikte semahlar bizim çalışma alanımızda da geleneğin gelecek nesillere aktarımını sağlayan öğelerden biri olması, özünde insan merkezli dünya anlayışı, hoşgörülü ve hümanist felsefesi ile inanç mensuplarınca kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

SONUÇ

Alevi-Bektaşî inanç ve ritüelleri ülkemizde en çok konuşulan ve tartışılan konulardan biri olagelmıştır. Konuya dair birçok çalışma yapılmıştır. Fakat bu konuda alan çalışmalarına duyulan ihtiyaç devam etmektedir. Araştırma alanımız olan Sivas Merkez ilçe Anadolu Aleviliğinin önemli merkezlerinden olup Alevi-Bektaşîlerin yoğunlukla yaşadığı yerlerdendir. Sivas Merkez ilçede ki cem törenlerini konu edinen bu alan araştırması; dini-sosyal hayatlarıyla Sünnî gelenekten bir takım farklılıklar gösteren Alevi-Bektaşî toplumunun yüzyıllardır dini bir ritüel olarak kabul ettiği cem ibadetini tanıyarak, sosyokültürel değişim sürecinde meydana gelen değişimleri gözlem ve mülakat gibi tekniklerden faydalanarak anlamayı ve açıklamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada, Sivas Merkez ilçede yürütülen alan araştırması sonucu elde edilen verilerden hareketle Alevi-Bektaşî inancında büyük öneme sahip olan cem ibadeti yerinde incelenmiş mevcut olan olgular ortaya çıkartılmış uygulamada meydana gelen farklılıklar ortaya konularak, elde edilen veriler en doğru şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Alevî toplumunun yüzyıllardır dini bir ritüel olarak kabul ettiği cem ibadeti, Kırklar Cemi'nin günümüze uyarlanmış şeklidir. "Ehl-i Beyt" ve "On iki imam" sevgisi ile "Dört Kapı Kırk Makam" düşüncesi cemin dayandığı ana dinamiklerdir. Aleviliğin temel ibadeti olan cem ayinleri dinsel birer ritüel olmanın yanı sıra, toplumsal ilişkilerin canlı kalması, kültürel kodların genç nesillere aktarılması, dargınların barıştırılması ve toplumun bilgilendirilmesi gibi boyutlarıyla da önemli kültürel ve sosyal işlevlere sahiptir. Sözlü kültür ile günümüze kadar aktarılan cemler, yazılı kanunlar kadar yaptırım gücüne sahip olup Alevi-Bektaşî inancının, felsefesinin, yaşam tarzının pratiğe döküldüğü ritüellerdir.

Cem ibadetinin konu edildiği çalışma ağırlıklı olarak Cem Vakfı Sivas Şubesi Ali Baba Cem Evi'nde yapılmış ve her perşembe akşamı yapılan ve Öğreti Cemi adıyla anılan cemdeki ritüeller dikkate alınmıştır. Öğreti Cemi herkese açık olması ile diğer cemlerden ayrılmaktadır. Yakın dönemlere kadar sadece "soy itibarıyla" Alevî olan kişilerin katılabildiği, ikrarı olmayanın alınmadığı, konuşulanların meydanda kalması gibi kuralları olan cemler, günümüzde topluma ve medyaya açık olarak icra edilmekte ve bu inanca mensup olmayan kişilerin de ceme katılmasına izin verilmektedir. Alevi-

Bektaşî inancına mensup olmayan kişilerin de ceme katılmalarına izin verilmesiyle birlikte cem başlamadan önce alınan ve bu mekanizmanın dayanağını oluşturan “rıızalık alma” ilkesi manasından uzaklaşmış ve sembolik bir uygulamaya dönüşmüştür. Ayrıca bu durum sahada zaman zaman dile getirilen cemlere “adam öldürmüş, karısını haksız yere boşamış, hırsızlık yapmış” bir kişinin kesinlikle ceme giremeyeceği kuralına ters düşmektedir. Farklı inanç mensuplarının kozmopolit şehirlerde birlikte yaşaması ve birçok alanda başkalarıyla iletişim halinde olması, Alevi-Bektaşî kültürünü de etkilemiş ve hayatın her alanında olduğu gibi cem ibadetlerinde de değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir.

Kent merkezlerinde yaşam geleneksel olanın yerine modern hayatı, homojen bir yapıdan heterojen bir yapıya geçişi zorunlu hale getirmiştir. Bu durum İkrar Cemi, Musahiplik Cemi, Görgü Cemi gibi Alevi inancında büyük öneme sahip olan cemlerin geleneksel haliyle uygulanmasını imkansız hale getirmiş ve bu oranda cemlere katılım da azalmıştır. Orta yaş grubu da dahil genç kuşağın tamamına yakınının “yol” a girmek için icra edilen İkrar Cemi’ne katılmadığı, görgüden geçmediği ve musahib bulamadığı görülmektedir. Ayrıca Cem ibadetinde önemli bir yeri olan ve kırsal yerleşim hayatına göre düzenlenmiş olan on iki hizmet görevlerinin şehir şartlarına olduğu gibi aktarılması mümkün olmamıştır. Günümüz şartlarında *peyk*, *gözcü* ve *bekçinin* hizmetlerinin geleneksel Alevilikteki gibi uygulanması mümkün görülmemekle birlikte sembolik olarak uygulanabildiği gözlemlenmiştir.

Tespit edilen bir diğer durum ise eğitim seviyesi yüksek olan bireyler arasında cem törenlerine katılımın daha düşük olduğu ve bazılarının cem ibadetinin günümüzde gerekli olmadığını savunduğu görülmüştür. Fakat bu olumsuzluklara rağmen değişen sosyal yapı içerisinde cem törenleri yeni işlevler kazanmıştır. Değişen yaşam koşullarına rağmen Sivas Alevilerinin cem törenlerini sadece ibadet etmek olarak algılamayıp birbirlerinin durumlarından haberdar oldukları, sosyalleştikleri bir alan olarak da hayatlarında var olduğu tespit edilmiştir.

Sivas cemlerinde dikkat çeken bir diğer husus da katılımcıların yaş düzeylerine göre ibadete katılım ya da verdikleri reaksiyonların farklılığıdır. Yaş seviyesi arttıkça ibadete karşı daha içten ve istekli bir yaklaşım sergilenirken gençlerin ilgisi ve katılımı daha az seviyededir. Örneğin İmam Hüseyin matemine yaşlılarla gençlerin verdiği

tepkiler farklıdır. Fakat genç katılımcıların on iki hizmette yetişkinlere nazaran daha fazla yer aldıkları gözlemlenmiştir. Tespit edilen bir diğer husus ise daha önce çok uzun vakit ve sıklıkla yapılan cemlerin; dedelerin başka işlerde çalışması ve talip bulamaması gibi sebeplerle belirli zaman dilimlerine sığdırılmış olmasıdır. Sivas'ta cem evindeki dedeler şehir hayatının zorunlu kıldığı çalışma hayatı yüzünden talipler ile ancak cem törenlerinde buluşabilmektedir.

Cemlere her yaştan ve her eğitim seviyesinden insan katılmakta ve katılımcıların profillerine göre dedelerden beklentileri değişebilmektedir. Örneğin, özellikle üniversiteli gençler cemlerde dedelerin ifade biçimleri, kullandıkları üslup ve konunun içeriği hakkında daha sorgulayıcı tavırlar sergileyebilmektedirler. Bu durum dedeleri muhataplarını tanımaya ve güncel koşullara yoğunlaşmaya zorunlu bırakmaktadır. Dedenin gençlerin ilgisini çekebilmek için kullandığı dilden dış görüntüsüne kadar modern ve entelektüel bir imaj çizmesi, daha çok okuması, araştırması, kendisini geliştirmesi, bilişim çağına uyması, kendisini güncellemesi ve gençlerin diline uygun bir hitap tarzı belirlemesi gerekmektedir. İnanç ritüelleri her ne kadar sabit olsa da gençliğe söz hakkı verilen, onların sorularını net bir şekilde cevaplayabilecek ve daha bilimsel bir dede misyonunun gençlerin cem evlerine rağbetini arttıracakı kanaatindeyiz. Ayrıca günümüz koşullarında, şehirlerde sürdürülmeye çalışılan Alevi-Bektaşî inanç ve ibadetlerinin korunup yaşatılmasında, geleneğin genç kuşaklara aktarılmasında sözlü geleneğin tek başına yeterli olmayacağı görünür bir gerçektir. İnanç ve ibadet ritüellerini şifahi olarak öğrenen gençlerin formel eğitime tabi tutularak yetiştirilmesi bir çözüm olarak sunulabilir.

Alevi-Bektaşî inancında Fatıma Ana, Zeynep Ana, Kadıncık Ana gibi birçok örnekleri bulunan kadın erkek eşitliğini ön planda tutan cemin muhabbet ile yürütülmesinde dedenin yanında ana bacının oturması ve cemi birlikte yürütmelerinin birleştirici bir rol oynayacağı ve bu yolun kuşaklara aktarılmasında önemli bir misyon üstleneceği söylenebilir.

Nihayetinde modern çağın koşullarının ve ihtiyaçlarının kendi paradigmasını oluşturduğu günümüzde, Alevi-Bektaşî geleneğinin karizmatik liderleri olan ve kutsal olanı temsil eden dedelik kurumu ve bu kurumun toplumla buluştuğu cem törenlerinin,

ibadet işlevinin yanında geleneğin sosyal yönünü tamamlayan ana dinamiklerden olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, N. (2015). Dini ve Milli törenlerin Törenselleşme Perspektifinde İncelenmesi. *Ulakbilge*. 3(5): 65-86.
- Akyüz, N., Çapçioğlu, İ. (2015). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aktan, C., Tutar, H. (2007). Bir Sosyal Sabit Sermaye Olarak Kültür. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*. 6(20): 2.
- Attepe, A. (2015). *Alevilerin Cem İbadetine Görsel Bir Bakış*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bakan, D. (2011). *Alevi Bektaşî Geleneğinde Hubyar Sultan*. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahadır, İ. (2004). Alevi Bektaşî İnancına Göre Kadın. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (32): 13-28.
- Bakır, M, R. (2003). *Tasavvufî Bir Kavram Olarak Cem ve Bektaşîlik'teki Yorumu*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Bal, H. (2004). *Alevî İslam Yolu*. İstanbul: Cem Vakfı Yayınları.
- (1998). Kültürlerin Ortak Bayramı; Nevruz. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (3): 113-133.
- Bayat, F. (2007). *Mitolojiye Giriş*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Birdoğan, N. (2006). *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Bodur, E, H. (1994). *Toplumsal Gerçekliğe Sosyolojik Yaklaşım*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bolat, M. (2006). Genel Hatları ile Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri. *KEFAD*. 7(1): 45-74.
- Bozkurt, F. (1995). *Semahlar*. İstanbul: Cem Yayınları.
- (2006). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2005). *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (1990). *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*. İstanbul: Yön Yayıncılık.

- (2004). *Buyruk- İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bozkuş, M. (2006). *Sivas Aleviliği*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Cengil, M. (2003). Cem Ayini'nin Fert ve Toplum Üzerindeki Etkileri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 3 (3): 127-143.
- Coşkun, H. (2009). *Sivas'ta Alevilik*. Sivas: Zirve Yayıncılık.
- (2019). Anadolu Aleviliği'nde Dedelik Kurumu Tokat Yöresi Örneği. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- (2017a). Küreselleşme Sürecinde Din. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5 (2): 115-134.
- (2018b). "Alevi- Bektaşî Geleneğinde Dedelik Kurumu (Sivas, Kangal Türkmen Alevileri Örneği)". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (85): 43-62.
- (2018c). "Tokat'lı Alevi Dedelerin Düşünlük Anlayışına Sosyolojik Bir Bakış". *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 12 (35): 89-104.
- Çetişli, İ. (2008). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akdağ Yayınları.
- Çınar, E. (2004). *Aleviliğin Gizli Tarihi*. İstanbul: Cihivi Yazıları Yayınları.
- Demirbilek, M. (2007). Alevi Kültüründe Çocuk. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 18 (2): 65-75.
- Ecevitoglu, P. (2011). Aleviliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66 (3): 137-156.
- Elçi, Coşkun, A. (1998). *Alevi-Bektaşî Törenleri ve Semahlar*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Er, P. (1998). *Geleneksel Anadolu Aleviliği*. Ankara: Ervak Yayınları.
- (2006). *Direnen Kültür Anadolu Aleviliği*. İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Erdoğan, K. (2000). *Alevi-Bektaşî Gerçeği*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eroğlu, F. (2017). *Davranış Bilimleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Eröz, M. (2014). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. Ankara: Ötüken Yayınları.

- (1990). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erseven, İ, C. (2006). *Alevilerde Semah*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Esen, A. (1999). *Sivas Ekonomisi*. Sivas: Doğan Gazetecilik Yayınları.
- Fığlalı, E. R. (2006). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*. İzmir: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Fichter, J. H. (2015). *Sosyoloji Nedir*. (Çev. Nilgün Çelebi) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gökbel, A. (2004). *İnanç Tarihi Açısından Sivas*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Gökçe, B. (2013). *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gül, İ. (2017). Alevi-Bektaşî Cemlerinde Erkan ve Sürek Farklılığı (Herne Cemevi Örneği). *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (82): 25-41.
- Gülççek, A. D. (2004). *Alevilik (Bektaşilik Kızılbaşlık) ve Onlara Yakın İnançlar*. Köln: Anadolu Etnografyası Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları.
- Güngör, İ. (2011). *Şanlıurfa İli Kısas Yöresi “Cem Formu”nun Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, Ö. (2010). Cemevi Konusuna Sosyolojik Bakış Denemesi. *Toplum Bilimleri Dergisi*. 4 (7): 123-136.
- Güzel, A. (2002). *Hacı Bektaş Veli ve Makalat*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hollinger, R. (2005). *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Kaplan, D. (2011). *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: TDV Yayın.
- Kaptan, R. (2013). *Çocuklar İçin Uygulamalı Alevilik Dersleri*. İstanbul: Yıldız Yayınları.
- Karaman, A., Kürşat, S., Ateş, A. (2018). *Türkiye’nin Unesco Değerleri ve Turizm Potansiyeli*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kaya, A. (2012). *Alevilik ve Dersim Üzerine Seçme Yazılar*. İstanbul: Yazı Yayınları.
- Kaya, D. (2009). *Halk Şairleri*. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

- Kenanoğlu, A., Onarlı, I. (2003). *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*. İstanbul: Hubyar Sultan Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları.
- Kirman, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Szluğ*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Korkmaz, E. (1994). *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Szluğ*. İstanbul: Ant Yayınları.
- (2000). *Anadolu Aleviliği*. (1. Baskı) İstanbul: Berfin Yayınları.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Szluğ*. Çev. (Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meriç, C. (1993). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Melikoff, I. (2015). *Uyur İdik Uyardılar*. İstanbul: Demos Yayınları.
- Memiş, M. (2012). Genelden Özele: Marjinal Gençlik Grupları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 1(4): 230-256.
- Noyan, B. (1995). *Bektaşilik-Alevilik Nedir?* İstanbul: Ant/Can Yayınları.
- Onatça, N, A. (2007). *Alevi- Bektaşi Kültüründe Kırklar Semahı*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Osmanlı Döneminde Sivas, Sempozyum Bildirileri (2007). Sivas: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Özbay, F. (2015). *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*. 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özden, , H. (2011). *Bir İnanç ve Kültür Takipçisi Yahya Kemal*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- zen, K. (2017). *Anadolu Aleviliğin'de Sivas rneği*. Sivas: Vilayet Kitabevi.
- zgnay, E. (1994). "Hıdırellez". *Cem Dergisi*. 3(36): 36-37.
- Özsevgeç, Y. (2017). Postmodernizm zerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10 (54): 135-142.
- Rençber, F. (2008). *İstanbul'da Mevcut Cem Evleri ve Faaliyetleri*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- (2012). “Alevi Geleneğinde “Cem Evinin” Tarihsel Kökeni”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 12 (3): 73 -86.
- Sarıyar, M. (2008). *Hubyar Sultan Ocağı Uygulamaları ile Alevi Yolu Erkanı, Hubyar Sultan*. İstanbul: Alevi Kültür Derneği Yayınları.
- Savuran, Ö, F. (2010). *Anadolu Aleviliğinde Düşkünlük Kurumu ve Günümüzde İşlevselliği*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri A.B.D
- Sezen, Y. (1994). *İslam Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı.
- Sivas Yıllığı, Devlet Matbaası (1998).
- Sivri, M, Kuşça, S. (2014). Şah İsmail Hatai'nin ve Pir Sultan Abdal'ın Nefes ve Deyişlerinden Alevi-Bektaşî Kozmogonisi ve Kırklar Meclisi'ne. *Folklor / Edebiyat Dergisi*. 20 (78): 79-202.
- Sözengil, T, M. (1991). *Tarih Boyunca Alevilik*. İstanbul: Çözüm Yayınları.
- Şener, C. (2004). *Alevilik Olayı*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Temiz, H. (1997). *Aleviliğin Gerçek Yüzü ve Özü*. İstanbul: Sistem Ofset.
- Timisi, A, H. (2007). *Anadolu Kültürü ve Semahlar*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Ana Sanat Dalı.
- Tolan, B. *Sosyoloji*. (2005). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tur, S. (2002). *Erkanname: Aleviliğin İslam'da Yeri ve Alevi Erkanları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Turhan, M. (1994). *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Uçar, R. (2004). Bir Fenomen Olarak Ayin-i Cem (Sosyolojik Bir Yaklaşım). *Dini Araştırmalar*. 7(19): 73-81.
- Uğurlu, A. R. (2009). *Aşk ı Muhabbet*. İstanbul: Seçil Ofset.
- Üçer, C. (2005). *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Üzüm, G. (2008). “Cem Törenlerinin Semiyotik Analizi”. *Türk kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*. (48): 141-164.

- Üzüm, İ. (1997). *Günümüz Aleviliği*. İstanbul: İslam Araştırması Merkezi Yayınları.
- (2007). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Yalçın, H. (2016). Alevi Kültüründe Çocuk Yetiştirme ve Kadının Konumu. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (79): 79-94.
- Yaman, A. (2012). *Alevilik & Kızılbaşlık Tarihi*. İstanbul: Kalipso Lüks Yayınları.
- (2004). *Alevilik'te Dedelik ve Ocaklar*, İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.
- Yaman, M. (1995). *Alevilik, İnanç, Edeb, Erkan*. 4. Basım, İstanbul: Ufuk Yayıncılık.
- (2004). *Alevilik, İnanç, Edep, Erkan*. İstanbul: Ufuk Yayıncılık.
- Yavuz, C. (2014). *Alevi – Bektaşî Geleneğinde Dîvazimanlar*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Yıldız, S. (1992). *Tunceli Cemleri'nde Semahların İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, H. (2011). *Alevi-Sünni Diyalogu*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yokuş, S. (2011). *Hafik Yöresinde Alevi Kültürü ile İnançları*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yörükkan, Y, Z. (1998). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yörükoğlu, R. (1998). *Okunacak En Büyük Kitap İnsandır Tarihte ve Günümüzde Alevilik*. İstanbul: Alev Yayınevi.
- Zelyut, R. (2002). *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*. İstanbul: Yön Yayınları.
- (2014). *Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. "Ali'nin Sırrı"* Ankara: Kripto Yayınları.
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 (09.07.2017. 21:00).
- <http://www.alevikutuphanesi.wordpress.com>, (07.06.2019, 21:00).
- <http://www.cemvakfi.org/pages/Kurumsal/3/tarihcemiz> 06.07.2019, 22:00).

EKLER

EK 1: KAYNAK KİŞİLER:

Aşağıda çalışmamız esnasında kendisiyle görüştüğümüz Alevi Bektaşi dedelerin ve taliplerin ad, soyad, doğum tarihleri, doğum yerleri, öğrenim durumları ve dede veya talip olma durumları verilmiştir.

1. Abdullah Atmaca, 1949, Sivas, Tokuş Köyü, Ortaokul, Dede
2. Ahmet Özcan, 1950, Sivas, Divriği, Okur- yazar, Talip
3. Ali Dağ, 1961, Sivas, Merkez, Lise, Talip
4. Ali Koçer, 1942, Sivas, Merkez, Karabalçık Köyü, İlkokul, Zakir
5. Ali Aydın, 1970, Sivas, Merkez, Lise, Talip
6. Ayşegül Yıldız, 1971, Sivas, Merkez, Çatalkaya, Üniversite, Talip
7. Ali Akyıldız, 1964, Sivas, Divriği, Üniversite, Talip
8. Ali Abbas Demirel, 1960, Sivas, Kangal, Çetinkaya Köyü, İlkokul, Dede
9. Bahar Durgun, 1977, Sivas, Kangal, Lise, Talip
10. Cevat Şahbaz, 1970, Sivas, Divriği, Lise, Talip
11. Celal Özer, 1956, Sivas, İmranlı, Sinekli Köyü, İlkokul, Dede
12. Celal Güler, 1950, Sivas, Yıldızeli, Üyük Köyü, Üniversite, Dede
13. Cafer Yılmaz, 1997, Sivas, Merkez, Üniversite, Talip
14. Ceren Çakır, 1997, Erzincan, Üniversite, Talip
15. Celal İlhan, 1967, Sivas, Merkez, Karabalçık Köyü, İlkokul, Talip
16. Dursun Çakar, 1956, Sivas, Yıldızeli, Kaman, Lise, Talip
17. Ertuğrul Bolayır, 1964, Sivas, Hafik, Eymir Köyü, Üniversite, Talip
18. Esra Çelik, 1996, Adıyaman, Üniversite, Talip
19. Elif Keser, 1965, Malatya, Lise, Talip
20. Esra Kantar, 1998, Sivas, Merkez, Üniversite öğrencisi, Talip
21. Fırat Aka, 1985, Sivas, Kangal, Kocakurt Köyü, Ortaokul, Talip
22. Gülbahar Odabaşı, 1982, Ankara, Üniversite, Talip
23. Gazi Kaçar, 1949, Sivas, Merkez, Karaçayır Köyü, Okur-yazar
24. Gülümser Altuntaş, 1965, Sivas, Merkez, Lise, Talip
25. Gülşah Çam, 1996, Sivas, Zara, Üniversite, Talip
26. Gülkız Yıldız, 1960, Sivas, Yıldızeli, İlkokul, Talip

27. Hasan Kır, 1954, Sivas, Merkez, Çatalkaya, Ortaokul, Talip
28. Hasan Aydın, 1964, Sivas, Merkez, Tokuş Köyü, Üniversite, Talip
29. Hasan Özer, 1967, Sivas, Amasya, Avşar Köyü, Lise, Dede
30. Hasan Özdemir, 1934, Sivas, Divriği, Okur-Yazar, Dede
31. Hüseyin Aslan, 1960, Sivas, Merkez, Karaçayır Köyü, Üniversite, Talip
32. Hidayet Yıldırım, 1964, Sivas, Merkez, Lise, Talip
33. Hasan Bolayır, 1984, Sivas, Hafik, Eymir Köyü, Üniversite, Talip
34. İsmail Erdoğan, 1978, Erzincan, Üniversite, Talip
35. Kiraz Süner, 1969, Tokat, İlkokul, Talip
36. Kenan Köse, 1960, Sivas, Ulaş, Ortaokul, Talip
37. Muharrem Ulucan, 1967, Sivas, Yıldızeli, Yusufoglan Köyü, İlkokul, Zakir
38. Murat Çalışkan, 1964, Sivas, Hafik, Çaltılı, Ortaokul, Dede
39. Mehmet Ali Erşan, 1945, Sivas, Tokuş Köyü, Lise, Dede
40. Nurşah Çam, 2000, Sivas, Merkez, Üniversite, Talip
41. Nurhan Karadağ, 1984, Ankara, Üniversite, Talip
42. Oğuz Çoban, 1997, Çorum, Üniversite, Talip
43. Pelender Açıl, 1960, Sivas, Yıldızeli, Lise, Talip
44. Sema Öztürk, 1984, Tokat, İlkokul, Talip
45. Süleyman Erşan, 1976, Sivas, Tokuş Köyü, Ortaokul, Dede
46. Seyfi Sönmez, 1950, Sivas, Divriği, Höbek Köyü, İlkokul, Talip
47. Şerife Arzuman, 1965, Sivas, Hafik, Lise, Talip
48. Şentürk İyidoğan, 1969, Sivas, Merkez, İlkokul, Talip
49. Tahir Aslandaş, 1971, Sivas, Hafik, Beykonağı Köyü, Lise, Dede
50. Ünal Karataş, 1988, Sivas, Merkez, Üniversite, Talip
51. Yılmaz Gültekin, 1996, Muş, Üniversite, Talip
52. Yıldız Arslan, 1957, Sivas, Suşehri, Lise, Talip
53. Yurdağül Özen, 1972, Sivas, Merkez, Lise, Talip
54. Yahya Çelik, 1964, Sivas, İmranlı, Yazılı Köyü, İlkokul, Talip

Ek:2 RESİMLER:**Resim 1: On İki Hizmetten Biri Olan İbrikdar/ Tezekkar Hizmeti****Resim 2: Çocuklar ve Gençler Semah Dönerken**

Resim 3: Semah Dönmek İçin Hazırlanmış Kadınlar

Resim 4: Cem Törenlerinin İcra Edildiği Mekan (Cem Salonu)

Resim 5: Dededen Dua Alırken

Resim 6: Gençler Semah Dönerken

Resim 7: Ceme Katılan Kişiler

Resim 8: Cem Salonuna Giriş

Resim 9: On İki Hizmetten Biri Olan Süpürgeci Hizmeti

Resim 10: Kurban Lokması Yerken

Resim 11: Cem Evinin Dışardan Görünümü

Resim 12: Semahtan Bir Kare

Resim 13: Dede Dua Ederken

Resim 14: Vakıf Başkanı ile Mülakat Yaparken

Resim 15: Mülakattan Bir Kare

Ek:3 MÜLAKAT FORMU

- 1- Adı-Soyadı:
- 2- Doğum yeriniz/ Yaşınız:
- 3- Eğitim Durumunuz:
- 4- Mesleğiniz:
- 5- Şu an ikamet ettiğiniz yer:
- 6- Cem nedir? Cem hakkında bildiklerinizi anlatır mısınız?
- 7- Cem törenlerine hiç katıldınız mı?
- 8- Cem çeşitlerini biliyor musunuz? Bildiklerinizi anlatır mısınız?
- 9- Cem törenlerine herkes katılabilir mi?
- 10- Cem törenlerinin işlevleri nelerdir?
- 11- Eskiden uygulanan cem törenlerinden biraz bahsedebilir misiniz?
- 12- Cem törenlerinin toplumda hangi işlevleri vardır, toplum nezdindeki yeri ve önemi nedir?
- 13- Cem törenlerinde on iki hizmeti ve görevlerini biliyor musunuz?
- 14- Dedeler cem törenlerini yönetmek için yeterli mi, eğitimden geçmeli mi?
- 15- Günümüzde cemler nasıl uygulanmaktadır? Yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
- 16- Gençlerin cemlere ilgisini nasıl buluyorsunuz?
- 17- Modern kentlerdeki yaşam, değişim ve yenileşmenin cem törenlerini etkileri nelerdir?
- 18- Cem ibadetinin geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 19- Cem ibadetinin eski işlevselliğine kavuşması ve modern şehir insanının ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için önerileriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gül Avunduk
Doğum yeri ve tarihi : Sivas / 1982
Eğitim Durumu
Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi/ Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Gaziosmanpaşa Üniversitesi/ Din Sosyolojisi
Yabancı Dil : İngilizce
İş Deneyimi : Sivas Devlet Su İşleri
E-posta adresi : avunduk@dsi.gov.tr